

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra primární a preprimární pedagogiky

Diplomová práce

Dima Bawadekjiová

Učitelství pro 1. stupeň ZŠ

**PROBLEMATIKA OSOBNÍHO BEZPEČÍ
U DĚTÍ MLADŠÍHO ŠKOLNÍHO VĚKU**

Vedoucí práce: doc. PaedDr. Miluše Rašková, Ph.D.

OLOMOUC 2017

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci s názvem Problematika osobního bezpečí u dětí mladšího školního věku vypracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Ve Vratimově dne 12. 4. 2017

.....

Na tomto místě bych ráda poděkovala doc. PaedDr. Miluši Raškové, Ph.D., za odborné rady, cenné podněty, připomínky a za ochotu a trpělivost při vedení mé diplomové práce.

OBSAH

Obsah.....	4
ÚVOD	6
I. TEORETICKÁ ČÁST	8
1 CHARAKTERISTIKA DÍTĚTE MLADŠÍHO ŠKOLNÍHO VĚKU	8
1.1 Tělesný vývoj a rozvoj motoriky	9
1.2 Vývoj poznávacích procesů	9
1.3 Emocionální a sociální vývoj.....	13
2 OSOBNÍ BEZPEČÍ A JEHO PREVENCE.....	16
2.1 Prevence.....	17
2.2 Linka bezpečí	18
2.3 Problematika osobního bezpečí u dětí mladšího školního věku v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání	19
2.4 Chování dítěte mladšího školního věku při setkání s neznámým člověkem	24
2.5 Sexuální obtěžování	26
2.6 Návykové látky	29
2.6.1 Alkohol.....	32
2.6.2 Tabák.....	34
2.7 Šikana	37
2.8 Kyberšikana	42
II. EMPIRICKÁ ČÁST	47
3 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ.....	47
3.1 Cíle výzkumu	47
3.2 Předpoklad výzkumu	48
3.3 Metodologie výzkumu	48
3.4 Předvýzkum	49
3.5 Výzkumný vzorek.....	49
3.6 Realizace a průběh výzkumného šetření	49
3.7 Vyhodnocení výzkumného šetření.....	50
3.8 Shrnutí výzkumného šetření.....	71
4 ZÁVĚR	74
5 SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	76

6	SEZNAM TABULEK.....	81
7	SEZNAM GRAFŮ.....	82
8	SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK.....	83
9	SEZNAM PŘÍLOH.....	84
10	ANOTACE	

„Člověk je člověku ustavičným nebezpečím.“ Seneca

Většina lidí touží po pocitu bezpečí. Potřeba bezpečí a jistoty zaujímá podle Maslowovy pyramidy potřeb hned druhé místo v hierarchii lidských potřeb po primárních fyziologických potřebách. Každý člověk má právo žít svůj život bez pocitu strachu. Nikomu ale nelze dát žádné záruky osobní bezpečnosti. Pohybujeme se ve světě, který je často plný násilí, nástrah a možného nebezpečí. Toto nebezpečí může mít např. podobu zneužívání návykových látek, ale také může souviset s lidmi, kteří jsou nám nejbližší (sexuální obtěžování), s našimi kamarády (šikana, kyberšikana) nebo s lidmi, které vůbec neznáme.

Problém rizikového chování dětí je problémem celospolečenským. Šikana, kyberšikana, zneužívání návykových látek a jiné projevy rizikového chování, se nevyhýbají ani dětem, které navštěvují základní školu. Každý školák by měl mít už od první třídy zajištěno právo na to, aby se ve své třídě a ve své škole cítil bezpečně. Jedním z možných způsobů, jak to lze zajistit, je s dětmi o problematice osobního bezpečí hovořit, seznamovat je s možnými riziky a nebezpečím, a především je učit strategiím, které jim budou nápomocny v jejich osobním životě a pomohou jim maximalizovat jejich bezpečnost a minimalizovat riziko.

Hlavním cílem této diplomové práce bylo zjistit obecné povědomí dětí mladšího školního věku o otázkách osobního bezpečí, jaké jsou jejich vědomosti, znalosti a zkušenosti v této oblasti.

Dílčím cílem bylo prozkoumat, ve kterých oblastech jednotlivých témat osobního bezpečí mají děti nedostatky ve vědomostech a znalostech, na co je potřeba se více zaměřit a čemu je potřeba se více věnovat. Dalším dílčím cílem bylo zjistit, z jakých zdrojů děti nejvíce čerpají informace ohledně dané problematiky. Zda čerpají informace především od svých kamarádů nebo z různých internetových zdrojů, nebo zda škola a rodiče poskytují dětem dostačující informace o této problematice. Pokud by tomu tak nebylo, je potřeba apelovat právě na učitele a rodiče, kteří s dětmi tráví podstatnou část jejich času.

Diplomová práce je rozdělena na dvě části, na část teoretickou a empirickou. Teoretická část se skládá ze dvou kapitol. První kapitola charakterizuje dítě mladšího školního věku, jeho tělesný vývoj a rozvoj motoriky, vývoj poznávacích procesů, emocionální a sociální vývoj dítěte. Následuje druhá kapitola, která se věnuje problematice osobního bezpečí, jeho prevenci v rámci vzdělávání a zařazení jednotlivých témat v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání (RVP ZV). Práce podrobně rozebírá v jednotlivých podkapitolách témata týkající se problematiky osobního bezpečí dítěte mladšího školního věku a také možnosti jeho prevence. Jedná se o chování dítěte při setkání s neznámým člověkem, sexuální obtěžování, návykové látky, šikanu a kyberšikanu.

Na teoretickou část navazuje část empirická. V úvodu této části jsme si stanovili hlavní cíl výzkumného šetření a na něj navazující dílčí cíle. Ve výzkumu byla použita kvantitativní forma šetření, kterou je dotazník. Pomocí dotazníků jsme zjišťovali, jaké je povědomí dětí mladšího školního věku o otázkách osobního bezpečí. Zajímalo nás, jaké jsou jejich vědomosti a znalosti o této problematice a také, jaké jsou jejich osobní zkušenosti.

Problematika osobního bezpečí u dětí mladšího školního věku je velmi aktuální téma, proto je nezbytně nutné, aby této oblasti byla věnována přiměřená a žádoucí pozornost.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 CHARAKTERISTIKA DÍTĚTE MLADŠÍHO ŠKOLNÍHO VĚKU

Období od zahájení povinné školní docházky (6 – 7 let) označujeme jako mladší školní věk. Toto období pokračuje přibližně do 11 – 12 let dítěte. Obecně se jedná o časový úsek, kdy dítě navštěvuje primární školu, tj. 1. – 5. ročník základní školy. Nástup dítěte do školy je novou etapou v jeho životě, kdy dochází k sociální proměně a podstatným změnám zejména v rozvoji dětské osobnosti. Školní věk je období povinné školní docházky, období oficiálního vstupu dítěte do společnosti. Vzhledem ke skutečnosti, že jsou na dětech nejen při vstupu do školy, ale i ve vyšších ročnících primární školy patrné výrazné rozdíly, někteří autoři knih vývojové psychologie dělí školní věk na tři etapy:

- raný (mladší) školní věk – přibližně od 6 do 9 let,
- střední školní věk – od 9 do 11 – 12 let,
- starší školní věk – od 11 – 12 let přibližně do 15 let.

(Šimíčková-Čížková a kol., 2010)

Pro **raný školní věk** je charakteristická změna sociálního postavení, která podněcuje všestranný harmonický vývoj dítěte. Dítě přijímá novou sociální roli, roli školáka, kdy se učí číst, psát a počítat. (Vágnerová, 2012)

Střední školní věk je obdobím, kdy dítě začíná dospívat a buduje si určité postavení ve škole i mezi vrstevníky. „*Jde o období relativního klidu a pohody, které mohou narušovat sociální tlaky vycházející ze školy, z rodiny či z vrstevnické skupiny. Dítě se plynule rozvíjí ve všech oblastech a začínají se vytvářet předpoklady pro budoucí proměnu, která zatím probíhá jenom na psychické úrovni.*“ (Vágnerová, 2012, s. 255)

Starší školní věk označujeme za období, kdy dítě navštěvuje 2. stupeň základní školy. Jedná se o období puberty, což je první fáze pohlavního dospívání. Toto období je charakteristické změnou prožívání a uvažování. Děti mají tendenci osamostatnit se, odpoutat se od rodiny. Nároky vrstevnické skupiny jsou mnohdy neslučitelné s požadavky rodičů. (Vágnerová, 2012)

1.1 TĚLESNÝ VÝVOJ A ROZVOJ MOTORIKY

Při vstupu do školy můžeme u dětí vidět velké individuální rozdíly. Výška i hmotnost se u každého dítěte může výrazně lišit, růst těla je intenzivní, výrazně se zvyšuje hmotnost. Kolem 8. roku se již růst těla a přírůstek váhy zpomaluje. Posiluje se odolnost organismu, kdy je dítě méně náchylné k nemocem, zvyšuje se objem srdce, hmotnost mozku, zdokonaluje se činnost svalů a pohyblivost kloubů. (Šimíčková-Čížková, 2010)

Motorika je ve srovnání s předškolním věkem přesnější, účelnější, koordinovanější. Značně se tedy hrubá (hybnost celého těla) i jemná motorika (hybnost ruky) zlepšuje, stále je ale nutné ji rozvíjet. Mladší školní věk je obdobím velké pohybové aktivity. Pohyb uvolňuje psychické napětí dětí, je tedy žádoucí, aby byl nedílnou součástí každodenního režimu dítěte. Dítě prožívá radost z pohybu ve sportovních činnostech a pohybových hrách. (Šimíčková-Čížková, 2010)

1.2 VÝVOJ POZNÁVACÍCH PROCESŮ

U dítěte mladšího školního věku se aktivita projevuje i v oblasti vývoje poznání. Školákovi totiž nevyhovuje pouhé pasivní přijímání informací, chce si na vše přijít sám. Chce být účastníkem dění, pochopit souvislosti, zjistit jaké jsou vlastnosti předmětů a jevů. V tomto ohledu je pozorný, vytrvalý, zvědavý, soustavný. V průběhu tohoto období se rozvíjejí všechny složky poznávacích procesů, mezi které patří vnímání, představivost, paměť, pozornost a myšlení. (Šimíčková-Čížková, 2010)

VNÍMÁNÍ

„Vnímání neboli percepce je proces získávání a zpracování podnětů, informací, které neustále přicházejí jak z okolního světa, tak z vnitřního světa daného člověka. Obvykle se rozlišuje pět základních modalit vnímání: zrakové, sluchové, čichové, chuťové, hmatové. Vnímání není jen záležitost těchto pěti smyslů, ale také kognitivních a motivačních procesů, vlivu sociálního prostředí, výcviku.“ (Průcha, Walterová, Mareš, 2009, s. 340)

V mladším školním věku přestává mít vnímání ráz nahodilosti a stává se cílevědomým aktem. Vnímání se zaměřuje na poznávání podstaty vlastnosti předmětů a jevů, dítě objevuje nové vztahy a souvislosti. Kvalitnější poznávání dítěti umožňuje rostoucí schopnost analyzovat a diferenciovat. Během této vývojové etapy dítě postupně přechází od vnímání

konkrétních předmětů a jevů k vnímání všeobecnějšímu. Mezi desátým a jedenáctým rokem se jeho vnímání dostává na úroveň dospělého člověka. Dítěti však chybí dostatek zkušeností pro třídění informací a vyvozování souvislostí. (Šimíčková-Čížková, 2010)

Dochází ke zlepšení vidění na blízko, které je nutné k výuce čtení a psaní. Dítě dokáže rozložit celek na části a dokáže rozpoznat detaily, jejich tvar a počet, např. identifikovat písmena ve slově. Důležitou součástí zrakového vnímání je vizuální sekvenční percepce, což je schopnost správně vnímat pořadí (zpravidla písmen nebo číslic). Děti mladšího školního věku jsou schopny systematické explorační, tj. postupného prohlížení, které má nějaký řád. (Vágnerová, 2012)

PŘEDSTAVIVOST

Představivost, tj. schopnost vybavit si v paměti dřívější vjemy, je u dětí mladšího školního věku na svém vrcholu. Představivost přestává být spontánní, jak tomu bylo v předškolním období, a dítě již dokáže rozlišit mezi reálným světem a fantazií. Stále více proniká do životní reality, do světa představ se rádo dostává při hře nebo při čtení knížek. Do jisté míry již realita potlačuje fantazii. Důležitým momentem ve vývoji představ je přechod od vzniku představ bezděčně ke schopnosti záměrně vyvolávat potřebné představy. Vlivem školní práce se rozvíjí záměrná, úmyslná představivost. (Šimíčková-Čížková, 2010)

PAMĚŤ

Podle pedagogického slovníku je paměť „*soubor psychických procesů, umožňující ukládání, uchování v paměti a vybavení vjemů, poznatků, pohybů, zkušeností.*“ (Průcha a kol., 2012)

Paměť můžeme rozlišovat:

- mechanickou a logickou,
- bezprostřední,
- krátkodobou a dlouhodobou,
- vázanou spíše na verbální, názornou, motorickou anebo jinou oblast.

Hovoří se také o paměti o vědění a paměti pro chování. Jednotlivé její druhy vykazují značné individuální rozdíly. (Čačka, 1997)

Schopnost uchovat informace v paměti po delší dobu, a zároveň v případě potřeby si je vybavit a využít je, je pro školní dítě velice důležitá. V mladším a středním školním věku se paměťové funkce, které jsou předpokladem učení, velmi intenzivně rozvíjejí. Dochází ke zvýšení kapacity paměti, rychlosti zpracování informací, osvojují se paměťové strategie a dochází k jejich efektivnějšímu využití. (Vágnerová, 2012)

Na počátku školní docházky převládá neúmyslná, mechanická paměť. Paměť se však velmi rychle zdokonaluje a stále častěji se uplatňuje záměrné zapamatování, racionalita a logický úsudek. Dítě začíná využívat záměrných paměťových strategií a propojuje druhy paměti. (Šimíčková-Čížková, 2010)

V období mladšího školního věku se výrazně zvyšuje kapacita paměti. Pokud děti mohou využít logických souvislostí, pamatují si mnohem více. Mezi šestým a dvanáctým rokem se významně zlepšuje rychlost zpracování a zapamatování informací. (Vágnerová, 2012)

Vágnerová (2012) uvádí základní paměťové strategie, které slouží k lepšímu zapamatování a uchování si informací. Jednou ze strategií je opakování, které začínají používat 6-7 leté děti na počátku školní docházky. Dalšími z paměťových strategií je uspořádání informací, které jsou děti schopné užívat v 9-10 letech a strategie vybavování, která se však objevuje až ve středním školním věku.

POZORNOST

Pozornost je duševní proces, který se podílí nejen na vnímání, ale i myšlení, prožívání nebo chtění. Je více či méně zúženým vědomím naváděným k jistému výběru podnětů. Buď stavem potřeb, vnějšími podněty, vlastním vědomým záměrem nebo podvědomou tendencí. (Čačka, 1997)

Rozvoj pozornosti je pro školáka velmi důležitý, protože rozhoduje o kvalitě ostatních poznávacích procesů. To ovlivňuje úspěšnost či neúspěšnost v oblasti učení, školní selhání je totiž často způsobeno neschopností přiměřené koncentrace pozornosti. (Šimíčková-Čížková, 2010)

Na počátku prvního stupně základní školy je třeba počítat u mnohých žáků se slabou a pasivní pozorností. Intenzita a stabilita pozornosti závisí na její vhodné bezprostřední motivaci a pestrosti hodiny. K aktivaci pozornosti může velkou měrou přispět učitel

především určitými dovednostmi. Jedná se např. o dovednost upoutat pestrostí látky z hlediska obsahu, její uspořádanosti, návaznosti a přiměřenosti obsahu i rozsahu látky. Samozřejmostí je užívání názorných demonstrací. Důležitá je i potřebná úroveň podávání látky, tzn. jak učitel pracuje s intonací hlasu, gestikulací, mimikou. Těmito znaky projevuje učitel svůj osobní postoj k předmětu, k profesi a dětem. (Čačka, 1997)

V mladším školním věku je na počátku pozornost krátkodobá a spontánně zaměřená. Děti v tomto věku často nejsou schopny odolávat rušivým vlivům. Pozornost ovládána vůlí je velmi vyčerpávající a je ovlivněna organizací vyučování. Žáci ještě nemají vytvořené autoregulační mechanismy. Platí pravidlo, že čím nižší ročník, tím by měly být úkoly krátkodobější, buzení pozornosti častější, stejně jako motivace k činnosti. Osvědčují se střídající se formy práce, pochvala a povzbuzení, zařazení relaxačních chviliek a také využití alternativních vyučovacích metod nebo přístupů. (Šimíčková-Čížková, 2010)

MYŠLENÍ

Myšlení lze charakterizovat jako poznávací proces, který se skládá z myšlenkových operací. Probíhá jednak na vědomé, kontrolované a řízené úrovni (myšlení logické, induktivní, deduktivní), jednak na úrovni nevědomé (myšlení intuitivní). Obvykle se dá usměrňovat vůlí, může ale probíhat i bez volního úsilí, nebo dokonce i proti volnímu úsilí jedince (myšlení vtíravé). Myšlení úzce souvisí s jazykem a řečí. Umožňuje identifikovat podstatné znaky a vztahy, zahrnuje symbolické procesy a umožňuje dospět k zobecnění. (Průcha a kol., 2009)

Vývoj myšlení je ovlivňován školní činností a osobností učitele. Dítě si postupem času osvojuje schopnost logických operací a začíná se odpoutávat od bezprostředního názoru. Logické usuzování dítěte se opírá o konkrétní věci a jevy, dítě dává přednost poznávání a ověřování reality kolem sebe. Podle Piageta (2014) jde o fázi konkrétních logických operací. (Šimíčková-Čížková, 2010)

Z výše uvedeného plyne, že na počátku školního věku jsou přínosem pro učitele názorné pomůcky. Obecně platí, že mladší žáci jsou schopni pracovat převážně v názorně předmětové rovině – ta se opírá o skutečné předměty nebo jejich zobrazení. Zobecnění probíhá na základě nápadných znaků předmětů. Vlivem řízeného vyučování se postupně myšlenková činnost odděluje od vnímání a stává se relativně samostatným procesem. Díky tomu, že dítě v mladším školním věku má schopnost pochopit vztahy konkrétní logiky a díky

návaznosti na realitu se poznání v tomto věku stává objektivnější a přesnější. Mladší školák se už dovede oprostit od egocentrického pohledu na svět a lze říci, že jeho přístup je realistický. (Šimíčková-Čížková, 2010)

Rozvoj myšlení v této vývojové etapě přináší schopnosti zacházet se symboly a znaky. To je předpokladem pro nácvik čtení, psaní a počítání. Kolem osmi let se zpřesňuje i chápání času, dítě tak dovede řadit události, rozlišovat délku trvání nějakého dění, chápat denní nebo týdenní rytmus, stejně jako jednosměrnost a nezvratnost běhu času. Mladší školák chápe čas vždy ve vztahu k určitému dění a k sobě. Během mladšího školního věku se dítě postupně naučí chápat, že na tutéž skutečnost mohou mít jiní lidé různý pohled a také se mění jeho představa o kauzalitě. (Šimíčková-Čížková, 2010)

Spolu s vývojem myšlení se obohacuje i řeč dítěte. Řeč je základním předpokladem školního učení. Dovoluje další, kvalitativně nový rozvoj dítěte, napomáhá zapamatování a pochopení světa. Dítě vstupuje do školy s praktickou znalostí mateřského jazyka. V tomto směru jsou však mezi dětmi velké individuální rozdíly – ve slovní zásobě, výslovnosti, skladbě řeči. Ve škole se dítě učí osvojit si řeč psanou a čtenou. To je pro něj zpočátku velmi náročné. Postupně vlivem školy a dovednosti číst se řeč dítěte výrazně rozvíjí. Dochází k růstu slovní zásoby, zkvalitnění větné stavby včetně užití gramatických pravidel, mění se délka a složitost vět i souvětí. U některých dětí je patrný i pokrok v artikulaci. (Šimíčková-Čížková, 2010)

1.3 EMOCIONÁLNÍ A SOCIÁLNÍ VÝVOJ

Pro celkovou školní adaptaci a úspěšnost je důležitá emocionální vyrovnanost a sociální obratnost. Pro mladší školní věk je typický ústup lability a impulzivity, slábnutí egocentrismu a narůstání schopnosti seberegulace. Zvyšuje se také schopnost emočního porozumění a začíná se objevovat chápání ambivalentních citů (dítě začíná chápat, že city mají širokou škálu, různou kvalitu i vnější výraz, rozumí skrývání emocí). Pro toto vývojové období je také charakteristická značná citová ovlivnitelnost. Emoce a emocionální stránka mají rozhodující vliv na subjektivní spokojenost dětí. Začínají se rozvíjet tzv. vyšší city (etické, estetické, sociální, intelektové). (Šimíčková-Čížková, 2010)

Vstupem do školy získává dítě novou roli, roli školáka. Ve vztahu k učiteli se jedná o roli podřízenou. Komunikace s učitelem má přesně stanovená pravidla. Školák se učí,

kdy smí a nesmí hovořit, o čem hovořit nemá apod. V počátcích školní docházky si vytváří silnou emocionální vazbu na učitele a očekává, že od učitele dostane obdobnou podporu, jako měl v rodině. Malý školák učitele respektuje, obdivuje, dělá vše pro to, aby se mu zalíbil. Více mu záleží na přízni učitele než na přízni spolužáků. Jakmile se dítě na školu adaptuje a dosáhne určité zralosti, jeho vztah k učiteli se mění. Ve středním školním věku ve vztahu k učiteli už nejde o emocionální vazbu. Pro dítě začíná být důležitější, zda nároky učitele odpovídají předem stanoveným pravidlům a zda je hodnocení učitele spravedlivé. (Skorunková, 2013)

Role školáka má pevná pravidla, a pokud je dítě dodržuje a chová se v souladu s očekáváním, je za to odměňováno. Nerespektuje-li očekávání, je odmítáno. O tom, jaký je obsah norem, dítě neuvažuje. Přijímá je takové, jaké jsou. Respektování norem chování je u dítěte motivováno potřebou naplnit sociální očekávání a později i potřebou pozitivního sebeocenění. (Vágnerová in Šimíčková-Čížková, 2010)

U školáka již sebepojetí není tak proměnlivé a závislé na okamžité situaci jak tomu bylo u předškoláka. Školák se už dovede posuzovat z více hledisek. (Vágnerová 2012) V oblasti sebepojetí je podstatné kladné sebehodnocení. Zde je důležitá celková podpora rodiny a přirozená akceptace dítěte v rodině. Rodiče jsou pro dítě silným identifikačním vzorem, vztah mezi rodiči se pro dítě stává modelem vzájemného vztahu mezi mužem a ženou, velkou část zkušeností získává i na základě sourozeneckých vztahů. (Šimíčková-Čížková, 2010)

Jedním z mezníků socializace je identifikace s vrstevnickou skupinou. Ve vztahu k vrstevníkům získává mladší školák souřadnou roli spolužáka. Dosud převládala identifikace s dospělými. Jednalo se především o rodiče a o učitele. Ve vrstevnické skupině se očekává od všech dětí stejné chování. Dítě, které dělá něco jiného, bývá ostatními odmítáno. „*V této době se poprvé objevuje šikanování nepopulárních dětí, které zpravidla nesplňují požadavky skupinových norem a odlišují se od ostatních. Zatímco dospělí chápou, že některé děti se nemohou chovat stejně jako ostatní, protože pro to nemají potřebné předpoklady, školáci to ještě nedovedou. K méně zdatným vrstevníkům se chovají tak, jako by si za své nedostatky mohli sami. Domnívají se, že mohou své chování změnit vůlí, pokud by chtěli.*“ (Vágnerová in Skorunková, 2013, s. 103)

Období mladšího školáka je možno označit jako období extraverze. Školák je otevřený vůči okolnímu světu, který chce prozkoumat. Tak se rozvíjí první zájmy založené

na poznávání světa. Školák si rád čte v knihách a encyklopediích, kde se dozvídá mnohé o věcech, lidech, přírodě nebo technických vynálezech. (Skorunková, 2013)

V tomto vývojovém období se mění způsob prožívání citů, city jsou bohatší a rozvinutější. U dětí v mladším školním období můžeme pozorovat strach z nereálných podnětů (např. tajemné bytosti), s kterými se děti setkávají v knihách a filmech. Uvědomují si však i reálné nebezpečí a z toho pramení i další druhy strachu (strach z nehody, nemoci, tmy, ...). Mění se emocionální chování dítěte, dochází k rozvoji tzv. vyšších citů (intelektové, estetické, mravní city).

Na začátku školní docházky se dítě zajímá více o sebe a vlastní úspěch, proto jsou vztahy mezi dětmi povrchní a krátce trvající. Později se začínají rozvíjet kamarádské vztahy. Přátelství jsou trvanlivější, děti se navzájem vyhledávají, hrají, ale dělají i ústupky a přinášejí oběti (kryjí přítele, dítě pomáhá příteli, brání ho). Vztahy mezi dětmi se více diferencují, do popředí vystupuje odlišnost chlapců a dívek. Chlapci i dívky si vytvářejí vlastní uzavřené skupiny. (Dostupné z: <http://www.naseinfo.cz/mladsi-skolni-vek-ditete-definice-vyvoj-a-chovani#ixzz4dGZZDTGs>)

Hlavní činností dítěte mladšího školního věku je učení a práce. Stále je však důležitá také hra, která je ve srovnání s předešlým obdobím diferencovanější. Oblíbené jsou hry konstruktivní, pohybové, soutěživé a společenské. Jsou patrné rozdíly mezi tím, jak si hrají chlapci a jak děvčata. Chlapci jsou při hře hlučnější, agresivnější, ale obecně mívají ve hře více originality a tvořivosti. Hry děvčat jsou klidnější a vykazují více stereotypnosti, konformity. Hra plní nezastupitelnou roli relaxace a přirozeného odreagování od školních povinností. Ve škole lze hru využít pro její diagnostickou funkci. Tím se pro učitele stává pomocníkem při jeho pedagogické činnosti. (Šimíčková-Čížková, 2010)

V mladším školním věku se objevují počátky zájmů, které ale mají spíše přechodný charakter. Dítě se teprve orientuje v možnostech různých aktivit a také ve svých schopnostech. Přesto je to velmi důležitá oblast, protože úspěšná seberealizace v zájmové činnosti dítě nejen rozvíjí, ale může se stát i vhodnou kompenzací výkonových či sociálních neúspěchů ve škole. (Šimíčková-Čížková, 2010)

Dítě se rodí jako bytost biologická, tedy zcela závislá na svých rodičích. Ti se o něj starají od narození. O ty nejmenší děti se musí rodiče starat stále, ve dne i v noci. Hlídkají je, aby se jim nic zlého nestalo, snaží se minimalizovat jakékoliv nebezpečí, všude je doprovázejí. Postupem času, v rámci socializace dítěte, se jej snaží rodiče, učitelé i ostatní dospělí vést k samostatnosti. To samozřejmě přináší nové zkušenosti pro dítě a také určitá možná rizika. Tím, jak se děti osamostatňují, se stále častěji dostávají do situací, kdy není v dosahu žádný blízký dospělý, který by jim mohl v případě nutnosti poskytnout pomoc nebo radu. Mohou se objevit situace, kdy je ohroženo nejen jejich osobní bezpečí, ale i bezpečí jejich blízkých a kamarádů. S těmito situacemi se můžeme setkat každý den. Je důležité, aby nebezpečí děti dokázaly rozpoznat, naučily se mu předcházet a dokázaly se s ním vypořádat. Případy, kdy je ohroženo osobní bezpečí dětí, jsou například:

- agresivita a násilí vrstevníků ve škole a venku,
- nebezpečí na internetu (kyberšikana),
- nebezpečí při setkání s cizím člověkem,
- sexuální obtěžování,
- sebezničující závislosti (návykové látky),
- nebezpečné sportování,
- nebezpečí v silničním provozu,
- úrazy a nehody doma (dušení, otravy, pády z výšky, popáleniny, ...).

(Dostupné z <http://zsadamov-prevence.webnode.cz/osobni-bezpeci/>)

Každý z nás se v životě může setkat s nějakým problémem, se situací, s jejímž řešením si neví rady. Pokud se tak stane u dětí, snaží se většinou hledat řešení u lidí, kterým důvěřují. Těmito lidmi jsou většinou rodiče, učitelé nebo jejich kamarádi.

Z hlediska pedagoga primární školy je především podstatné poskytovat dětem přiměřeně k jejich věku co nejvíce informací o případném nebezpečí, a to již od vstupu do školy. Za neméně důležité pro zachování osobního bezpečí je potřeba naučit děti, jak v nebezpečných situacích správně reagovat a jak se v nich adekvátně zachovat. Děti by se měly také naučit umět požádat o pomoc nejen pro sebe, ale i pro ty, co pomoc potřebují.

2.1 PREVENCE

Neexistuje žádný ideální věk, kdy bychom měli začít s výukou dětí o jejich osobní bezpečnosti. Schopnost dítěte určit „zásady bezpečného chování“ je ovlivněna věkem, vzděláváním a rovněž zralostí dítěte.

Každá škola připravuje a realizuje komplexní, dlouhodobý program prevence, který je ve škole realizovaný pomocí Školní preventivní strategie a Minimálního preventivního programu (MPP) školy. Za prevenci je zodpovědný školní metodik prevence, který je jmenován ředitelem školy a který zodpovídá za jeho činnost.

ŠKOLNÍ PREVENTIVNÍ STRATEGIE

Jedná se o dlouhodobý preventivní program pro školy a školská zařízení. Je součástí Školního vzdělávacího programu (ŠVP), který vychází z příslušného RVP ZV. Tato strategie jasně definuje dlouhodobé a krátkodobé cíle v oblasti prevence rizikových projevů chování a je naplánovaná tak, aby bylo možné ji reálně uskutečnit. Vychází z analýzy školy, aby tak reflektovala kulturní a sociální okolnosti, specifickou populaci v rámci školy, respektovala rozdíly ve školním prostředí. Strategie má dlouhotrvající výsledky a pojmenovává problémy z oblasti rizikových forem chování. Snaží se oddalovat, bránit nebo snižovat výskyt těchto forem chování a zvyšovat schopnost žáků činit informovaná a zodpovědná rozhodnutí. Zároveň poskytuje podněty ke zpracování MPP.

MINIMÁLNÍ PREVENTIVNÍ PROGRAM

Jedná se o dokument školy, který je zaměřený zejména na výchovu a vzdělávání žáků ke zdravému životnímu stylu, na jejich osobnostní a emočně sociální rozvoj, stejně tak jako na rozvoj komunikačních dovedností. Tento program je zpracováván na jeden školní rok školním metodikem prevence a podléhá kontrole České školní inspekce. Je vyhodnocován vždy na konci školního roku a toto vyhodnocení, společně s analýzou školy, se stává východiskem pro vytvoření MPP na další školní rok. V tomto programu jsou vymezeny jak cíle dlouhodobé (na pět let), cíle střednědobé (na tři roky) a cíle krátkodobé (na daný školní rok). Program se zaměřuje na všechny cílové skupiny – tedy nejen na žáky samotné, ale také na jejich rodiče a učitele dané školy. Aby byl efektivní a účinný, školní metodik prevence jej zpracovává ve spolupráci s vedením školy a všemi vyučujícími. Zaměřuje se na všechny formy rizikových projevů chování u dětí a jejich prevenci.

Součástí prevence ve škole je rovněž využití působení různých preventivních a neziskových organizací, které se zabývají prevencí rizikových forem chování u dětí. Tyto organizace pomocí zážitkové pedagogiky pomáhají dětem formou prožitku pochopit realnost nebezpečí, které jim může hrozit, a zároveň jim formou modelových situací ukazují na možnosti, jak se před tímto nebezpečím chránit a jak se adekvátně zachovat.

V naší práci se konkrétním možností prevence u jednotlivých témat osobního bezpečí věnujeme v jednotlivých kapitolách komplexněji a podrobněji.

2.2 LINKA BEZPEČÍ

„Každý člověk by se měl na tomto světě cítit bezpečně a v případě nutnosti hledat pomoc tam, kde mu ji mohou nabídnout, na místech, která jsou k tomu přímo určena. Chce to jen najít sílu a odvalu o pomoc požádat a zkusit, pokud to jde, ji přijmout.“ (Dostupné z www.old.ucebnice.fraus.cz/download/2757-ovrv6_uc_osobnibezpeci.pdf, s. 114)

Linka bezpečí, z.s. je akreditovanou organizací v rámci systému sociálně-právní ochrany dětí v České republice a je členem celosvětové asociace dětských linek důvěry Child Helpline International (CHI).

Linka bezpečí je největší organizací v České republice, která se zabývá kvalitní telefonickou pomocí pro děti a dospívající do 26 let. Pomáhá jim s řešením náročných životních situací i každodenních starostí a problémů. Telefonickou podporu poskytuje také jejich rodičům a dalším dospělým, kteří hledají pomoc v řešení situací dětí ve svém okolí. Funguje již přes 20 let, linka je v provozu nonstop a zcela bezplatně, tudíž může opravdu pomoci člověku v nouzi kdykoliv a kdekoliv.

Na této lince mohou děti a dospívající konzultovat své problémy s odborníky, kteří odpovídají na jejich dotazy týkajících se vrstevnických vztahů, šikany, školy, internetu, závislosti a jiných témat. Linka bezpečí poskytuje krizovou intervenci a poradenství pro klienty z celé České republiky prostřednictvím telefonu **116 111** nebo chatu **chat.linkabezpeci.cz** a emailu **pomoc@linkabezpeci.cz**. (Dostupné z <http://spolek.linkabezpeci.cz/o-nas/>)

2.3 PROBLEMATIKA OSOBNÍHO BEZPEČÍ U DĚTÍ MLADŠÍHO ŠKOLNÍHO VĚKU V RÁMCOVÉM VZDĚLÁVACÍM PROGRAMU PRO ZÁKLADNÍ VZDĚLÁVÁNÍ

RVP ZV je součástí systému kurikulárních dokumentů pro vzdělávání žáků od 3 do 19 let. Dle zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), §3, 4 a 5 se pro každý obor vzdělání v základním a středním vzdělávání a pro předškolní, základní umělecké a jazykové vzdělávání vydávají rámcové vzdělávací programy. Rámcové vzdělávací programy vymezují povinný obsah, rozsah a podmínky vzdělávání; jsou závazné pro tvorbu ŠVP. Vzdělávání v jednotlivé škole a školském zařízení se uskutečňuje podle ŠVP.

RVP stanoví zejména konkrétní cíle, formy, délku a povinný obsah vzdělávání, zásady pro tvorbu ŠVP, jakož i podmínky pro vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a nezbytné materiální, personální a organizační podmínky a podmínky bezpečnosti a ochrany zdraví.

ŠVP pro vzdělávání, pro něž je podle § 3 odst. 2 vydán RVP, musí být v souladu s tímto RVP; obsah vzdělávání může být v ŠVP rozdělen do předmětů nebo jiných ucelených částí učiva (například modulů).

Vzdělávací obsah základního vzdělávání je v RVP ZV orientačně rozdělen do devíti vzdělávacích oblastí. Jednotlivé vzdělávací oblasti jsou tvořeny jedním vzdělávacím oborem nebo více obsahově blízkými vzdělávacími obory. (Dostupné z: http://www.nuv.cz/uploads/RVP_ZV_2016.pdf)

Problematika osobního bezpečí je pro děti mladšího školního věku v RVP ZV zapracována zejména do vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět, která je koncipována pouze pro 1. stupeň základního vzdělávání. Tato oblast vymezuje vzdělávací obsah týkající se člověka, rodiny, společnosti, vlasti, přírody, kultury, techniky, zdraví, bezpečí, atd. Na základě poznání sebe, svých potřeb a porozumění světu kolem sebe se žáci učí vnímat základní vztahy ve společnosti, porozumět soudobému způsobu života, jeho přednostem i problémům (včetně situací ohrožení), učí se vnímat současnost jako výsledek minulosti a východisko do budoucnosti.

Tematicky je vzdělávací oblast Člověk a jeho svět rozdělená do pěti okruhů:

- Místo, kde žijeme

- Lidé kolem nás
- Lidé a čas
- Rozmanitost přírody
- Člověk a jeho zdraví,

z nichž daná problematika osobního bezpečí je rozložena do tematických okruhů Lidé kolem nás a Člověk a jeho zdraví.

V tematickém okruhu Lidé kolem nás si žáci postupně osvojují a upevňují základy vhodného chování a jednání mezi lidmi, uvědomují si význam a podstatu pomoci a solidarity mezi lidmi, vzájemné úcty, snášenlivosti a rovného postavení mužů a žen.

V tematickém okruhu Člověk a jeho zdraví si žáci osvojují bezpečné chování a vzájemnou pomoc v různých životních situacích, včetně mimořádných událostí, které ohrožují zdraví jedinců i celých skupin obyvatel. Žáci si postupně uvědomují, jakou odpovědnost má každý člověk za své zdraví a bezpečnost i za zdraví jiných lidí a že zdraví je důležitá hodnota v životě člověka.

Vzdělávací obsah vzdělávacích oborů je tvořen očekávanými výstupy a učivem. V rámci 1. stupně je vzdělávací obsah dále členěn na 1. období (1. až 3. ročník) a 2. období (4. až 5. ročník). Vzhledem k obsáhlosti a množství témat týkajících se osobního bezpečí neuvádíme témata bezpečného chování v silničním provozu, mimořádné události a rizika s nimi spojená a poskytování 1. pomoci.

1. období (1. – 3. ročník)

Cíl výuky:

- rozvíjet u žáků význam prevence rizik, opatrnosti a preventivního chování i důležitost obstat samostatně v obtížné situaci,
- rozvíjet u žáků znalost nebezpečí a schopnost odhadnout riziko a vyhnout se mu; posilovat odpovědnost žáků za vlastní zdraví a bezpečnost,
- rozvíjet u žáků schopnost rozpoznat varování před nebezpečím.

Dílčí výstupy (RVP):

Žák:

- v případě potřeby použije linku tísňového volání; ovládá základní způsoby komunikace s operátory (přiměřeně k věku),
- odhadne riziko, nebezpečnou situaci,
- dodržuje zásady bezpečného chování v běžných životních situacích tak, aby nedocházelo k ohrožení jeho fyzického i duševního zdraví a zdraví jiných,
- zná čísla na tísňovou linku, domů, do školy,
- chová se obezřetně při setkání s neznámými jedinci, odmítne komunikaci, která je mu nepříjemná, v případě potřeby požádá o pomoc pro sebe i jiné dítě, hledá pomoc u důvěryhodné dospělé osoby.

Učivo:

Sebeochrana, pomoc a prevence rizik

- důležitá telefonní čísla tísňového volání,
- kdy a jak přivolat pomoc, koho požádat o pomoc,
- doma – neznámý člověk (telefon, zvonek u dveří, internet), alkohol, vhodné i nevhodné dotyky – jejich hranice, komunikace a pomoc rodičů, učitelů,
- venku – chování při setkání s cizím člověkem,
- správné vedení – vysvětlení pojmů a významu – kamarád, blízká osoba, cizí osoba, trápení, smutek, pomoc.

Péče o zdraví a prevence rizik

- bezpečné chování v různých životních situacích, v různém prostředí a při různých činnostech,
- nebezpečí za tmy, chování při setkání s cizím člověkem,
- citlivé a věku odpovídající vysvětlení podstaty rizikového chování (v souvislosti s šikanou, drogami, fyzickým a duševním násilím, agresivitou), jejich možných dopadů na zdraví (fyzické i duševní), pomoc v nouzi.

Osobní bezpečí a podpora a ochrana duševního a fyzického zdraví

- správné vedení – vysvětlení významu pojmů: lhostejnost, přátelství, rozdíly, žalování, pomoc, strach, zbabělost apod.,
- jak se umět vypořádat se strachem, který doprovází nebezpečnou situaci.

2. období (4. a 5. ročník)

Cíl výuky:

- rozvíjet u žáků schopnost bezpečně se orientovat a pohybovat ve známém prostředí (blízkém okolí školy a bydliště) i v méně známém prostředí (jiné části obce, města, příroda).

Dílčí výstupy (RVP):

Žák:

- aplikuje pravidla bezpečného chování v různých situacích,
- pozná zneužívající osobu (blízkou, ale i neznámou), rozezná rizikové situace, riziková místa i rizikové osoby a řekne ne na nevhodné návrhy, má základní právní povědomí, umí přivolat pomoc,
- vyjádří na základě vlastních zkušeností základní vztahy mezi lidmi, vyvodí a dodržuje pravidla pro soužití ve škole, mezi chlapci a dívkami, v rodině, v obci (městě),
- rozpozná ve svém okolí jednání a chování, která se už tolerovat nemohou a která porušují základní lidská práva nebo demokratické principy,
- předvede v modelových situacích osvojené jednoduché způsoby odmítání návykových látek,
- uplatňuje základní dovednosti a návyky související s podporou zdraví a jeho preventivní ochranou,
- uplatňuje ohleduplné chování k druhému pohlaví a orientuje se v bezpečných způsobech sexuálního chování mezi chlapci a děvčaty v daném věku.

Učivo:

Osobní bezpečí a prevence duševního a fyzického zdraví

- vysvětlení významu pojmů: poznávání cizího prostředí, strach, stres, zbabělost, statečnost apod., příklady ze života.

Péče o zdraví a poskytování první pomoci

- rizika otrav, jejich příčiny a příznaky (alkohol, cigarety, drogy, ...).

Podpora a ochrana fyzického a duševního zdraví, prevence psychického onemocnění a násilí namířenému proti sobě samému

- vysvětlení pojmů: skutečné hodnoty, citová a mravní zralost, pomoc, neštěstí, přátelství, trápení, lhostejnost, diskriminace, šikana (obecně), kyberšikana (obecně), násilí psychické a fyzické (obecně), linka bezpečí, dobrý příklad, ochrana slabších, dobrý skutek, síla odpouštění, ochrana identity, psychické újmy virtuálního světa,
- rizika a možné dopady – nevhodné dotyky, obtěžování, fotografování,
- základy zvládání stresových stavů,
- nebezpečí internetu.

Aby žák správně pochopil vysvětlované učivo, učitel používá názorné pomůcky, např. odbornou literaturu, nástěnné obrazy, interaktivní tabule a počítače, učebnice a učební texty, pracovní listy, internet, výuková videa, dokumentární ukázky a fotografie a exkurze. K procvičování a upevňování učiva pedagog využívá různých forem a metod výuky, např. praktická cvičení, hry a soutěže, diskuse (zkušenosti, příklady ze života, poznatky, zážitky), dramatizace, simulační metody, nácvik požadovaného chování, projekty, spolupráce se složkami integrovaného záchranného systému a nestátními neziskovými organizacemi – besedy, ukázky, společné nácviky.

Důležité je dbát na propojení učiva v rámci mezipředmětových vztahů a na neustálé rozšiřování a prohlubování učiva přiměřeně k věku žáků. (Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/upraveny-ramcovy-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani>, <http://clanky.rvp.cz/clanek/k/z/16451/PODKLADY-K-VYUCE-TEMAT-OCHRANY-CLOVEKA-ZA-BEZNYCH-RIZIK-A-MIMORADNYCH-UDALOSTI-V-ZAKLADNICH-SKOLACH.html/>)

2.4 CHOVÁNÍ DÍTĚTE MLADŠÍHO ŠKOLNÍHO VĚKU PŘI SETKÁNÍ S NEZNÁMÝM ČLOVĚKEM

Hned po narození se o dítě starají jeho rodiče. Vychovávají jej, učí jej jak se správně chovat a také jej chrání před nebezpečím, které mu může hrozit. Děti ale rostou a pomalu, ale jistě, je potřeba, aby byly vedeny k samostatnosti. V tomto období se stále častěji dostávají do situací, kdy už jim rodič není na blízku a ony samy se musí rozhodovat, jak se v určitých situacích zachovají. Setkávají se nejen se svými vrstevníky, ale také s mnohými dospělými lidmi. Dospělí lidé jsou ve většině případů k dětem vstřícní, hodní a ochotni pomoci. Vyskytují se však mezi nimi i nebezpeční jedinci, před kterými se děti musí mít na pozoru.

Nelze hned rozeznat, kdo z neznámých lidí může být hodný a kdo nebezpečný. I nebezpečný člověk se může chovat mile a přátelsky. Proto je důležité, aby se děti seznamovaly s nebezpečnými situacemi, se kterými se mohou setkat, naučily se jim předcházet, ale především aby si osvojily, jak se v těchto nebezpečných situacích správně zachovat a dokázat adekvátně zareagovat.

ZÁSADY BEZPEČNÉHO CHOVÁNÍ DĚTÍ PŘI KONTAKTU S CIZÍ OSOBOU

Dle Policie České republiky se množí počet případů, kdy jsou děti mladšího školního věku vystaveny situacím, které ohrožují jejich osobní bezpečí. Pro tento případ byly vypracovány „Zásady bezpečného chování dětí při kontaktu s cizí osobou“:

1. Nikam nechod' s neznámými lidmi.
2. Cizím lidem neotvírej dveře od domu ani bytu.
3. Nenos klíče od bytu nebo mobil na viditelném místě (na šňůrce na krku), ale schovej je pod svrchním oděvem či jinde.
4. Nikdy nesedej k cizím lidem do auta.
5. Nejezdí autostopem.
6. Sám od sebe s cizími lidmi nenavazuj kontakt.
7. Od cizích lidí udržuj bezpečný odstup (tak, aby na tebe nedosáhli).
8. Od neznámých lidí si neber žádné dárky, jídlo ani pití.
9. Chod' do školy vždy bezpečnou cestou, i když je delší!
10. Mimo domov se pohybuj společně s kamarády nebo spolužáky ve větších skupinkách!
11. Nesděluj nikomu cizímu adresu trvalého pobytu a další osobní údaje!

12. Všímej si neznámých a podezřelých lidí v domě, nevstupuj s nimi do chodby (výtahu) – raději počkej na známou osobu, která se také vrací domů.
13. Každé podezřelé chování či kontakt s cizím člověkem oznam rodičům, učitelům nebo přímo Policii ČR.
14. Staneš-li se svědkem toho, že tvůj kamarád nastoupil do cizího vozidla nebo odešel s cizím člověkem, pokus se zapamatovat popis této osoby (oblečení, výška, věk) nebo vozidla (státní poznávací značka, barva, výrobce).
15. Pamatuj si důležitá telefonní čísla: Tísňová linka: 112, Policie ČR: 158

(Dostupné z: <http://www.3zsberoun.com/view.php?cislocclanku=2014091603>)

PREVENCE

Téma prevence osobního bezpečí se prolíná výukou jak na prvním, tak i na druhém stupni základní školy. Na prvním stupni je tomuto tématu věnována pozornost v Prvouce a Přírodovědě, na druhém stupni se toto téma objevuje v předmětech Občanská výchova a Rodinná výchova, popř. Výchova ke zdraví.

Uveďme si jen pro ilustraci, čemu je v učebnicích a v pracovních sešitech Prvouky a Přírodovědy věnována pozornost již od prvního ročníku ZŠ:

- Je kladen důraz na opatrnost a obezřetnost při setkání s cizími lidmi. Děti jsou upozorňovány na to, že by neměly hovořit s lidmi, které neznají a rozhodně by jim neměly sdělovat svou adresu nebo telefonní číslo. V žádném případě by s takovými lidmi neměli chodit nikam, kde nejsou jiní lidé – na žádná opuštěná místa.
- Děti jsou seznamovány s tím, že pokud je nějaký cizí člověk obtěžuje, má požádat o pomoc nějakou důvěryhodnou dospělou osobu nebo pokud vlastní mobilní telefon, má ihned zavolat rodičům.
- Dětem je vštěpováno, aby si od neznámých lidí nebrali žádné dárky (např. bonbony, čokolády, apod.) a aby k žádnému cizímu člověku nenastupovaly do auta, přestože jsou požádány o pomoc (např. ukázat cestu, svézt domů, apod.).
- Je snaha děti naučit „říkat ne“, tedy v případě, že se k nim někdo chová tak, že je jim to nepříjemné, umět jej odmítnout.
- Děti se učí, že ne každý, kdo se chová kamarádsky a mile, má čisté úmysly – tedy jinými slovy, že jim může ublížit.

2.5 SEXUÁLNÍ OBTĚŽOVÁNÍ

Mnohdy rodiče žijí v představě, že nebezpečí na děti čeká v podobě útočnicka, který láká děti na bonbony, nebo na ně čeká někde ve křoví. To může být samozřejmě pravda, ale ne vždy tomu tak je. Téměř polovina rodičů nebere vážně informaci od svého dítěte, které mu říká o sexuálním obtěžování nebo zneužívání. V naprosté většině se jedná o dospělé, které dítě zná velmi důvěrně nebo se pohybuje často v jejich blízkosti.

Sexuální obtěžování může mít různé podoby. Jedná se o:

- slova, gesta nebo fyzické projevy – vzkazy nebo vtipy se sexuálními poznámkami, připomínky k tělu druhého, urážlivé sexuální návrhy apod.,
- nucené rozhovory s dítětem o sexu formou, která není vhodná pro jeho věk (případně pohybem naznačování sexuálního aktu),
- nekontaktní exhibicionismus – nucení se dívání na druhého člověka, který se svléká nebo svlékání a dívání se na nahé dítě,
- doteky – sahání na dítě nebo naopak nucení k tomu, aby dítě sahalo na dospělého, na jeho pohlaví, otírání se, hlazení, líbání na intimních místech,
- zasilání pornografie dítěti nebo focení (nebo také nucení se dívat na pornografické fotky, filmy),
- dlouhodobý incest,
- znásilnění.

Při sexuálním obtěžování a zneužívání je znatelný nepoměr sil. Dospělá osoba totiž využívá citů a zranitelnosti dítěte tak, že oběť má pocit, že ji pachatel má opravdu rád. Proto se ze začátku dítě ani nemusí bránit hlazení a dotykům. Stává se, že je dítě za toto chování odměňováno anebo je mu vnuceno „tajemství“, které je záležitostí pouze dospělého a dítěte. Často je to doprovázeno vysvětlením, že je vše normální a že to tak dělají všichni. Používanou praktikou dospělého jsou i výhrůžky a vydírání, pomocí kterých se snaží dítě umlčet, a to v tom případě, že se dítě rozhodne již dále nepokračovat a říct o všem pravdu.

Sexuální obtěžování a zneužívání má velký vliv na psychiku dítěte. Obzvláště, pokud se děje v rodinách a trvá delší dobu. Problémy, které z toho pramení, mají dosah na celkový vývoj a psychiku dítěte. U takových dětí si můžeme všimnout některých změn v jejich chování:

- pasivita, ustrašenost, deprese,
- přejídání nebo nechutenství,
- zhoršený prospěch ve škole,
- stupňující se snaha na sebe upozornit,
- přehnaná nebo zanedbaná hygiena o své tělo,
- poruchy řeči, spánku,
- užívání alkoholu a drog,
- poranění a oděrky v intimních oblastech,
- znalosti sexuality nepřiměřené svému věku.

SEXUÁLNÍ VÝCHOVA

Sex, sexuální chování, sexuální praktiky, sexuální obtěžování. Slova, která často slyšíme, nebo o nich čteme. Patří do našeho života stejně jako láska, partnerství, manželství, rodičovství. Jelikož člověk je tvor společenský, nežije izolovaně od ostatních. Mezi ostatními lidmi existuje, sdílí s nimi osobní nebo pracovní život, udržuje s nimi komunikaci, vytváří si vztahy. Aby člověk mohl civilizovaně žít, potřebuje k tomu výchovu.

Jednou z důležitých složek výchovy je zcela jistě výchova sexuální, kterou můžeme definovat jako *„dlouhodobé, záměrné, cílevědomé a systematické působení na dítě, které ovlivňuje formování jeho osobnosti v otázkách rodiny a lidské sexuality“*. (Rašková, 2007, s. 11)

SEXUÁLNÍ VÝCHOVA V RODINĚ

Rodina hraje v sexuální výchově prvotní úlohu, protože rodiče mají za výchovu svých dětí hlavní odpovědnost. Primární škola může správné výchovné působení rodiny podporovat, rozvíjet, doplňovat nebo obohacovat. V této oblasti dobře fungující rodina poskytuje dítěti:

- citové zázemí,
- důležité životní vzory (matka je prvním vzorem ženy, otec je prvním vzorem muže),
- vzor správného fungování rodiny (úspěšné řešení problémů, vzájemná úcta mezi členy rodiny, ochota si pomáhat).

I když rodičům nemůžeme sexuální výchovu nařídít, můžeme se pokusit alespoň na rodiče apelovat. Je totiž jen v zájmu jejich dětí, aby tuto výchovu nepodceňovali a nevyhýbali se jí. Rodiče by v této oblasti neměli spoléhat pouze na školu, která by je mohla

v otázkách sexuální výchovy zastoupit nebo dohnat to, co oni sami zanedbali. (Rašková, 2007)

SEXUÁLNÍ VÝCHOVA V PRIMÁRNÍ ŠKOLE

V primární škole by v ideálním případě měla sexuální výchova navazovat na výchovu v rodině a případně na výchovu v mateřské škole. Tato výchova má jednak svůj obecný cíl (zdravý a kvalitní život v partnerství, manželství i rodičovství s důrazem na harmonii biologickou, psychickou, sociální i etickou) a také své konkrétní cíle, které vycházejí z věkových a individuálních zvláštností dětí. (Rašková, 2007)

V primární škole sexuální výchova používá:

- a) specifické metody (jak učit),
- b) formy (kde a za jakých podmínek),
- c) prostředky (vybavení, pomůcky, apod.).

Ve většině případů neexistuje v primární škole sexuální výchova jako samostatný vyučující předmět. Většinou tvoří součást Výchovy ke zdraví a ke zdravému životnímu stylu a její cíle jsou naplňovány prostřednictvím všech vyučovacích předmětů. Zároveň nelze tuto výchovu spojovat jen s tzv. biologizujícími tendencemi (anatomie a fyziologie člověka, péče o tělo, problematika HIV, AIDS), ale je potřeba ji vidět v mnohém širším kontextu. Objektem výchovy je totiž celá osobnost dítěte, a proto je potřeba věnovat pozornost také jeho sociálnímu a sociálně sexuálnímu fungování v partnerství, manželství, rodičovství a mezilidských vztazích obecně. Pozornosti by tak rozhodně nemělo ujít velmi podstatné téma, kterým je sexuální obtěžování. (Rašková, 2007)

PREVENCE

V rámci prevence sexuálního zneužívání je potřeba hovořit s dětmi přátelsky, srozumitelně, pravdivě a pozitivně. V žádném případě by se děti neměly strašit a také by neměly být zlehčovány jejich otázky nebo postřehy. Oblasti, kterými se zabývá prevence, jsou následující:

- rozlišení běžného tlení a mazlení s rodiči nebo blízkými lidmi, které je normální, od sexuálního zneužívání,
- budování vědomí, že nikdo nemá právo dotýkat se jeho těla proti jeho vůli nebo vyžadovat jakýkoliv sexuální kontakt,

- vedení dětí k názoru, že pokud přece jenom k sexuálnímu zneužívání dojde, je žádoucí klást odpor a uvědomit o tom někoho dospělého, kterému děti věří,
- přesvědčení dětí o tom, že dospělý, který zneužívá, si je vědom své trestní zodpovědnosti, proto se bude snažit svůj čin maskovat,
- upevnění „pocitu“, že pokud dojde k nevhodnému sexuálnímu chování, tak to nikdy není vina dítěte, ale dospělého,
- poskytnutí praktických návodů jak situaci řešit, pokud k ní dojde (vyhledání pomoci dospělého – rodiče, učitele, preventisty, linky důvěry, lékaře).

(Dostupné z: <https://www.zkola.cz/zdz/temata/prevence/Stranky/Prevence-sexualniho-obtezovani-a-zneuzivani-ve-skole.aspx>)

2.6 NÁVYKOVÉ LÁTKY

„Návykovou látkou nebo drogou rozumíme každou přírodní nebo syntetickou látku, která rychle a výrazně ovlivňuje psychiku člověka, jeho citění, myšlení a chování.“
(Nešpor a kol., 1996, s. 22)

Různé návykové látky spolu často úzce souvisí. Je tím myšleno to, že lidé při požívání alkoholu také velmi často kouří nebo že mohou přejít od závislosti na alkoholu k závislosti jiné, např. na tabáku nebo na drogách. Za „vstupní bránu“ do světa návykových látek jsou považovány právě cigarety, alkohol a marihuana.

Právě u dětí můžeme často pozorovat sklon k experimentování s různými návykovými látkami, s jejich střídáním a ochutnáváním. Mezi hlavní důvody, proč k tomu dochází, patří zejména raketový nárůst dostupnosti alkoholu a drog a každodenní všudypřítomné nabízení různých návykových látek formou reklam. Dalším důvodem jsou rodiče, kteří přes velké pracovní vytížení nemají na své děti dostatek času, a proto jim nemohou věnovat dostatečnou pozornost a trávit s nimi chvíle při společných aktivitách. Právě v případě, kdy se dítě nudí, se může uchýlit z nedostatku činnosti k experimentování s návykovými látkami. Může se tak ale stát i v případě, že je dítě ze strany rodičů neustále přetěžováno množstvím koníčků nebo sportovních aktivit.

PREVENCE

Cílem prevence vzniku závislosti na návykových látkách je především předcházet škodám způsobeným návykovými látkami. V rámci prevence nemůže jít pouze o předávání informací o návykových látkách, jejich účincích, možných negativních dopadech jejich užívání a vzniku možné závislosti. Cílem prevence je zejména účinnými prostředky ovlivňovat chování dětí ve smyslu podpory zdraví. Tedy snažit se „ovlivňovat a nastavit“ hodnotový systém dítěte tak, aby se cílevědomě snažilo své zdraví pěstovat a chránit.

Obecně můžeme vymezit, co se v prevenci problémů způsobených návykovými látkami u dětí osvědčilo.

Z hlediska rodiny se jedná zejména o:

- Projevování zájmu o dítě a získání jeho důvěry – pokud o dítě rodič projevuje opravdový zájem, umí mu naslouchat, ví, co jej zajímá, co jej trápí, pak se mezi nimi vytváří opravdový vztah, ve kterém má důvěra své oprávněné místo. Dítě ví a cítí, že s rodiči může hovořit téměř o všem, může se mu svěřit a v případě problémů jej požádat o pomoc.
- Umění s dětmi o tabáku, alkoholu a jiných návykových látkách hovořit. Děti totiž mají informace o návykových látkách často zkreslené, protože je mají od svých kamarádů, kteří ve většině případů nejsou spolehlivým zdrojem informací. Pokud rodič umí s dětmi na toto téma hovořit, může mu často předat informace, které jsou pro děti pádným argumentem, proč se návykovým látkám vyhýbat.
- Vytváření vyváženého životního stylu a pěstování zdravých zálib.
- Užitečná a důsledně prosazovaná rodinná pravidla – výchovný styl, který nachází správnou rovnováhu mezi určitými omezeními a vřelostí. V podstatě lze říci, že v tomto případě není úspěšný ani příliš liberální, a na druhé straně ani příliš autoritativní rodičovský styl výchovy. Dítě by mělo znát pravidla, dodržovat je a znát důsledky jejich porušení. Každé dítě totiž potřebuje „hranice“, které mu poskytují bezpečí.
- Existenci reálného správného rodičovského vzoru (rodiče jsou nekuřáci, alkohol pijí příležitostně) a dobrých hodnot. *„Mnohé děti, které hodnoty rodičů v pubertě odmítaly, se k nim často v pozdějších letech v té či oné podobě znovu vracejí.“* (Nešpor, 2001, s. 22) Je tedy zcela evidentní, jak hodnotový systém rodiny a rodičů velmi ovlivňuje budoucí chování dítěte a jeho hodnotového žebříčku.

- Trávení času v dobré společnosti – výsledky dobré výchovy v rodině mohou být totiž ohroženy negativními vlivy mimo rodinu. Funguje to i v opačném směru – příznivé okolnosti života mimo rodinu (např. dobrá osobnost učitele ve škole, fungující sportovní kroužek apod.) mohou do jisté míry vyvážit nedostatky výchovy v rodině.
- Vytváření a podpora zdravého sebevědomí dítěte – jen totiž dítě zdravě sebevědomé si více váží samo sebe a tím i svého zdraví. Dokáže také mnohem lépe odolávat tlakům vrstevnické skupiny, odmítat nabízenou návykovou látku a také spíše dosahuje svých životních cílů.
- Spolupráci dospělých – „*Jedno půvabné africké přísloví říká: „K výchově dítěte je třeba celé vesnice.“* (Nešpor, 2001, s. 28) Zjednodušeně by se to dalo vyjádřit rčením „táhnout za jeden provaz“, tedy že dospělí, kteří se o dítě starají, by měli umět spolupracovat a vidět společný cíl, kterým je zájem dítěte.

Z hlediska prevence realizované ve škole u dětí mladšího školního věku se jedná o:

- Nespecifickou prevenci – prohlubování dovedností jak si chránit zdraví, schopnosti svěřit se dospělému, kterému dítě důvěřuje, v případě nebezpečí.
- Specifickou prevenci – právě v mladším školním věku by měla začít specifická prevence, která už bere v úvahu konkrétní návyková rizika, s nimiž se může dítě setkat. Dítě by mělo dostat jednoznačné informace o škodlivosti alkoholu a tabáku apod.
- Soustavné zdůrazňování hodnoty zdraví, prohlubování dovedností jeho ochrany.
- Vytváření zdravých návyků a pěstování základních sociálních dovedností (např. dovednost rozhodovat se, schopnost předvídat následky svého jednání, umění odmítnout starší, když chtějí po dítěti něco nevhodného).
- Návik základních dovedností sebeuvědomování, relaxace, autoregulace.
- Podporování zdravého sebevědomí dítěte a možnosti vyjádření jeho pocitů, schopnosti svěřit se.
- Vytváření základů mediální gramotnosti – schopnost odolávat tlakům reklamy a reklamních sdělení, vidět věci „tak jak jsou“, v souvislosti a ve správném kontextu.

(Nešpor, 2001)

Aby prevence v jakékoliv oblasti byla účinná, je žádoucí úzká spolupráce rodiny a školského zařízení, které dítě navštěvuje.

Mezi nejčastějšími návykovými látkami, se kterými děti mladšího školního věku experimentují, jsou alkohol a cigarety. Proto se jim budeme věnovat v následujících dvou kapitolách.

2.6.1 ALKOHOL

Alkohol je nejrozšířenější návykovou látkou. Rozšířenost pití alkoholu má své společenské a kulturní kořeny. Jedná se o legální drogu, při čemž její dostupnost je v různých zemích upravena odlišně. V České republice je podle zákona možné podávat a prodávat alkohol zletilým osobám, tj. od osmnácti let věku.

CHARAKTERISTIKA ALKOHOLU A JEHO ÚČINKY

Alkohol je návyková látka, která má komplexní účinky na lidský organizmus. Neomezují se jen na psychiku nebo chování. Účinky alkoholu jsou následující:

1. Ovlivnění CNS
 - a) Mozkové kůry
 - poznávacích schopností, zejména přijímání, uchovávání a vybavování informací
 - b) Ovlivnění mozečku
 - alkohol ovlivňuje motoriku
 - c) Hipokampu
 - alkohol snižuje schopnost zapamatovat si nové informace mozkového kmene – ovlivnění řízení dýchání a krevního oběhu
2. Působení na mozkový okruh odměny – vyvolává pocit uspokojení, který pak může vést k tendenci opakovat konzumní chování (v některých případech může dojít k rozvinutí závislosti na alkoholu).
3. Srdce a oběhový systém – alkohol zvyšuje krevní tlak, vede k hypertenzi, může vést k poškození srdeční tkáně, vyvolávat poruchy srdečního rytmu.
4. Játra – jedná se o orgán, kde dochází k odbourávání alkoholu. Pravidelný nadměrný příjem alkoholu vede k vážnému poškození jaterních funkcí a k rakovině.

(Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicke-dokumenty-doporuceni-a->

pokyny?highlightWords=Metodick%C3%A9+doporu%C4%8Den%C3%AD+pro+prim%C3%A1rn%C3%AD+prevenci+rizikov%C3%A9ho+chov%C3%A1n%C3%AD+%C5%A1kol%C3%A1ch. Příloha 4)

Účinky alkoholu závisí na dávce, a proto je dobré mít povědomí o obsahu alkoholu v jednotlivých druzích alkoholických nápojů. Světová zdravotnická organizace udává jako zdravotně bezpečné denní dávky 16 gramů alkoholu pro ženy a 24 gramů pro muže. Tím se ale rozumí zdravé a dospělé osoby. Děti a dospívající by alkohol neměli přijímat vůbec, protože užívání alkoholu ohrožuje jejich zdravý vývoj.

Při práci s dětmi je důležité zdůrazňovat, že vznik závislosti není jediným rizikem pití alkoholu. Naprostá většina zdravotních škod nebo ekonomických ztrát pramení totiž z nadměrného pití nebo pití při nevhodné příležitosti.

PITÍ ALKOHOLU ČESKÝMI DĚTMI A DOSPÍVAJÍCÍMI

Většina dětí školního věku udává své první zkušenosti s alkoholem ve věku mezi jedenácti až třinácti roky. Tyto zkušenosti se často váží k nějakým rodinným oslavám nebo událostem. Tehdy je dětem rodiči dovoleno ochutnat nebo pít malé množství alkoholu, což v žádném případě není správné.

Nejčastějším konzumovaným druhem alkoholu u dětí je pivo, následuje víno a nakonec pití destilátů. Rizikové formy pití alkoholu, jako je nadměrné pití dávek alkoholu při jedné konzumní příležitosti nebo opilost se častěji objevují až v pozdějším věku (15 let). Projevuje se zde velmi těsná souvislost mezi pitím alkoholu a jinými formami užívání návykových látek. Mezi nekuřáky je výskyt rizikového pití výrazně nižší než mezi těmi, kteří kouří. Naznačuje to, že vliv rodiny, vrstevníků a blízkého sociálního prostředí významně ovlivňuje chování dětí školního věku.

Nelze opomíjet skutečnost, že alkohol je spojován mezi mladými lidmi s řadou nejrůznějších očekávání a při pití ve skupině je vnímán jako faktor skupinové koheze, soudržnosti. Účinek alkoholu na psychiku a sociální funkce alkoholu pak mohou už u dětí školního věku vést k aktivnímu vyhledávání příležitostí spojených s konzumem alkoholu. Často se jedná o okamžik, kdy se, zatím sice nenápadně a nepozorovaně, začíná problém alkoholem formovat.

PREVENCE

V podmínkách základní školy je uskutečnitelná především prevence. Není zde velký prostor na aktivní intervenci ze strany pedagoga v případě problémů žáka s alkoholem, a ani není možné zásadní intervenci od učitele očekávat. Nicméně rozpoznat problém je možné, a poté je nutné jednat v takovém případě s rodiči, školním psychologem nebo poradnou.

Prevenici můžeme uskutečňovat ve dvou rovinách:

- a) všeobecná prevence – spočívá ve formování vhodných postojů k návykovým látkám (v rámci různých předmětů, např. Výchova ke zdraví, u dětí mladšího školního věku v Prvouce nebo v Přírodovědě). Žáci by měli přiměřeně věku dostávat informace o alkoholu, jeho povaze, účincích a rizicích.
- b) specifická prevence – realizuje se většinou jako prevence zaměřená na zneužívání návykových látek, kde by vedle ilegálních drog měly být zastoupeny i legální návykové látky.

V prevenci se osvědčuje věcnost, a to jak při předávání informací, tak při řešení případných problémů. Z interakce s učitelem by žáci měli vycítit zájem o jejich zdraví a prospěch. Při sdělování informací o jakýchkoliv návykových látkách není nutné, aby se učitel stavěl do role experta. Je ale žádoucí, aby informace, které šíří, byly ověřené a věcné. Pokud učitel žákům sděluje příkré hodnotící soudy, je to velmi málo efektivní, a někdy dokonce kontraproduktivní. Děti sdělení nepřijmou už pro formu jeho podání.

(Dostupné z: [http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicke-dokumenty-doporuceni-a-](http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicke-dokumenty-doporuceni-a-pokyny?highlightWords=Metodick%C3%A9+doporu%C4%8Den%C3%AD+pro+prim%C3%A1rn%C3%AD+prevenci+rizikov%C3%A9ho+chov%C3%A1n%C3%AD+%C5%A1kol%C3%A1ch)

[pokyny?highlightWords=Metodick%C3%A9+doporu%C4%8Den%C3%AD+pro+prim%C3%A1rn%C3%AD+prevenci+rizikov%C3%A9ho+chov%C3%A1n%C3%AD+%C5%A1kol%C3%A1ch](http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicke-dokumenty-doporuceni-a-pokyny?highlightWords=Metodick%C3%A9+doporu%C4%8Den%C3%AD+pro+prim%C3%A1rn%C3%AD+prevenci+rizikov%C3%A9ho+chov%C3%A1n%C3%AD+%C5%A1kol%C3%A1ch). Příloha 4)

2.6.2 TABÁK

Tabák je rostlina, v jejíchž listech je obsažen alkaloid nikotin. Kvůli němu se tabák nejčastěji používá ve formě cigaret, doutníků, dýmek nebo také jako šňupací a žvýkací tabák.

Tabákový kouř obsahuje řádově tisíce chemických látek, z nichž je 60 až 100 rakovinotvorných. Návyková je ovšem pouze jediná látka a tou je nikotin.

Tabák je nebezpečný v každé formě a v každém způsobu užívání. Neexistuje forma tabákového výrobku, která by byla méně nebezpečná. Lze říci, že „*Bezpečná cigareta a neškodlivé kouření neexistují.*“ (Sovinová, 2003, s. 19)

Kouření je významným a závažným problémem nejen zdravotnickým, ale také celospolečenským. Je tomu tak nejen u nás, ale i ve světě. Kuřáci tvoří asi jednu třetinu dospělé populace. Prevalence kuřáctví se zvyšuje v mladších věkových skupinách u obou pohlaví.

Experimentování s kouřením začíná v dětství a v dospívání, nejčastěji ve věku 10 až 14 let. Je ovlivněno sociálním prostředím, a to především vztahem k vrstevníkům, touhou patřit ke skupině, ale i nápodobou vzorů ze světa dospělých. Návyk kouření nevzniká rychle, prochází prvními pokusy a příležitostným kouřením, než se vytvoří vzorce prožitků a chování typické pro pravidelné kuřáctví. Mezi nejčastější příčiny pro děti začínající s kouřením je snaha o experiment spojený s touhou poznat něco nového, zakázaného. Je to jakási revolta proti okolnímu světu. U mladých lidí převažuje touha přizpůsobit se partě, stát se jejím plnoprávným členem, patřit k ní, vyrovnat se dospělým. (Sovinová, 2003)

Fyzická závislost na nikotinu

Tato závislost se vyvíjí až po určité době a může být u různých osob odlišná (většinou se objevuje do dvou let po zahájení kouření). Hlavním důvodem nutkání kouřit je snaha o udržení hladiny nikotinu v krvi. Pokud jeho hladina klesne pod určitou hranici, mohou být kuřáci podráždění, rozladění a nervózní.

Účinky nikotinu na organismus jsou téměř okamžité. Nikotin se do organismu dostává během deseti sekund po prvním potažení z cigarety. Má vliv na:

- zvýšení srdeční činnosti,
- zvýšení krevního tlaku,
- zúžení cév,
- uvolňování hormonu endorfinu, někdy také nazývané jako hormony štěstí.

Ten ovlivňuje nejen náladu, ale také má vliv na krátkodobé zlepšení koncentrace pozornosti. A k tomu prokazatelně při kouření dochází.

Při nedostatku nikotinu dochází k abstinenčním příznakům, jako jsou nervozita, deprese, podrážděnost, neschopnost se soustředit. Tyto příznaky jsou provázeny nutkavou touhou po cigaretě. U těžkých závislostí se nedostatek nikotinu může projevovat i fyzickou nevolností. (Sovinová, 2003)

Psychosociální závislost

U cigarety není závislost pouze na nikotinu, ale vzniká na ni závislost psychosociální. Ta je často těžší než závislost fyzická. Psychosociální závislost totiž znamená závislost na situacích a vztazích, které kouření provází. Situace, kdy si kuřák zapaluje cigaretu, je pro něj velmi osobní a typická. Tak vzniká závislost na cigaretě jako předmětu nebo prostředku komunikace. Všechno to souvisí s rituály nabízení cigaret, zapalování, pozorování plamene zápalek. Překonání této závislosti je pro řadu osob hlavní příčinou opakovaného selhání a návratu ke kuřáctví, přestože zvládli závislost fyzickou. (Sovinová, 2003)

Pasivní kouření

Nejen kuřáci, ale i nekuřáci, vdechují tabákový kouř, který je směsí několika tisíc chemických látek. „*Bylo prokázáno, že více než 40 látek, obsažených v tabákovém kouři vdechovaném při pasivním kouření, způsobuje zhoubné bujení.*“ (Sovinová, 2003, s. 23)

Pasivní kouření má jak okamžitý, tak i dlouhodobý vliv. Mezi okamžité účinky patří podráždění očí, nosu, hrdla, plic. U citlivých lidí může vyvolat bolesti hlavy, pocity nevolnosti nebo závrať. Dlouhodobě pasivní kouření zvyšuje riziko výskytu nádorových onemocnění a onemocnění srdce. Pasivní kouření je nejzranitelnější pro malé děti. Kouření budoucích maminek nebo jejich pasivní kuřáctví zvyšuje riziko syndromu náhlého úmrtí kojenců. Také pobyt dětí v prostorech, kde se kouří, může být příčinou vyššího výskytu zánětu průdušek, zápalu plic nebo funguje jako spouštěč astmatických záchvatů. (Sovinová, 2003)

PREVENCE

V rámci prevence u dětí primární školy platí stejné zásady jako u alkoholu a ostatních návykových látek. Za zmínku stojí, co by v této oblasti prevence mohl vykonat stát. Úspěšný celkový program musí být propracovaný a musí zahrnovat vzdělávání nejen ve školách, ale také v médiích a zdravotnických institucích.

Co by měl zahrnovat komplexní plán boje proti kouření:

- zákaz reklamy a podpory distribuce tabákových výrobků,
- účinné varování před zdravotními důsledky kouření, spolupráce s médii,
- opatření na ochranu práv nekuřáků, zakotvení v legislativě,
- daňová a cenová opatření (ekonomická alternativa nahrazující ztráty z produkce a prodeje tabákových výrobků),
- informační kampaň a zdravotní výchovu. (Sovinová, 2003)

2.7 ŠIKANANA

Slovo šikana má původ ve francouzském „chicane“, což znamená zlomyslné obtěžování, týrání, sužování, pronásledování, byrokratické lpění na liteře předpisů. Dnes je toto slovo používání jako synonymum pro psychotraumatizaci jedince ve skupině. V přeneseném smyslu se pak slovo šikana používá pro označení jakéhokoliv omezování slabších subjektů silnějšími.

Šikanování a dětská agresivita jsou celosvětovým problémem. Podle Stejskala se již problematika šikany posouvá z věkového období puberty a adolescence do období mladšího školního věku. Podle statistiky se každé páté dítě bojí chodit do školy z důvodu opakovaného fyzického nebo psychického násilí. (Kolář, 2001)

Definice šikany a šikanování jsou různorodé a jejich definice se liší dle jednotlivých autorů.

„Šikanování říkáme tomu, když jedno dítě nebo skupina dětí říká jinému dítěti ošklivé a nepříjemné věci, bije je, kope, vyhrožuje mu, zamyká je v místnosti a podobně. Tyto incidenty se mohou často opakovat a pro šikanované dítě je obtížné, aby se samo ubránilo. Jako šikanování mohou být označeny také opakované posměšky nebo ošklivé poznámky o rodině. Jako šikanování však obvykle neoznačujeme občasnou rvačku nebo hádku přibližně stejně fyzicky vybavených soupeřů.“ (Říčan, 1995, s. 26)

Kolář vymezuje hlavní vnější rysy šikany následovně: *„Jeden nebo více žáků úmyslně, většinou opakovaně týrá a zotročuje spolužáka či spolužáky a používá k tomu agresi a manipulaci.“* (Kolář, 1997, s. 20)

„Obecně lze šikany označit jako stav a proces vážného narušení zdravých vztahů dané skupiny, jednu z forem systematického zneužívání moci, jako týrání a ubližování jednotlivci (skupině) prostřednictvím (převážně) úmyslného, opakovaného fyzického, psychického a verbálního napadání.“ (RENARKON o.p.s., s. 95)

Šikanování je „fyzické, psychické či kombinované ponižování až týrání žáků obvykle jinými žáky, vzácněji dospělými. Probíhá buď ve dvojici, nebo ve skupině. Iniciátory šikanování bývají žáci vyšších ročníků, žáci starší, fyzicky vyspělejší, žáci osobnostně či sociálně narušení.“ (Průcha, Walterová, Mareš, 2009, s. 297)

Šikana se vyvíjí postupně v pěti vývojových stádiích. Mezi nimi však nelze vymezit přesné hranice, přechod z jednoho stádia do druhého může být plynulý, stádia se mohou překrývat nebo splývat. (Lovasová, 2006)

STÁDIA ŠIKANY

První stadium: ostrakizmus

Ostrakizmus je prvotní fáze šikany. Ostrakizmus je v původní formě tzv. střepinové hlasování o vypovězení občana ze starověkých Athén, který byl zaveden v athénské ústavě v roce 510 př. n. l. Spočíval v hlasování občanů pomocí hliněných střepů (řecky ostrakon) o tom je-li někdo z nich nepřítelem státu. Pokud byla odpověď kladná, byl člověk vypovězen na deset let z Athén. V současné době je tento pojem používán obecně, ostrakizovat znamená vyloučit jedince z kolektivu.

Jde o mírnou, převážně psychickou formu násilí. V každé skupině se najdou děti, které nejsou oblíbené a jsou v kolektivu izolované – někdy je nazýváme jako černé ovce, někdy zase obětní beránci nebo outsideři ... Ostatní děti se s „outsidery“ nebaví, pomlouvají je, dělají si z nich legraci, vymýšlí jim hanlivou přezdívku, apod. Ať už vědomě nebo nevědomě je tak posouvají až na okraj kolektivu nebo je z něj úplně vyčleňují. (Kolář, 2001)

Druhé stadium: fyzická agrese a přitvrzování manipulace

Ostrakizmus může přerůst do dalšího stádia, v němž dochází k přitvrzování psychického a slovního násilí a přechází k fyzické agresi, která se zatím projevuje pouze

postrkováním, požd'uchováním, štípáním. Může se stávat, že v náročných situacích, jako jsou například očekávané písemné práce nebo zkoušení, si spolužáci právě na „černých ovcích“ ventilují své pocity napětí. (RENARKON o.p.s.)

Třetí stadium: vytvoření úderného jádra

V této fázi se často utvoří skupinka agresorů, tzv. úderné jádro, kteří začínají spolupracovat, šikanování přestává být nahodilé, stává se systematické a organizované. (Kolář, 1997)

Čtvrté stadium: mlčící většina

Ve čtvrtém stadiu většina dětí přijímá normy agresorů. Děti agresory na slovo poslouchají a přisluhují jim. Důvodem jejich chování je fakt, že se nechtějí vyčlenit ze skupiny, protože se bojí, aby se samy nedostaly také do pozice obětí. (Lovasová, 2006)

Páté stadium: dokonalá šikana (totalita)

V poslední fázi se šikana stává formou zábavy pro celou skupinu. Skupině chybí pocity viny. Je přijímán názor, že šikanování jedinci si za násilí na nich páchané mohou sami, protože provokují. (RENARKON o.p.s.)

RYSY A FORMY ŠIKANY

Šikana může mít fyzickou i psychickou podobu a projevuje se ve všech skupinách – jak věkových, tak sociálních.

VNĚJŠÍ RYSY ŠIKANY

Mezi charakteristické vnější rysy šikany patří:

- záměrnost jednání,
- nepoměr sil mezi agresorem a obětí,
- samoučelnost agrese – agresorovi nejde o dosažení nějakého konkrétního cíle, o zisk. Sama agrese je hlavním cílem šikany, protože mu poskytuje pocit uspokojení a je potvrzením jeho převahy.
- její opakování.

FORMY ŠIKANY

Formu šikany ovlivňuje několik faktorů, mezi které patří jednak věk účastníků (u dětí jsou praktiky mírnější než u mladistvých) a pohlaví (u mužů bývá typičtější fyzická forma, u žen zase forma psychická).

Mezi formy šikanování patří:

- fyzická agrese (praktiky fyzického násilí a to i za použití zbraně),
- psychická a slovní agrese (pomlouvání a zesměšňování, ignorování oběti, její izolace),
- krádeže věcí, jejich poškozování a nedovolená manipulace s nimi,
- udílení násilných a manipulativních příkazů,
- sexuální obtěžování,
- kybershikana.

Faktor, který nejčastěji ovlivňuje vznik šikany, jsou osobnostní charakteristiky členů skupiny. Je zde přítomen jak potencionální agresor, tak potencionální oběť. Podstatná je také osobnost autority, která skupinu „vede“ (učitel, nadřízený, rodič, vedoucí kroužku). Nevhodné chování takové autority se může stát impulsem ke vzniku šikany nebo může její vznik podpořit.

OSOBNOST AGRESORA A OBĚTI

Potencionální agresor je většinou fyzicky zdatný, silný jedinec, který má kladný vztah k projevům agrese. Jeho hlavním znakem je dominance, touha po moci a ovládnutí okolí. U agresora pozorujeme absenci empatie, pocitů lítosti a viny. Agresoři mohou být nadprůměrně inteligentní, průměrní či primitivní. K šikanování je často vede jejich komplex méněcennosti, nedostatek sebevědomí a nejistota. (Lovasová, 2006)

Potencionální oběť se může stát kdokoliv, buď dítě, které je ve třídě nové, nebo dítě s handicapem, dítě, které něčím vyniká, nebo naopak, je v něčem slabé. Může to být i dítě ze sociálně slabé skupiny či odlišné národnosti. Potencionální oběti bývají plaché, tiché, s nízkým sebevědomím, velmi citlivé, osamělé, bez kamarádů. (Říčan, 1995)

PREVENCE

Nejefektivnějším způsobem, jak bojovat proti šikaně, je šikaně předcházet. Již od předškolního věku je nutné učit děti dodržovat morální a společenská pravidla. Vytvoření

atmosféry důvěry, otevřenosti v kolektivu a vzájemného respektování se, je jeden z hlavních kroků k prevenci šikany. Je žádoucí, aby vztahy mezi žáky a pedagogickými pracovníky byly založeny na vzájemné úctě a důvěře. V kolektivu je nutné stanovit jasná pravidla chování a sankcí při porušení těchto pravidel. Dalším způsobem prevence šikany jsou časté diskuze na téma tělesné, etnické nebo kulturní odlišnosti, vzdělávání v oblasti lidských práv. Mezi další možnosti, jak šikaně předcházet, je dohled nad chováním dětí a cílené sledování přímých a nepřímých projevů šikany. (Lovasová, 2006)

Nedílnou součástí preventivního programu je informování žáků o příčinách a stádiích šikanování, o linkách důvěry a o telefonních číslech, na která se mohou ohledně šikany případně obrátit.

Podle pátého článku Metodického pokynu ministryně školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikany ve školách a školských zařízeních (Metodický pokyn MŠMT) je každá škola a školské zařízení povinno vytvořit vlastní Program proti šikanování, jehož cílem je tvorba bezpečného, respektujícího a spolupracujícího školního prostředí.

Při podezření výskytu šikany je potřeba ihned informovat rodiče agresora, oběti i svědků. Rodiče, vedení školy, školní metodik prevence, výchovný poradce a pedagogičtí pracovníci by spolu měli úzce spolupracovat při řešení šikany. Zákonní zástupci by měli být seznámeni s krizovým plánem školy pro případ výskytu šikanování ve školním prostředí. V tomto krizovém plánu, jenž je součástí programu proti šikanování, je rozpracován postup, jak v co nejkratším čase minimalizovat či úplně odstranit vzniklé škody. (RENARKON o.p.s.)

Dle osmého článku Metodického pokynu MŠMT je v rámci prevence nezbytná spolupráce školy s Pedagogicko-psychologickými poradnami, speciálně pedagogickými centry, pediatry, dětskými psychology a psychiatry, s Oddělením péče o rodinu a děti, oddělením sociální prevence a s dalšími nestátními neziskovými organizacemi věnujícími se prevenci a řešení šikany.

Problematika šikanování a násilí je dětem předkládána již v mladším školním věku. V učebnicích a pracovních sešitech jsou již ve druhém ročníku ZŠ seznamováni s pojmem šikana („*Když se stanete svědky toho, že někdo ubližuje mladšímu nebo slabšímu (svědky šikany), oznamte to dospělým. Šikana neznamena jen způsobit někomu úraz. Také to může být posmívání, vyžadování služeb nebo peněz.*“). (Štiková, 2013, s. 37)

Na modelových situacích se děti učí, jak šikanu rozpoznat, jak se jí bránit, jak se zachovat, jak vyjádřit nesouhlas s chováním agresorů, případně zorganizovat hromadný odpor ve třídě.

2.8 KYBERŠIKANA

Současnou dobu si lze jen těžko představit bez mobilních telefonů, počítačů, tabletů a jiných vymožitků moderní techniky. Téměř všechny děti dnes mají přístup k internetu, ať už v prostředí škol, knihoven, nebo jejich domova. Děti na Internetu surfují, komunikují prostřednictvím různých sociálních sítí, tráví čas hraním her online s lidmi po celém světě, ale zároveň je pro ně svět internetu zdrojem nových informací. Měli bychom mít také na paměti, že nové technologie s sebou nesou nejen určité výhody a pozitiva, ale také jevy negativní a mnohá rizika. Jedním z negativních jevů, který se šíří mezi mladými lidmi, a který přinesl právě „moderní“ způsob komunikace, je kyberšikana.

„Jedná se o specifickou formu šikany, která je spojena se zneužíváním moderních komunikačních technologií (internet, e-mail, textové zprávy, blogy apod.) Jejimi charakteristickými znaky jsou především anonymita agresora (což znesnadňuje jeho odhalení a postih) a šíře publika (příslušné webové stránky jsou volně přístupné široké skupině uživatelů). Ponížení oběti se tak doslova stává věcí veřejnou.“ (RENARKON o.p.s., s. 96)

Mezi klasickou šikanou a kyberšikanou jsou v určitých aspektech vidět zásadní rozdíly. Tím základním je anonymita útočníka. Zatímco u klasické šikany oběť útočníka zná a často se s ním setkává tzv. „face to face“, u kyberšikany tomu tak nemusí být. Útočník se může skrývat pod falešnou identitou (jménem), která mu poskytuje právě zmíněnou anonymitu. To s sebou přináší další rozdíl – anonymita, falešná identita jsou zdrojem pocitu určitého bezpečí, a tak se kyberšikany může dopouštět i člověk, který by se jí v reálném životě jinak neodvážil realizovat. Rozhodující totiž nejsou fyzické dispozice agresora, ale jeho počítačové znalosti. Dalším rozdílem je šíře publika, které útokům a šikaně přihlíží. U klasické šikany je publikum omezené na určitou skupinu lidí (školní třída, zájmový kroužek apod.). U kyberšikany je díky snadnému přístupu k internetu toto publikum obrovské a různorodé. Posledním rozdílem, který stojí za zmínku, jsou náznaky, díky kterým lze rozpoznat, že se „něco děje“. Znatelné náznaky, jako jsou modřiny, potrhané oblečení nebo často zničené věci, jsou pozorovatelné u klasické šikany. Kyberšikanu, která ničí oběť

psychicky, můžeme vypořádat jen z chování oběti. (Dostupné z: <http://www.kybersikana.eu/search/label/Co%20je%20to%20kyber%C5%A1ikana%3F>)

PROJEVY (FORMY) KYBERŠIKANY

Kyberšikana je jevem specifickým. Nahrává tomu i fakt, že může probíhat 24 hodin denně, 7 dní v týdnu. Oběť se před ní nemůže schovat, může ji zasáhnout, i když je o samotě. Také odstranění nevhodné nebo obtěžující zprávy, textu nebo obrázku je velmi obtížné poté, co již jednou byla zveřejněna nebo poslána.

Mezi možné projevy kyberšikany patří:

- získání a zneužití citlivých osobních údajů,
- urážlivé, vulgární a obtěžující SMS či e-maily adresované oběti,
- slovní napadání a zesměšňování oběti na sociálních sítích (např. Facebook, Twitter, Instagram, Snapchat, MySpace aj.),
- založení webových stránek s fotkami, videi oběti a s ponižujícími komentáři,
- zveřejnění videa s napadením oběti na internetu (YouTube, Facebook, ...),
- sexting, což je rozesílání textových zpráv, fotografií či videí se sexuálním obsahem elektronickou cestou. (RENARKON o.p.s.)

Bylo by značně zjednodušující vinit z kyberšikany mobilní telefony, počítače nebo tablety samy o sobě. Tyto elektronické technologie jsou nástroje, které poskytují dětem rychlou komunikaci s rodinou a s kamarády, pomoc při přípravě do školy, a také zábavu. Zároveň se ale mohou stát prostředkem k ubližování a zraňování jiných lidí. (Dostupné z: <http://www.ncpc.org/topics/cyberbullying>)

PREVENCE

Kyberšikana je v současnosti vážný problém, kterému je potřeba věnovat pozornost a v žádném případě ji nelze tolerovat. Nejlepším způsobem, jak ji řešit, je věnovat se prevenci v této oblasti, a to jak prevenci primární – tedy aby ke kyberšikaně vůbec nedocházelo, tak prevenci sekundární – jinými slovy, jak se jí účinně bránit, pokud k ní přece jen dojde. Do této prevence je potřeba rovněž zahrnout co nejširší okruh lidí. Jedná se především o děti, dále jejich rodiče a v neposlední řadě i pedagogy a dospělé osoby, které s dětmi pracují.

1. RODINA

Rodina je základní sociální skupinou, ve které dítě vyrůstá, která jej vychovává a formuje. Je to místo bezpečí, lásky, zázemí, ale také místo, kde jsou přesně vymezována určitá pravidla a hranice. Nejinak by tomu mělo být i v případě internetu a nástrah s ním spojených.

V oblasti prevence kyberšikany lze pro rodiče vytýčit několik následujících doporučení:

- prozkoumat s dětmi bezpečné způsoby, jak moderní technologie využívat,
- vyzkoušet zařízení, které děti používají,
- pravidelně mluvit s dětmi o možné kyberšikaně,
- znát webové stránky, které děti navštěvují, jejich online aktivity, jejich online komunikaci,
- poradit dětem, co psát nebo říkat a upozornit je na to, aby nesdílely nic, co by je mohlo zranit nebo uvést do rozpaků,
- přesvědčit děti, aby okamžitě oznámily, pokud zjistí, že se ony nebo někdo jiný staly terčem kyberšikany,
- požádat děti o jejich hesla; použít je jen v případě nouze,
- naučit děti, jak správně publikovat informace a obrázky on-line, aby je viděli jen skuteční přátelé a nikdo cizí je nemohl zneužít,
- poučit děti, aby svá hesla uchovávaly v bezpečí a nesdílely je s přáteli. Sdílení hesel může ohrozit jejich kontrolu nad jejich online identitou a aktivitami.

(Dostupné z: <https://www.stopbullying.gov/cyberbullying/prevention/index.html>)

2. ŠKOLA, ŠKOLSKÉ ZAŘÍZENÍ

Dle 3. článku Metodického pokynu MŠMT k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení (dále jen pokyn MŠMT) mají škola a školská zařízení v souladu s ustanovením par. 29 školského zákona (č. 561/2004 sb.) povinnost zajišťovat bezpečnost a ochranu zdraví dětí, žáků a studentů v průběhu všech vzdělávacích a souvisejících aktivit. Současně pak také vytvářet podmínky pro jejich zdravý vývoj a pro předcházení vzniku rizikového chování.

Prevence šikany se zaměřuje na:

- seznámení žáky s kyberšikanou, co to je, jaký má dopad a její důsledky,
- informování žáků o nebezpečí kyberšikany nástěnnými obrazy,
- jasné stanovení, jaké chování a akce nebudou tolerovány,
- přesné vymezení důsledků, které budou následovat v případě, že se někdo kyberšikany dopustí,
- zajištění bezpečného místa, kde mohou žáci vyjádřit své obavy nebo se svěřit se svými problémy,
- výchovu žáků ke schopnosti a odvaze požádat o pomoc,
- seznamování žáků s varovnými příznaky, z kterých by bylo zřejmé, že by se mohli stát terčem kyberšikany,
- vzdělávání pedagogů v oblasti kyberšikany tak, aby dokázali pomoci žákovi, který se stal její obětí,
- spolupráci s rodiči; jejich seznámení s problematikou, jejími příznaky a také možnými způsoby, jak o daném problému s dětmi doma hovořit.

Zařazení tématu kyberšikana v jednotlivých ročnících:

3. ročník - již ve třetím ročníku základní školy se žáci seznamují s pojmem kyberšikana a možností její prevence. Pokud se podíváme do pracovního sešitu pro 3. ročník, je velmi zarážející, že tam najdeme otázku: „Zveřejnil(a) bys na Facebooku to, s čím spolužák nesouhlasí?“ Přitom podmínkou pro založení účtu na Facebooku je věk od 13 let či dozorování účtem rodičovským. (Štiková, 2013)

4. ročník – Ve 4. ročníku je této problematice věnována část učiva přírodovědy, v jejíž učebnici je kyberšikana velmi výstižně popsána. Podle ní je kyberšikana druh šikany, pro který agresor využívá elektronické prostředky (mobilní telefon, internetové sociální sítě, email). V této učebnici jsou uvedeny modelové situace, pomocí kterých se žáci učí odpovídajícímu chování. Pomáhají jim uvědomit si, jaké jsou projevy kyberšikany a jak se v případě kyberšikany zachovat. Získají informace o tom, s kým by se měli o dané situaci poradit, koho požádat o pomoc a komu sdělit, že jsou oni nebo jejich kamarádi terčem kyberšikany. Učí se uvědomit si, že přivolání pomoci ohroženému člověku není žalování, ale povinnost. (Novotný a kol., 2014)

5. ročník – Problematice kyberšikany se žáci věnují v předmětu informatika, ve kterém se učí desatero bezpečného chování na internetu:

- 1) Nedávej nikomu adresu ani telefon. Nevíš, kdo se skrývá za monitorem.
- 2) Nepošílej nikomu, koho neznáš, svou fotografii a už vůbec ne intimní.
- 3) Udržuj hesla k e-mailu i jinak v tajnosti, nesděluj je ani blízkému kamarádovi.
- 4) Nikdy neodpovídej na neslušné, hrubé nebo vulgární maily a vzkazy.
- 5) Nedomlouvej si schůzku na internetu, aniž bys o tom řekl někomu jinému.
- 6) Pokud narazíš na obrázek, video nebo e-mail, který tě šokuje, opusť webovou stránku.
- 7) Svěř se dospělému, pokud tě stránky uvedou do rozpaků nebo vyděsí.
- 8) Nedej šanci virům. Neotvírej přílohu zprávy, která přišla z neznámé adresy.
- 9) Nevěř každé informaci, kterou na Internetu získáš.
- 10) Když se s někým nechceš bavit, nebav se.

(Dostupné z: <https://www.seznamsebezpecne.cz/desatero>)

6. – 9. ročník – prevenci kyberšikany je věnována pozornost rovněž na 2. stupni ZŠ, a to především v předmětech rodinná, etická a občanská výchova. Pozornost se zaměřuje především na:

- zvyšování informovanosti a povědomí o dané problematice,
- budování zdravého sebevědomí,
- nácviku schopnosti bránit se, pokud mi někdo ubližuje,
- rozšiřování povědomí o možnostech pomoci,
- základy asertivity a asertivního chování,
- informovanost o důsledcích rizikového chování.

Jak lze vidět, napříč 1. i 2. stupněm jsou žáci seznamováni s tím, co mohou dělat, pokud se stanou obětí kyberšikany. Tuto oblast nelze podceňovat, neboť jen velmi malé procento dětí hovoří o tom, že se stalo její obětí.

II. EMPIRICKÁ ČÁST

3 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ

V úvodní části diplomové práce byla podrobně rozebrána jednotlivá témata problematiky osobního bezpečí u dětí mladšího školního věku.

V následující, empirické části jsme věnovali pozornost samotnému výzkumu, kdy jsme se pokusili zjistit, jaké je povědomí dětí mladšího školního věku o otázkách osobního bezpečí, jaké jsou jejich vědomosti, znalosti a zkušenosti. Zjišťovali jsme, do jaké míry a jakým způsobem jsou děti informovány, jaký podíl na znalostech mají rodiče, škola, kamarádi a jiné zdroje.

Výzkum se týkal pouze vybraných témat, jelikož je oblast osobního bezpečí příliš rozsáhlá. Ve výzkumu jsem záměrně vynechala obor dopravní výchovy a první pomoci.

Provedla jsem kvantitativní výzkum formou dotazníkového šetření u žáků čtvrtých a pátých ročníků základních škol. Pro utřídění zjištěných dat jsem použila čárkovací metodu.

3.1 CÍLE VÝZKUMU

Cíle výzkumu byly stanoveny před samotným zpracováním diplomové práce.

Hlavním cílem této diplomové práce bylo zjistit obecné povědomí dětí mladšího školního věku o otázkách osobního bezpečí, jejich vědomosti, znalosti a zkušenosti.

Dílčím cílem bylo odhalit, kde ve vzdělávání v oblasti osobního bezpečí mají děti ve svých znalostech nedostatky, na která témata je potřeba se více zaměřit a věnovat se jim. Dalším dílčím cílem bylo zjistit, odkud nejvíce děti čerpají informace ohledně dané problematiky, zda je potřeba více apelovat na rodiče nebo na učitele.

3.2 PŘEDPOKLAD VÝZKUMU

Výzkumným předpokladem bylo, že žáci 5. ročníku budou více informováni o problematice osobního bezpečí než žáci 4. ročníku.

Druhým předpokladem bylo, že většina žáků si uvědomuje nebezpečí, které jim může hrozit jak venku, tak doma či ve škole a dokáží se s nástrahami vypořádat.

Výzkumné předpoklady jsme chtěli u dětí mladšího školního věku ověřit či popřít.

3.3 METODOLOGIE VÝZKUMU

Při výzkumném šetření byla použita kvantitativní metoda výzkumu. Zvolila jsem formu dotazníkového šetření.

„Dotazník je nejfrekventovanější metodou zjišťování údajů. Je to způsob písemného kladení otázek a získávání písemných odpovědí.“ (Gavora, 2008, s. 122)

Dotazník byl členěn na tři části:

- 1) úvodní část – název dotazníku a pokyny k jeho vyplnění,
- 2) druhá část – demografické údaje,
- 3) třetí část – vlastní dotazník obsahující osmnáct otázek,
- 4) poslední část – poděkování za vyplnění dotazníku.

Položky A a B se týkaly demografických údajů zjišťujících pohlaví a ročník, který respondent navštěvuje.

V otázkách 1, 2 a 3 jsme se žáků dotazovali na jejich chování při setkání s neznámými jedinci. Otázka číslo 4 se zaměřovala na sexuální zneužívání. Otázky 5, 6, 7, 8, 9, 10 a 11 se týkaly návykových látek – drogy, kouření, alkohol. Otázky 12, 13, 14, 15 a 16 se dotýkají problematiky šikany. V otázce 17 jsme ověřovali, zda dítě zná telefonní číslo na linku bezpečí pro děti a mladistvé. V poslední otázce číslo 18 jsme zjišťovali, z jakých zdrojů získávají žáci nejvíce informací z oblasti osobního bezpečí.

Z osmnácti otázek dotazníku byly čtyři otázky uzavřené, dvě otázky škálové a dvanáct otázek polootevřených, kdy jedna z odpovědí na danou otázku nabízela vlastní odpověď respondenta v případě, že si z daných možností nevybral.

Pro zjištění četnosti odpovědí jsem použila takzvanou čárkovací metodu.

3.4 PŘEDVÝZKUM

Předvýzkum jsem prováděla dne 11. 11. 2016 na ZŠ Vratimov, Masarykovo náměstí 192 za účelem ověření, zda děti rozumí zadání otázek a zda jsem zvolila přiměřenou časovou dotaci pro vyplnění dotazníku. Předvýzkumu se zúčastnilo celkem devět respondentů, čtyři žáci ze čtvrtého ročníku a pět žáků z pátého ročníku.

Předpokládala jsem, že dotazník dětem zabere minimálně třicet minut vzhledem k rozsáhlosti dotazníku. Děti však měly již po patnácti minutách dotazník hotový, proto jsem na vyplnění dotazníku vymezila dvacet minut.

Žáci rozuměli každé otázce, pouze u škálových otázek jsem jim musela zdůraznit, že musí u každé odpovědi zakroužkovat jedno číslo.

3.5 VÝZKUMNÝ VZOREK

Dotazník byl určen pro žáky čtvrtého a pátého ročníku základních škol. Výzkumu se zúčastnilo celkem 229 žáků, z toho 119 žáků čtvrtých ročníků a 110 žáků pátých ročníků.

Výzkumné šetření jsem prováděla od listopadu do prosince roku 2016 na dvou školách v Moravskoslezském kraji, na ZŠ Vratimov, Masarykovo náměstí 192 a na ZŠ Vratimov, Datyňská 690; a na jedné škole v Olomouckém kraji, na FZŠ dr. Milady Horákové a MŠ Olomouc, Rožňavská 21.

3.6 REALIZACE A PRŮBĚH VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ

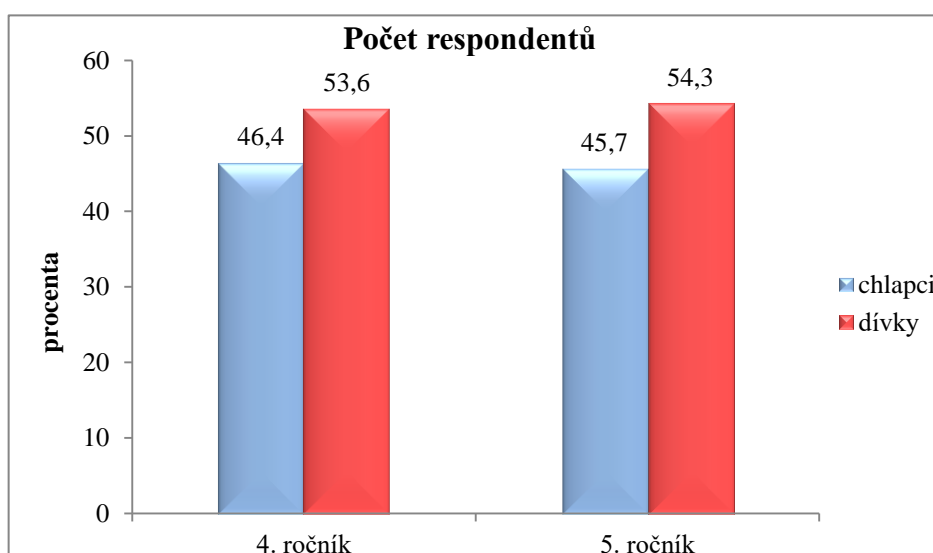
Dotazník žáci vyplňovali v mé přítomnosti během vyučovací hodiny. Před samotným vyplněním dotazníku jsem dětem dotazník krátce představila a požádala je o pravdivé

odpovědi. Vysvětlila jsem jim, že každá otázka má právě jednu odpověď a dotazník je anonymní.

Časová dotace pro vyplnění dotazníku byla dvacet minut.

Z celkového počtu 229 dotazníků jsem pro špatné vyplnění dotazníku musela 12 vyřadit. Respondenti zakroužkovali u jedné položky více odpovědí nebo na některou z otázek zapomněli odpovědět.

3.7 VYHODNOCENÍ VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ

Graf 1. Počet respondentů

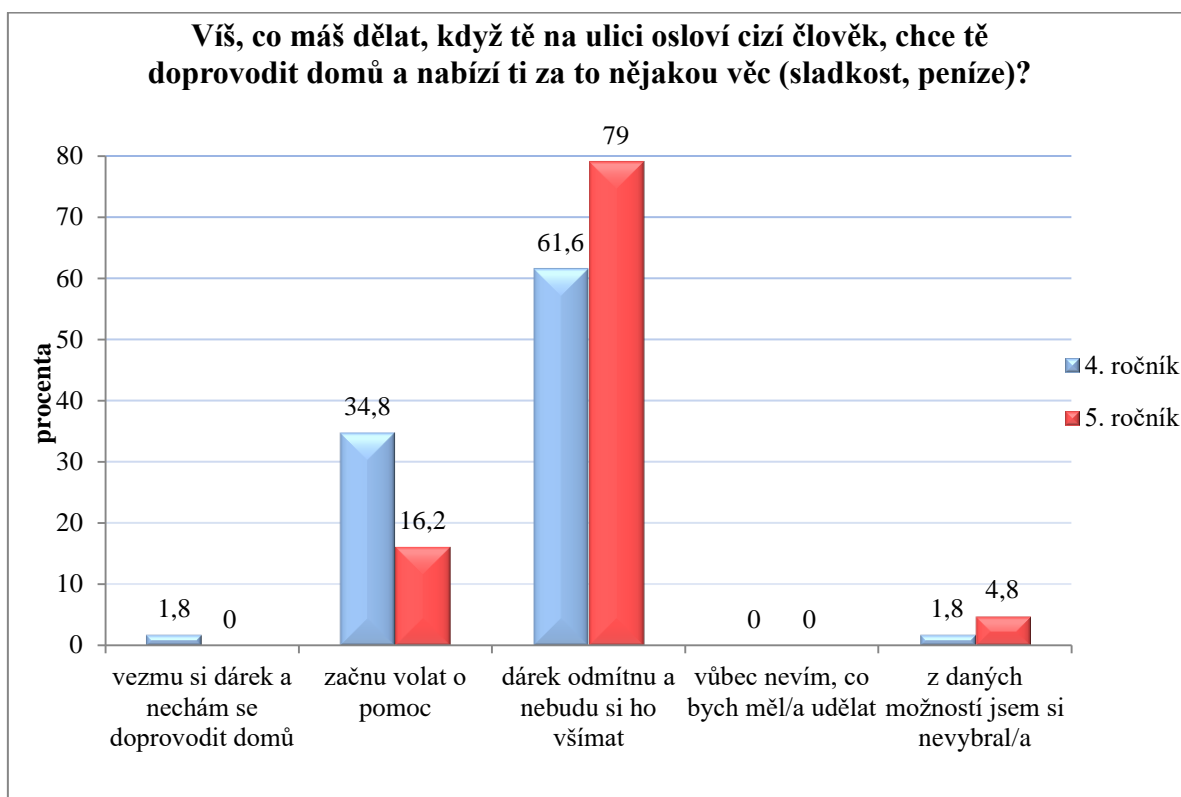
Výzkumu se zúčastnilo celkem 217 žáků, z toho bylo 112 žáků čtvrtých ročníků (52 chlapců a 60 dívek) a 105 žáků pátých ročníků (48 chlapců a 57 dívek). Do výzkumu nebylo zahrnuto celkem 12 respondentů, kteří dotazník nevyplnili požadovaným způsobem (nezodpovězené otázky, vícečetné odpovědi, atd.).

Otázka č. 1

Víš, co máš dělat, když tě na ulici osloví cizí člověk, chce tě doprovodit domů a nabízí ti za to nějakou věc (sladkost, peníze)? Zakroužkuj, co bys udělal/a.

- a) vezmu si dárek a nechám se doprovodit domů
- b) začnu volat o pomoc
- c) dárek odmítnu a nebudu si ho všímat

- d) vůbec nevím, co bych měl/a udělat
- e) z daných možností jsem si nevybral/a (napiš na volný řádek, co bys tedy udělal/a).

Graf 2. Vyhodnocení položky č. 1 podle ročníků v procentech

Z výše uvedené tabulky i grafu vyplývá, že většina respondentů ví, jak se má chovat, pokud je na ulici osloveno neznámým člověkem. Téměř většina odpovědí se shodovala s tím, že mají cizího člověka ignorovat, nevšímat si ho a nebrat od něj žádné dárky. O pomoc by se rozhodlo volat celkem 56 dětí. Jak lze z grafu vyzorovat, je překvapivé, že z celkového počtu 56 dětí je celkem 39 dětí čtvrtých ročníků, což je u dané odpovědi více než polovina. Pouze 2 děti čtvrtých ročníků by dárek přijaly a nechaly se cizím člověkem doprovodit domů. 7 respondentů si ze zvolených odpovědí nevybrali a napsali svou vlastní:

Nevšímal bych si ho a utekl.

Dárek odmítnu a začnu utíkat.

Utekl bych.

Utekl s křikem.

Slušně ho odmítnu a když nepřestane, začnu volat o pomoc.

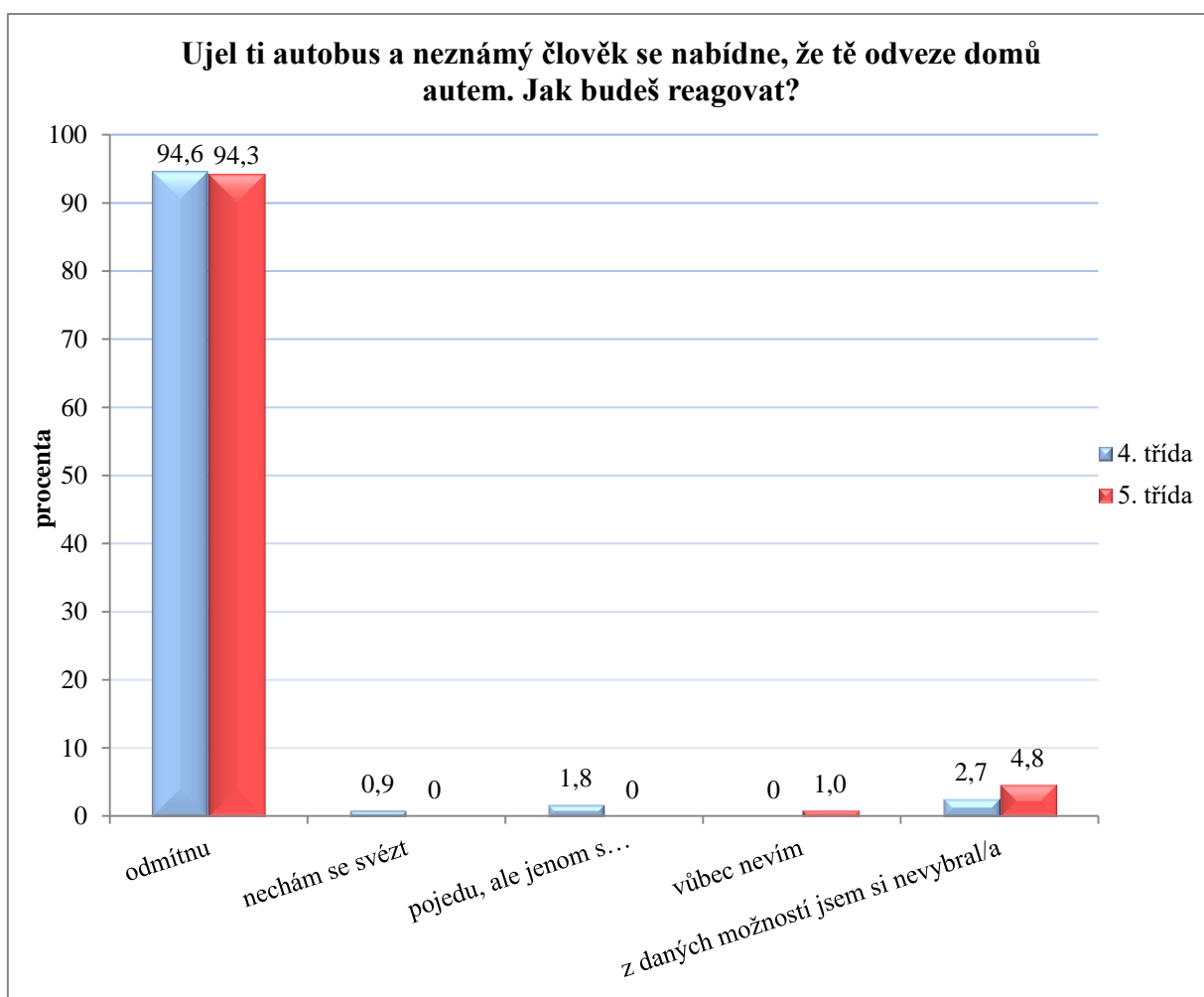
Utekla bych sem a řvala: Úchyl!

Začala bych utíkat.

Otázka č. 2

Ujel ti autobus a neznámý člověk se nabídne, že tě odveze domů autem. Jak budeš reagovat?

- a) odmítnu
- b) nechám se svézt
- c) pojedu, ale jenom s kamarádem/kamarádkou
- d) vůbec nevím
- e) z daných možností jsem si nevybral/a (napiš na volný řádek, jak bys zareagoval/a)

Graf 3. Vyhodnocení položky č. 2 podle ročníků v procentech

Jak se dalo předpokládat, skoro všichni respondenti by nabídku odvozu neznámým člověkem odmítli. Pouze velmi malé procento žáků ze čtvrtého ročníku by se nechalo svézt.

Další odpovědi žáků, kteří si z daných možností nevybrali:

Okamžitě se rozběhnu a řvu: Pomoc!

Počkám si na další autobus.

Začnu utíkat.

Počkám si na další.

Odmítnu du někam jinde a zavolám mámě at' mě odveze.

Odmítnu a uteču (budu volat o pomoc).

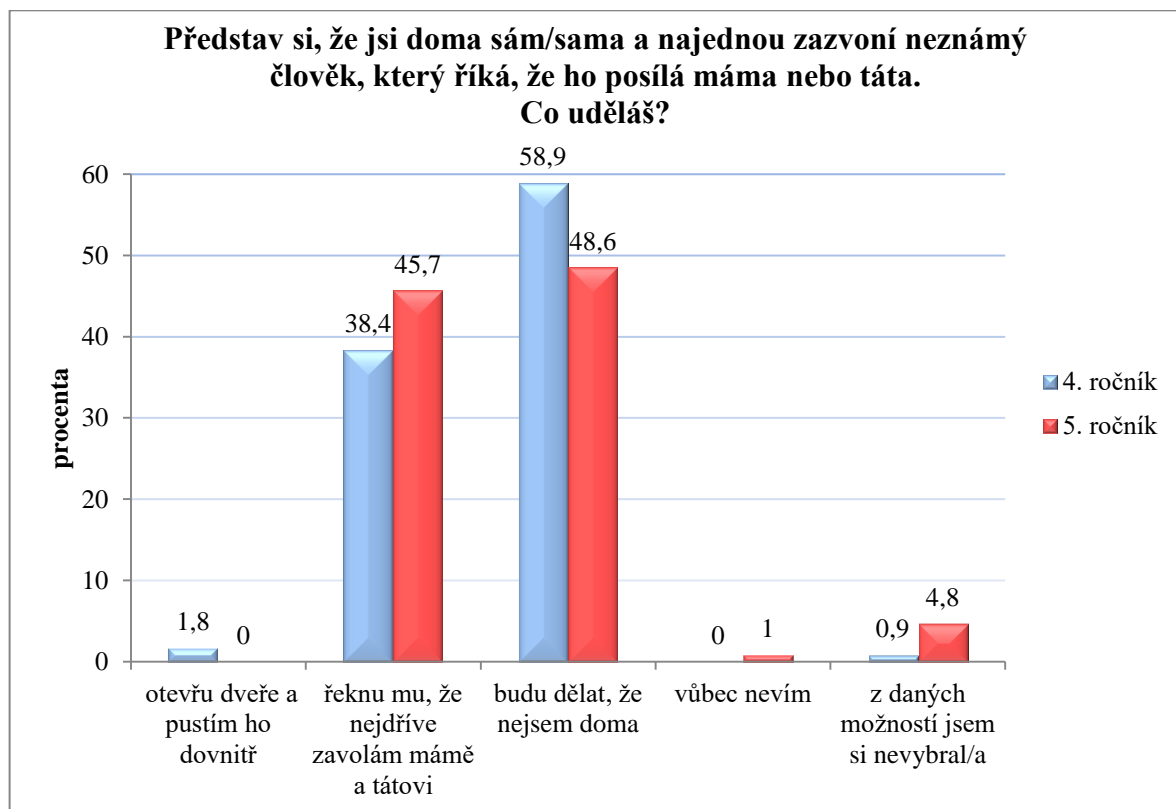
Nebudu si ho všímat.

Nebudu mu odpovídat, půjdu dál.

Otázka č. 3

Představ si, že jsi doma sám/sama a najednou zazvoní neznámý člověk, který říká, že ho posílá máma nebo táta. Co uděláš?

- a) otevřu dveře a pustím ho dovnitř
- b) řeknu mu, že nejdříve zavolám mámě a tátovi
- c) budu dělat, že nejsem doma
- d) vůbec nevím
- e) z daných možností jsem si nevybral/a (napiš na volný řádek, co uděláš)

Graf 4. Vyhodnocení položky č. 3 podle ročníků v procentech

Z výzkumu vyplynulo, že více než 80% respondentů by cizímu člověku neotevřelo. Jako nejčastější odpověď zvolili předstírání, že nejsou doma, nebo že by nejdříve zavolali mámě nebo tátovi. Podíváme-li se na výsledky čtvrtých ročníků, můžeme vidět, že nejčastější variantou jejich možného chování bylo předstírat, že nejsou doma. Můžeme z toho usuzovat, že se snad více obávají takové situace. Dvě procenta žáků čtvrtých ročníků by dokonce cizímu člověku otevřela dveře. Jedná se však o velmi malý počet žáků a proto z toho nelze vyvozovat jednoznačný závěr. Téměř šest procent žáků si z daných možností nevybralo. Jejich odpovědi:

Nepustím ho dovnitř.

Podívám se z okna.

Podívám se kukátkem a zavolám mámě a tátovi.

Zavolám policii pokud ho neznám.

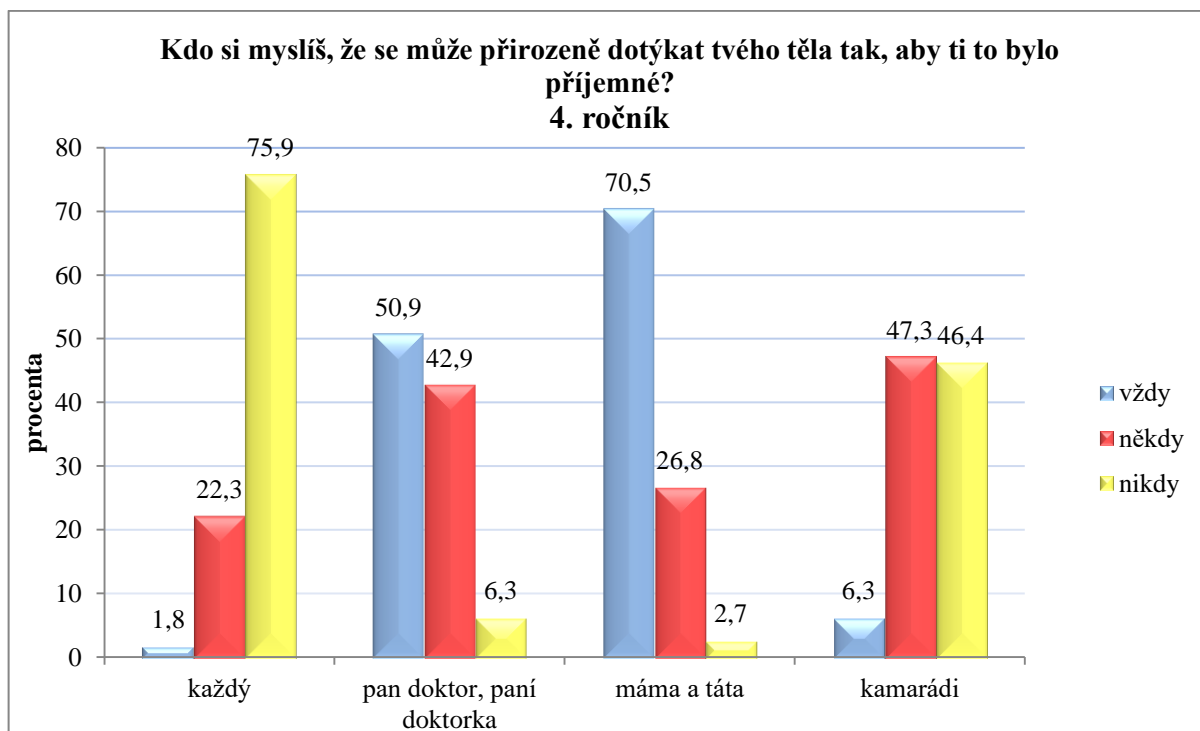
Podívám se kdo to je a podle toho ho pustím.

Řeknu že táta spí a máma je na WC.

Otázka č. 4

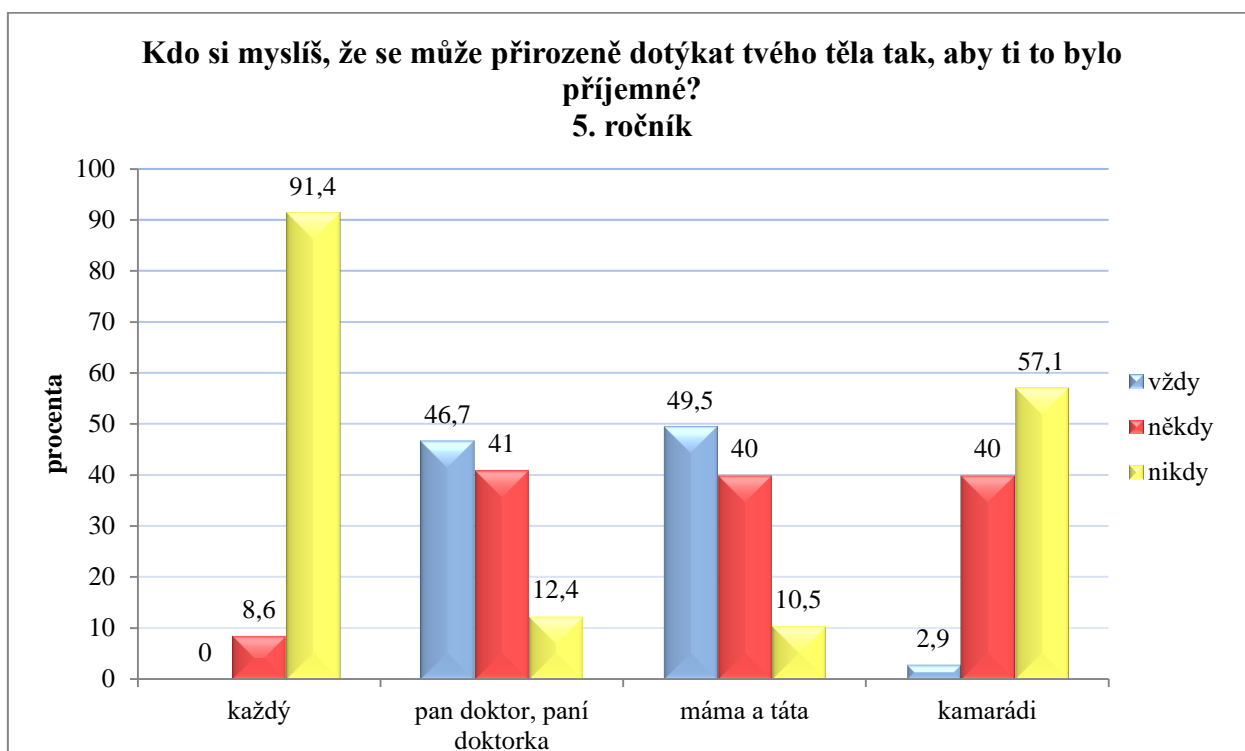
Kdo si myslíš, že se může přirozeně dotýkat tvého těla tak, aby ti to bylo příjemné?

Při vyhodnocování této škálové položky jsme vzhledem k většímu množství odpovědí a také pro větší přehlednost, rozdělili odpovědi žáků 4. a 5. ročníků do dvou tabulek a do dvou grafů. Jedna tabulka a jeden graf je určen pro 4. ročník, taktéž je tomu u ročníku pátého.

Graf 5.a. Vyhodnocení položky č. 4 v procentech – 4. ročník

Z grafu lze vyčíst, že většina respondentů si je vědoma své „vlastní intimity“ a že ví, který dotek je pro ně přirozený a který naopak ne. Většině žáků je příjemné, pokud se jich dotýkají jejich rodiče nebo jim přijde jako přirozený dotek pana doktora či doktorky. Potvrzením tohoto faktu je i velký počet respondentů (téměř tři čtvrtě), kteří odpověděli, že by nedovolili osobní dotek každému. Odpovědi na podotázku, zda se jich smějí dotýkat kamarádi a zda je jim to příjemné, lze rozdělit na dvě poloviny. Polovina respondentů totiž odpověděla, že se jich kamarádi smějí dotýkat někdy a polovina zase, že nikdy. Z toho můžeme usuzovat, že současná generace má svým způsobem v oblasti kamarádství a jeho projevů posunuté hranice. To, co by dřív bylo považováno za nevhodné chování (dívky, které se vedou za ruce, objímají se, apod.) je dnes spatřováno jako norma, která ke kamarádství prostě patří.

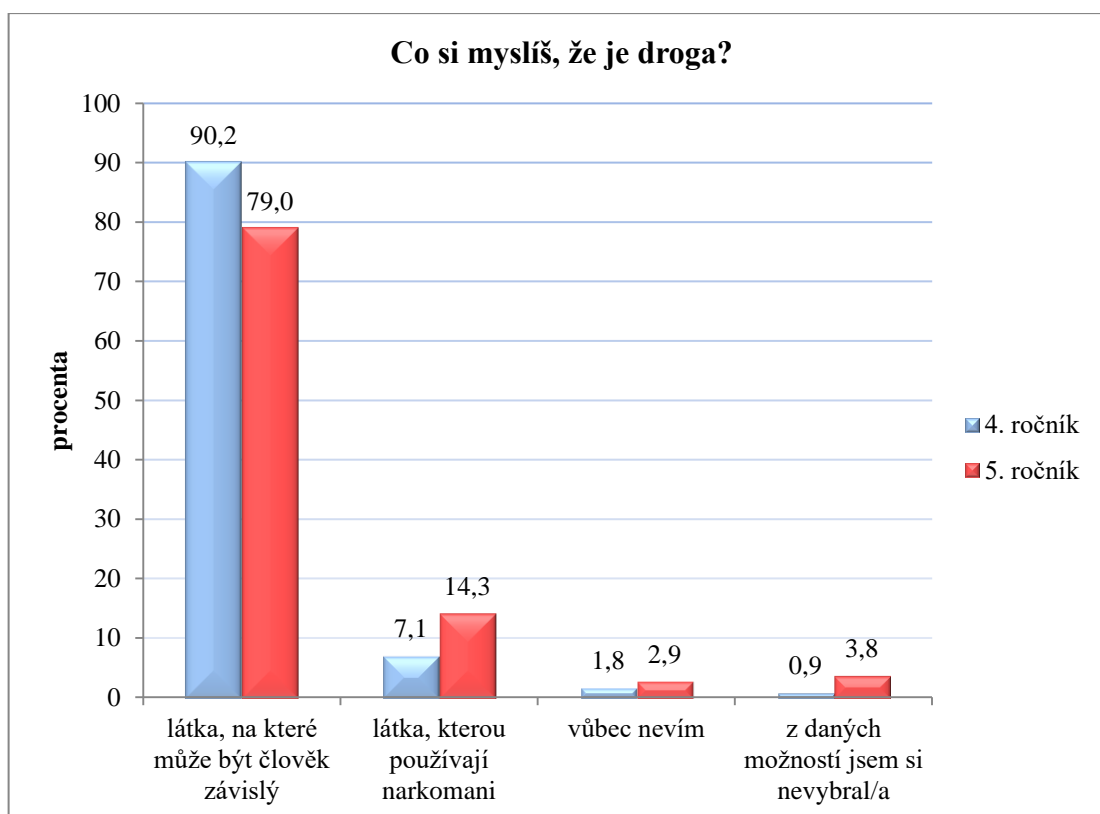
Graf 5.b. Vyhodnocení položky č. 4 v procentech – 5. ročník

Zdálo by se, že výsledky jsou u obou ročníků podobné. Podíváme-li se ale na graf, můžeme z něj vyčíst, že k posunu u pátých ročníků dochází při vnímání doteku od rodičů a od lékařů. Zatímco čtvrtý ročník „preferuje“ dotek mámy a táty jako přirozenější, u pátého ročníku se tento rozdíl stírá. Také u kamarádů je vidět znatelný posun – o 10% více žáků pátých ročníků než žáků čtvrtých ročníků by nikdy nedovolilo, aby se jich kamarád dotýkal.

Otázka č. 5

Co si myslíš, že je droga?

- a) látka, na které může být člověk závislý
- b) látka, kterou používají narkomani
- c) vůbec nevím
- d) z daných možností jsem si nevybral/a

Graf 6. Vyhodnocení položky č. 5 podle ročníků v procentech

Graf nám ukazuje, že většina respondentů znala správnou odpověď a uvědomovala si, že droga nemusí být pouze záležitostí narkomanů, ale že se jedná o jakoukoliv látku, která vyvolává závislost. Pouze zanedbatelné procento žáků (5 žáků) vůbec nemělo povědomí o tom, co to droga vlastně je a 5 respondentů si z daných možností vůbec nevybralo.

Jejich odpovědi:

Nějaká tabletky.

Látka, která je nebezpečná.

Látka, která poškodí a může zabít.

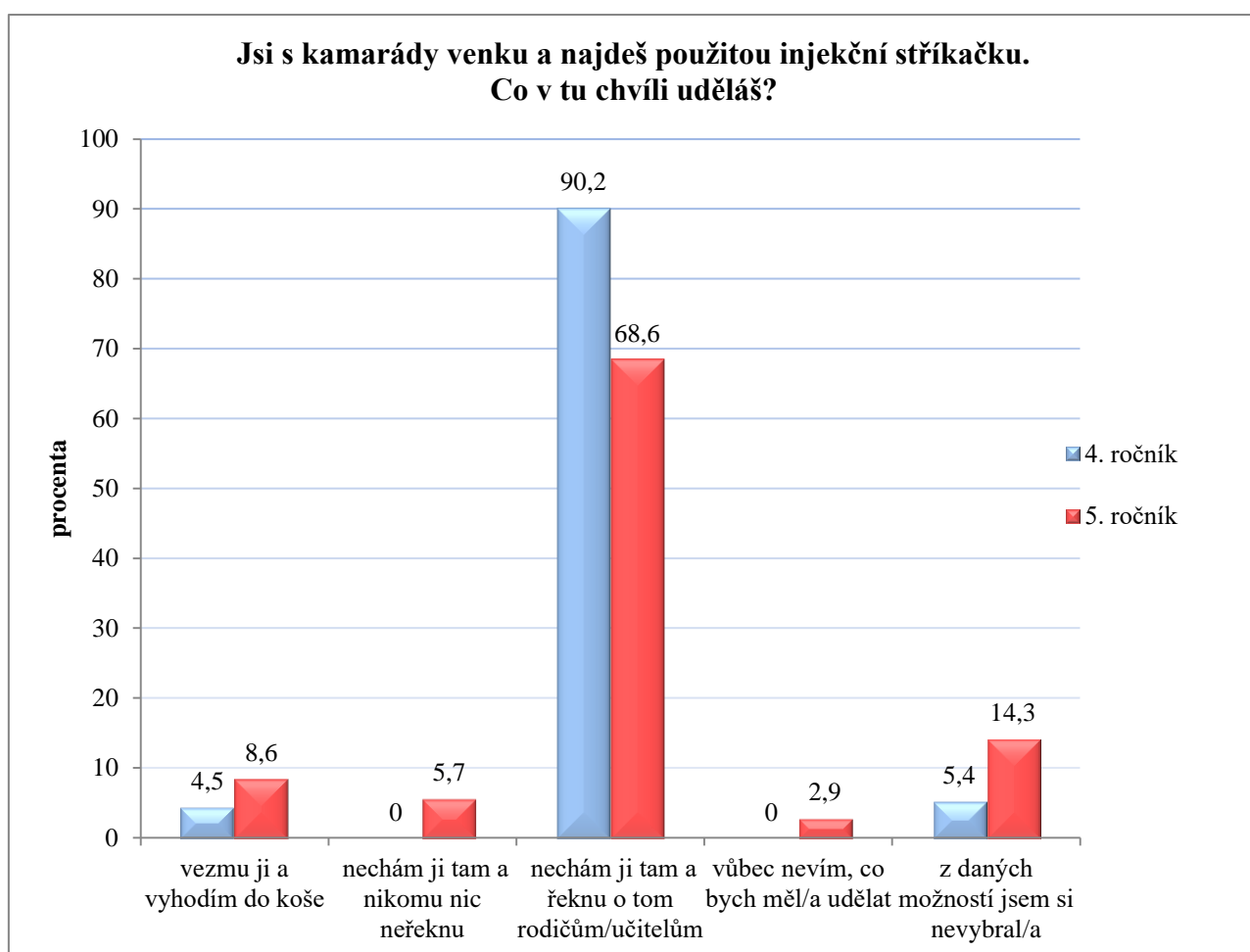
Velmi nebezpečná návyková látka.

Škodivá látka která poškozuje zdraví.

Otázka č. 6

Jsi s kamarády venku a najdeš použitou injekční stříkačku. Co v tu chvíli uděláš?

- a) vezmu ji a vyhodím do koše
- b) nechám ji tam a nikomu nic neřeknu
- c) nechám ji tam a řeknu o tom rodičům/učitelům
- d) vůbec nevím, co bych měl/a udělat
- e) z daných možností jsem si nevybral/a

Graf 7. Vyhodnocení položky č. 6 podle ročníků v procentech

Z grafu je patrné, že většina žáků si je vědoma, jak se zachovat v situaci, kdy najdou použitou injekční stříkačku. Přesto, že si 21 žáků z daných odpovědí vůbec nevybralo, z většiny jejich vlastních odpovědí můžeme vyvodit, že by se zachovali většinou správně (počet dětí kolik zavolá policii) a rovnou zavolali policii.

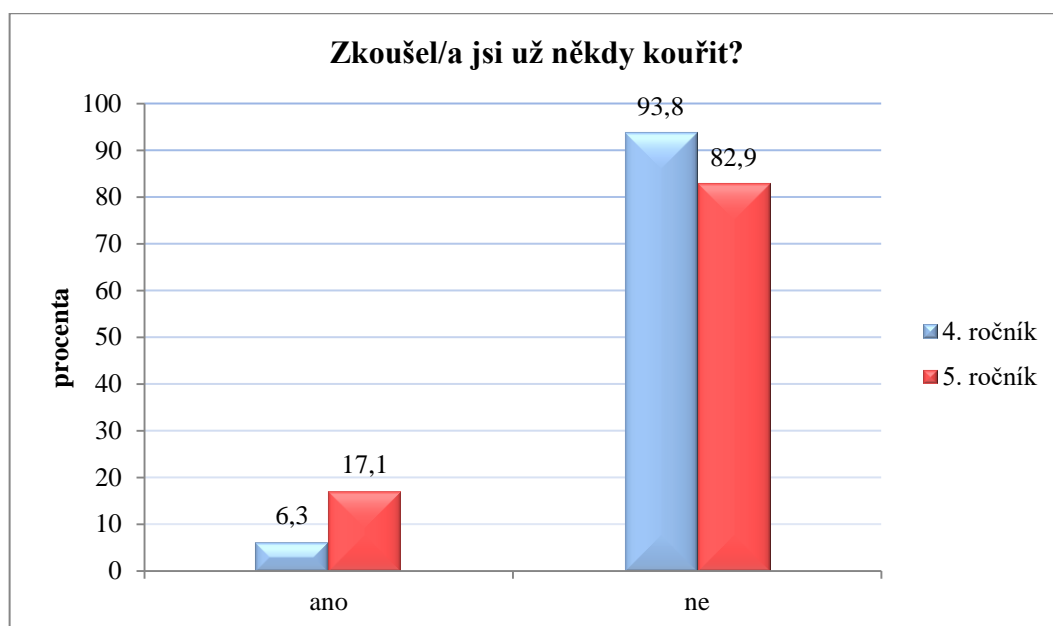
*Zavolám policii nebo někoho kdo je blízko mě a řeknu mu to.
Zavolám policii.*

Vezmu ji do koše a řeknu to dospělému.
 Někam bych ji kopl, aby to nikdo už nenašel (nechci na to šahat).
 Zavolám policii, která je na to vybavena.
 Zavolám policii (už jsem to udělal).
 Zavolám nějakého dospělého.
 Zavolám policii. (odpovědělo 9 žáků)
 Řeknu všem ať jdou pryč.
 Nechám ji ležet a zavolám 158.
 Nechám to být a zavolám policii.
 Zavolám 158.
 Zavolám mámě nebo policii.

Otázka č. 7

Zkoušel/a jsi už někdy kouřit?

- a) ano
- b) ne

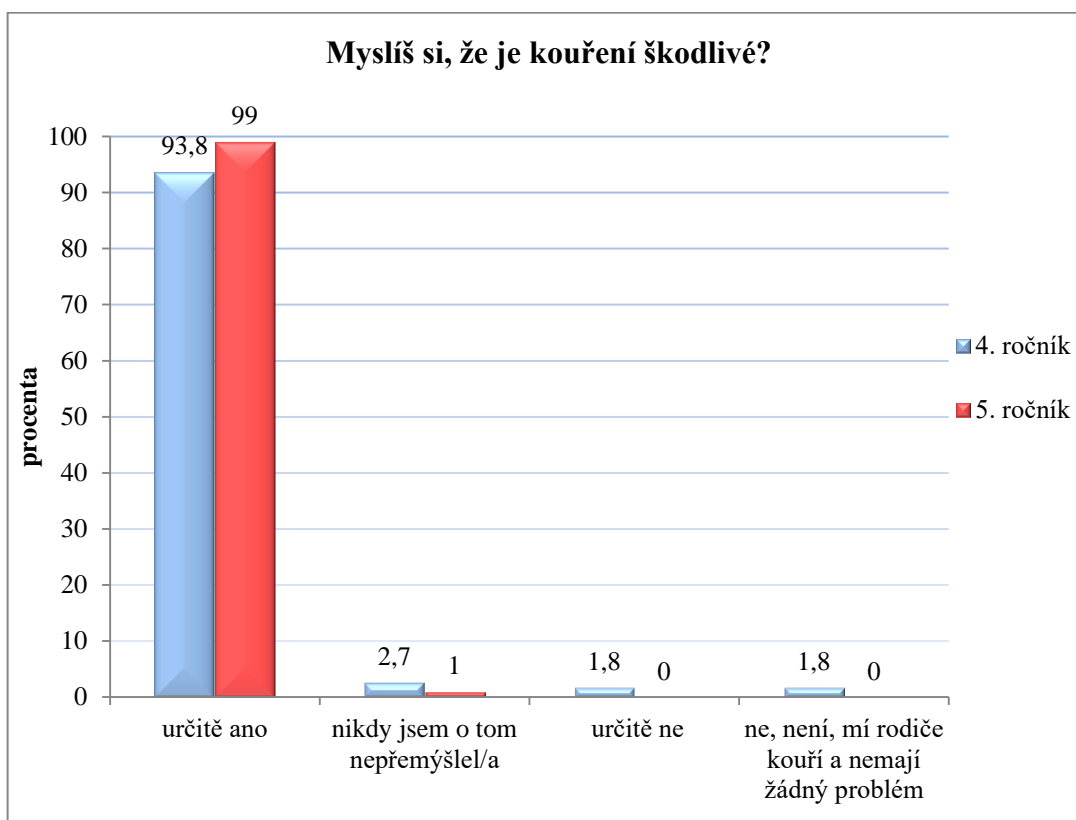
Graf 8. Vyhodnocení položky č. 7 podle ročníků v procentech

Z údajů uvedených v grafu lze vyčíst, že téměř všichni respondenti 4. a 5. ročníků ještě nikdy kouřit nezkoušeli, že jejich zkušenost s cigaretou je nulová. Oproti tomu první zkušenosti s kouřením v 5. ročníku má 17,1% žáků, což je ve srovnání s 4. ročníkem o 10,8% více. Mohli bychom se domnívat, že s rostoucím věkem roste i touha po experimentu, odlišení se nebo se ve větší míře projevuje podlehnutí tlaku vrstevníků.

Otázka č. 8

Myslíš si, že je kouření škodlivé?

- a) určitě ano
- b) nikdy jsem o tom nepřemýšlel/a
- c) určitě ne
- d) ne, není, mí rodiče kouří a nemají žádný problém

Graf 9. Vyhodnocení položky č. 8 podle ročníků v procentech

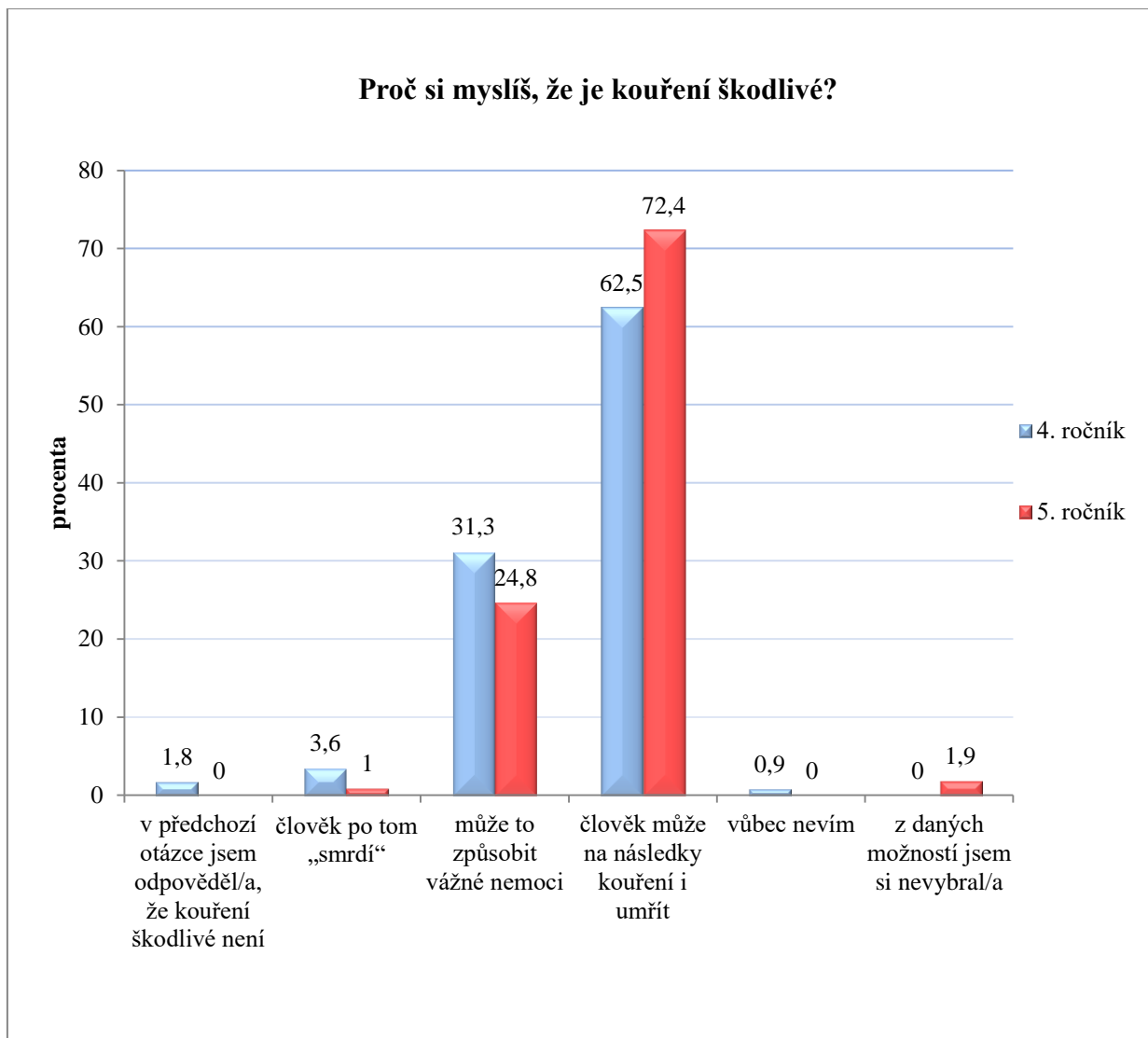
Výsledky napovídají tomu, že až na pár výjimek, kteří o otázce vůbec nikdy nepřemýšleli nebo si nejsou vědomi správné odpovědi, mají respondenti naprosto relevantní informace o tom, jak může být kouření škodlivé.

Otázka č. 9

Proč si myslíš, že je kouření škodlivé? Zakroužkuj jednu odpověď, s kterou nejvíce souhlasíš.

- a) v předchozí otázce jsem odpověděl/a, že kouření škodlivé není
- b) člověk po tom „smrdí“

- c) může to způsobit vážné nemoci
- d) člověk může na následky kouření i umřít
- e) vůbec nevím
- f) z daných možností jsem si nevybral/a

Graf 10. Vyhodnocení položky č. 9 podle ročníků v procentech

Údaje, které jsme v tomto grafu zjistili, nám pouze potvrzují výsledky grafu předchozího. Tak jak si téměř všichni účastníci výzkumu uvědomují, že kouření je škodlivé, tak jsou si zároveň vědomi toho, že může způsobit i vážné nemoci a člověk může na jeho následky kouření umřít. Dva respondenti si z daných odpovědí nevybrali a odpovídali takto:

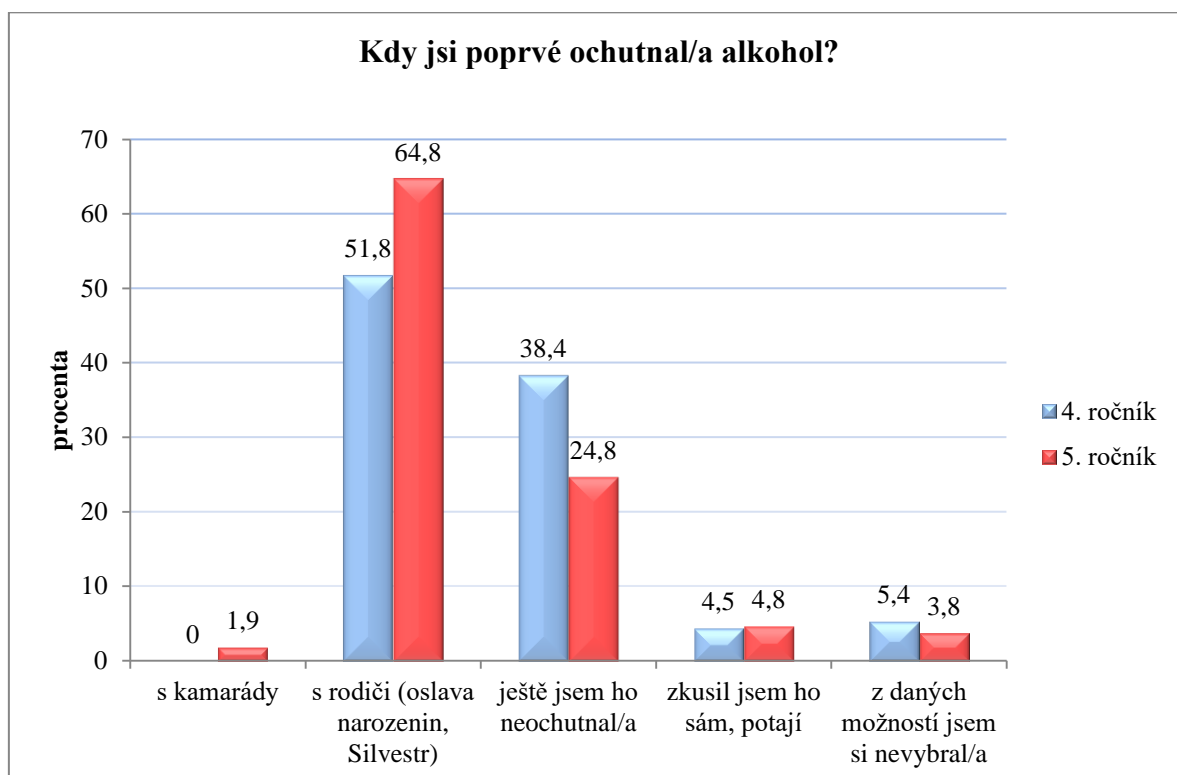
Způsobuje rakovinu plic.

Může mít rakovinu.

Otázka č. 10

Kdy jsi poprvé ochutnal/a alkohol?

- a) s kamarády
- b) s rodiči (oslava narozenin, Silvestr)
- c) ještě jsem ho neochutnal/a
- d) zkusil jsem ho sám, potají
- e) z daných možností jsem si nevybral/a

Graf 11. Vyhodnocení položky č. 10 podle ročníků v procentech

Podle hodnot uvedených v grafu je zřejmé, že většina respondentů už má nějaké zkušenosti s alkoholem. Je celkem varující, že poprvé ochutnala alkohol se svými rodiči. Může to poukazovat na fakt, že alkohol je v naší společnosti brán jako přirozená a neodlučná součást různých rodinných setkání (oslava narozenin, Silvestr, apod.) a je svým způsobem tolerován. Přitom si je zřejmě málokdo z rodičů vědom, že je alkohol podle svého dopadu na náš organizmus řazen mezi tvrdé drogy a vyvolává těžkou závislost. Přibližně jen třetina žáků 4. ročníků a čtvrtina žáků 5. ročníků alkohol ještě neochutnala. 9,2% respondentů odpovědělo jinak:

Doma ke kachně pivo.

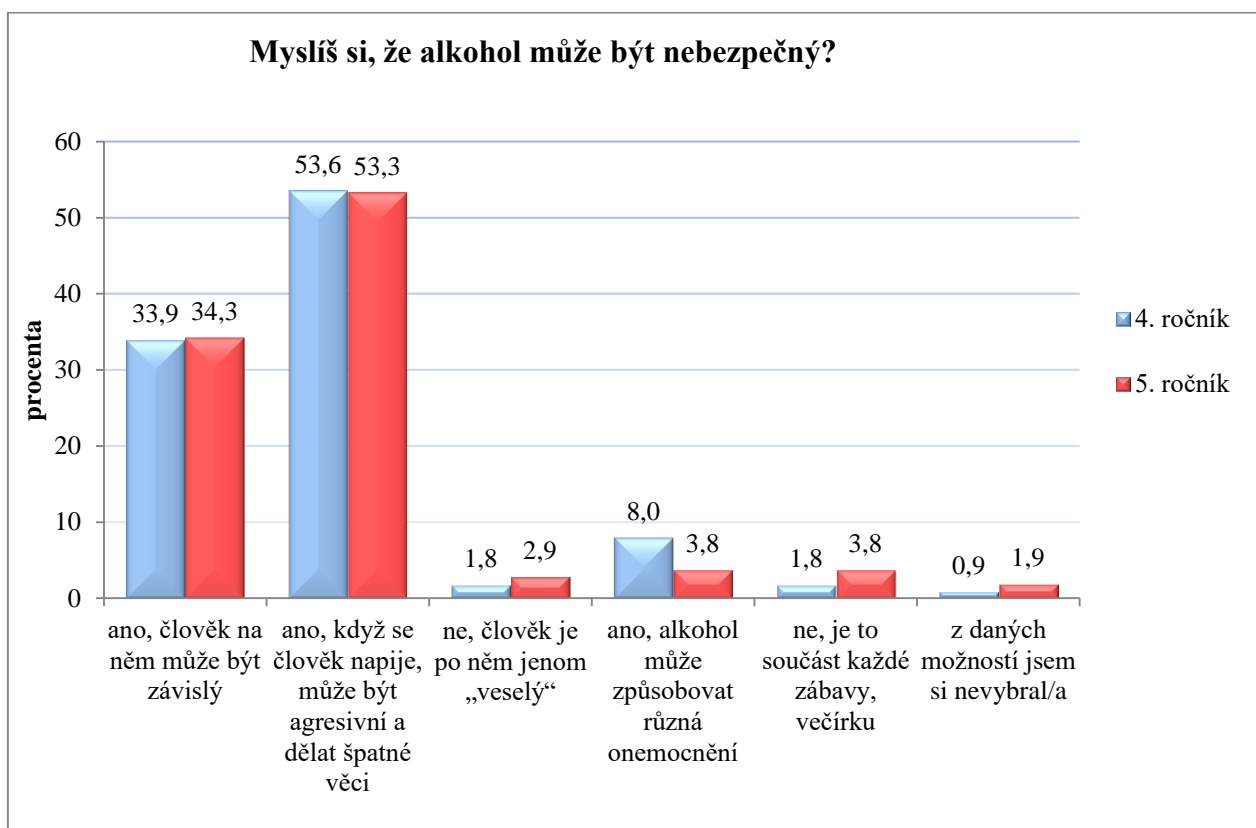
Omilem mi to mamka nalila do krku, když jsem byl malí.

Po obědě si dám s tatškou pivo.
 Když jsem byla malá, tak nechtěně.
 Omylem jsem ochutnala alkohol.
 Spletla jsem si to s kolou.
 Na oslavě jsem vypil kofolu a v ní byl rum (nevěděl jsem to).
 Omylem jsem si jako malá zbrkle lokla.
 Jednou jsem si spletla víno s dětským šampusem.
 Omylem jsem to zkusila.

Otázka č. 11

Myslíš si, že alkohol může být nebezpečný? Zakroužkuj jednu odpověď, s kterou nejvíce souhlasíš.

- a) ano, člověk na něm může být závislý
- b) ano, když se člověk napije, může být agresivní a dělat špatné věci
- c) ne, člověk je po něm jenom „veselý“
- d) ano, alkohol může způsobovat různá onemocnění
- e) ne, je to součást každé zábavy, večírku
- f) z daných možností jsem si nevybral/a

Graf 12. Vyhodnocení položky č. 11 podle ročníků v procentech

Z odpovědí je vidět, že většina respondentů si alkohol spojuje s agresí a se špatným chováním. Většina z nich totiž odpověděla, že po alkoholu může být člověk agresivní a dělat špatné věci. Z toho může vyplývat, že se pravděpodobně s opilým agresivním člověkem již někdy setkali a mají nějakou osobní zkušenost. Další část respondentů si uvědomuje reálné nebezpečí alkoholu, které spočívá v možnosti vzniku závislosti. Pouze malé procento odpovědělo, že alkohol je prostě jen součástí každé zábavy, večírku a že je po něm člověk veselý. Jiné odpovědi:

Někdo když ho hodně pije může být opilý a dělat špatné věci.

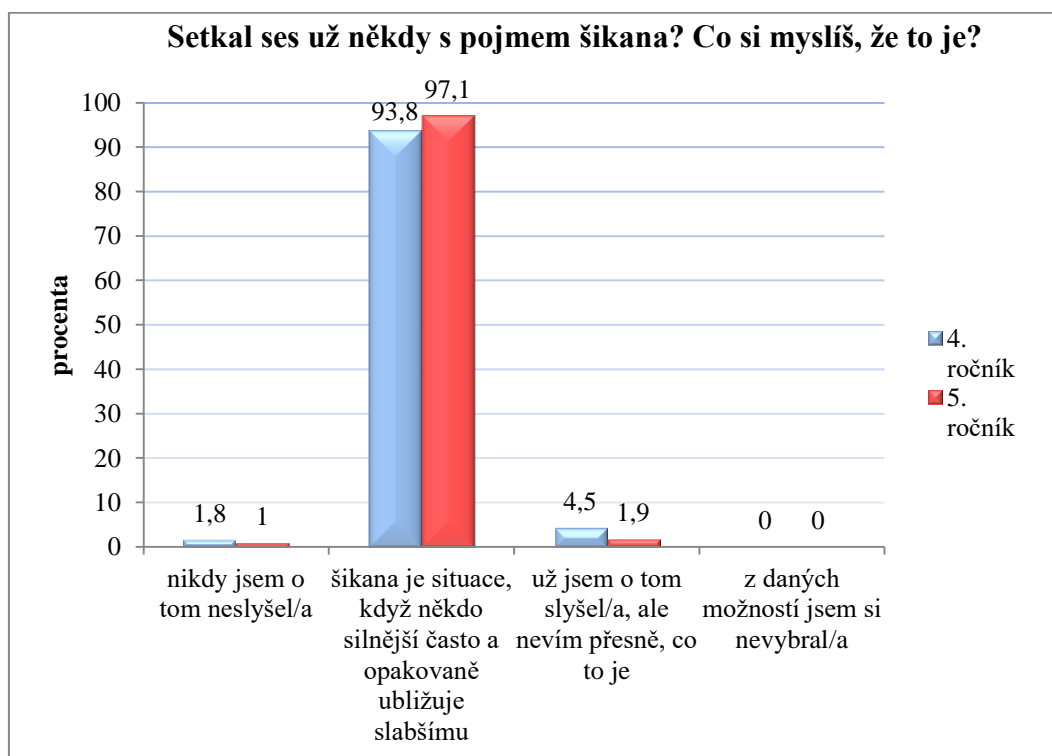
Záleží na tom kolik toho člověk pije.

Alkohol když ho piješ málo tak on ti neuškodí.

Otázka č. 12

Setkal ses už někdy s pojmem šikana? Co si myslíš, že to je?

- nikdy jsem o tom neslyšel/a
- šikana je situace, když někdo silnější často a opakovaně ubližuje slabšímu
- už jsem o tom slyšel/a, ale nevím přesně, co to je
- z daných možností jsem si nevybral/a (napíš na volný řádek svoji vlastní odpověď)

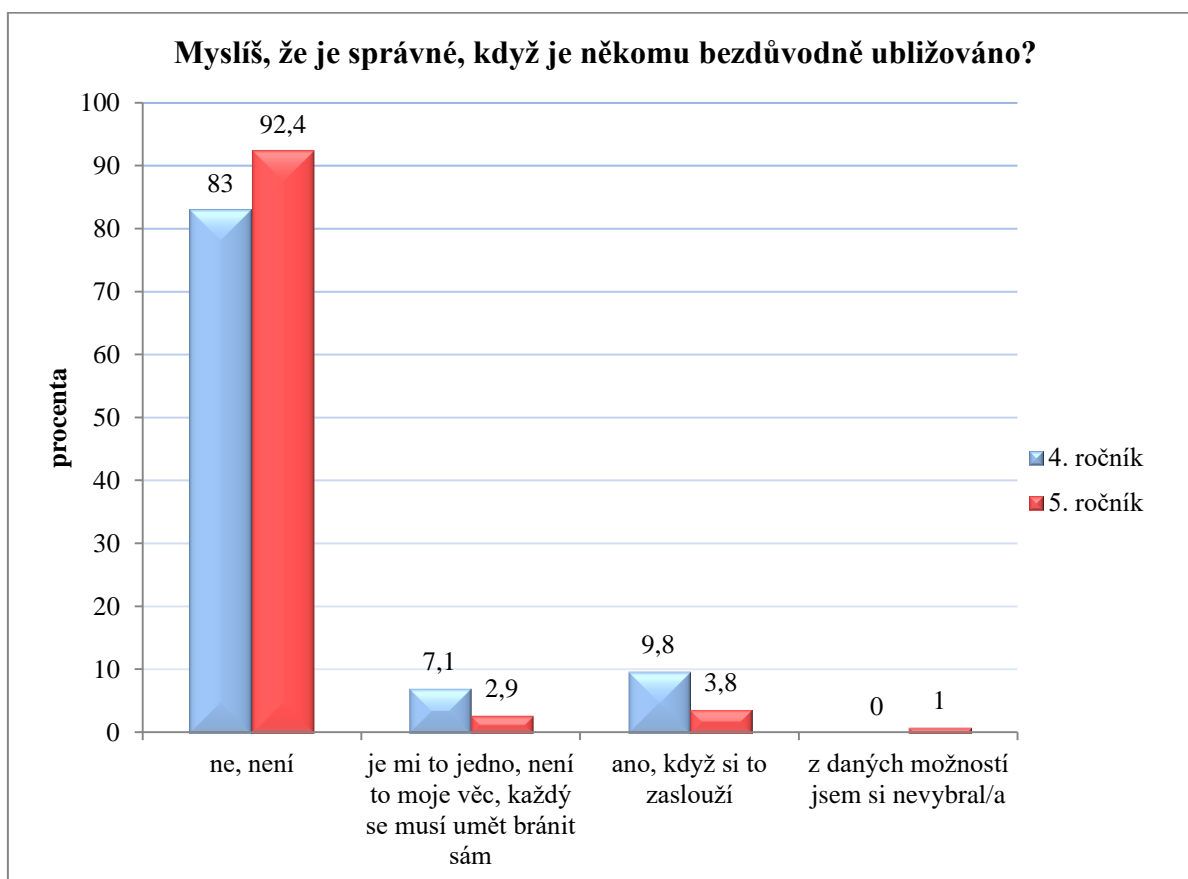
Graf 13. Vyhodnocení položky č. 12 podle ročníků v procentech

Všichni účastníci výzkumu, až na pár výjimek, správně odpověděli na otázku co je to šikana. Může to být výsledkem působení pedagogů, různých preventivních organizací a v neposlední řadě i médií. Žáci se s tímto pojmem v podstatě setkávají již od 1. třídy a není tedy pro ně pojmem neznámým. Pouze 7 žáků ze 4. ročníků a 3 žáci 5. ročníků buď vůbec netušili, co šikana je, nebo o ní slyšeli, ale neví, co to znamená.

Otázka č. 13

Myslíš, že je správné, když je někomu bezdůvodně ubližováno?

- a) ne, není
- b) je mi to jedno, není to moje věc, každý se musí umět bránit sám
- c) ano, když si to zaslouží
- d) z daných možností jsem si nevybral/a

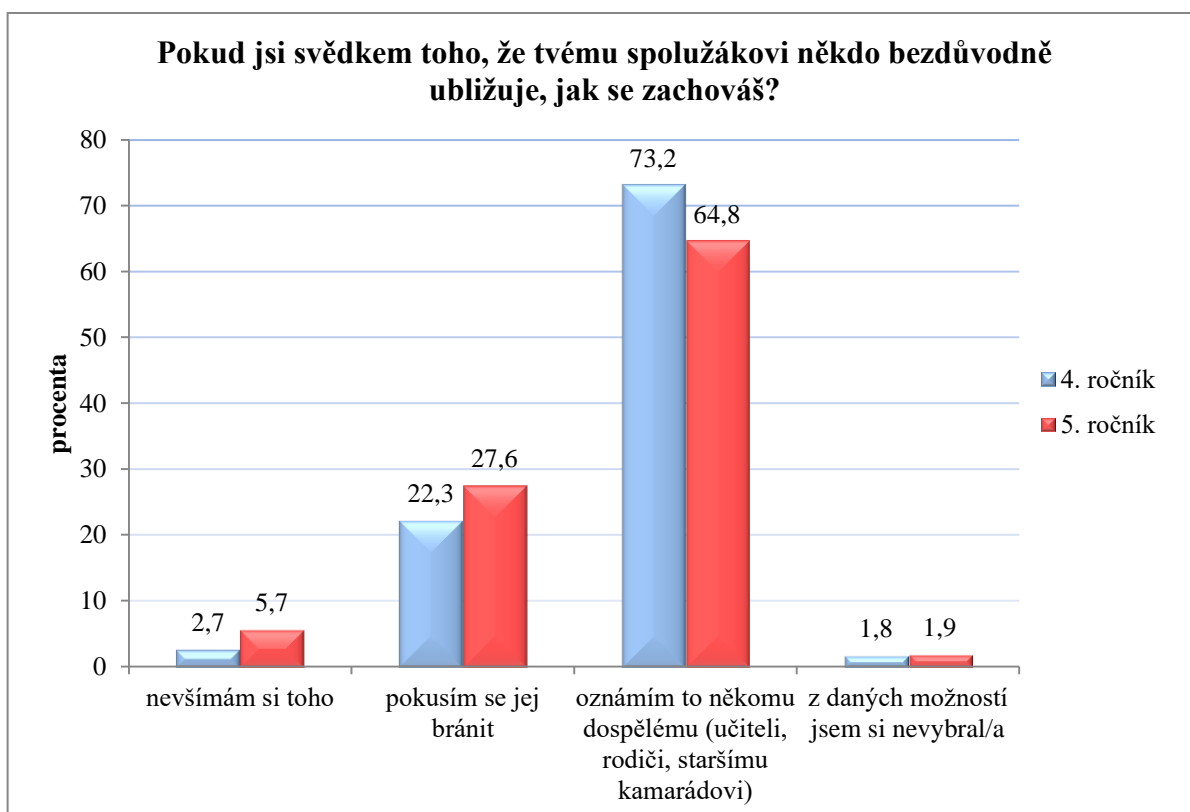
Graf 14. Vyhodnocení položky č. 13 podle ročníků v procentech

Většina žáků odpověděla, že není správné, aby bylo někomu bezdůvodně ubližováno. Jsou si tedy vědomi, v čem je toto chování špatné a jak může druhému ublížit. 19 žákům 4. ročníků a 7 žákům 5. ročníků je to jedno nebo si myslí, že ubližovat se člověku může, pokud si to zaslouží. Z počtu žáků, kteří takto odpověděli ve 4. a 5. ročníku, se můžeme domnívat, že žáci starších ročníků jsou si více vědomi nevhodnosti tohoto chování, zatímco žáci mladších ročníků v tomto chování můžou ještě vidět „legraci“. Jeden respondent napsal: „Nechci odpovídat.“

Otázka č. 14

Pokud jsi svědkem toho, že tvému spolužákovi někdo bezdůvodně ubližuje, jak se zachováš?

- a) nevšímám si toho
- b) pokusím se jej bránit
- c) oznámím to někomu dospělému (učiteli, rodiči, staršímu kamarádovi)
- d) z daných možností jsem si nevybral/a (napíš na volný řádek, jak se zachováš)

Graf 15. Vyhodnocení položky č. 14 podle ročníků v procentech

Z výše uvedené tabulky a grafu jsme vyčetli, že valná většina respondentů by se, jak jsme předpokládali, zachovala správně. Pokud někdo někomu cíleně ubližuje, oznámila by tuto skutečnost někomu dospělému. 9 dětí by si toho vůbec nevšímal a 54 respondentů by se spolužáka pokusilo bránit. 4 žáci si z daných odpovědí nevybrali. Jejich odpovědi:

Okamžitě se schovám.

Půjdu pro pomoc!

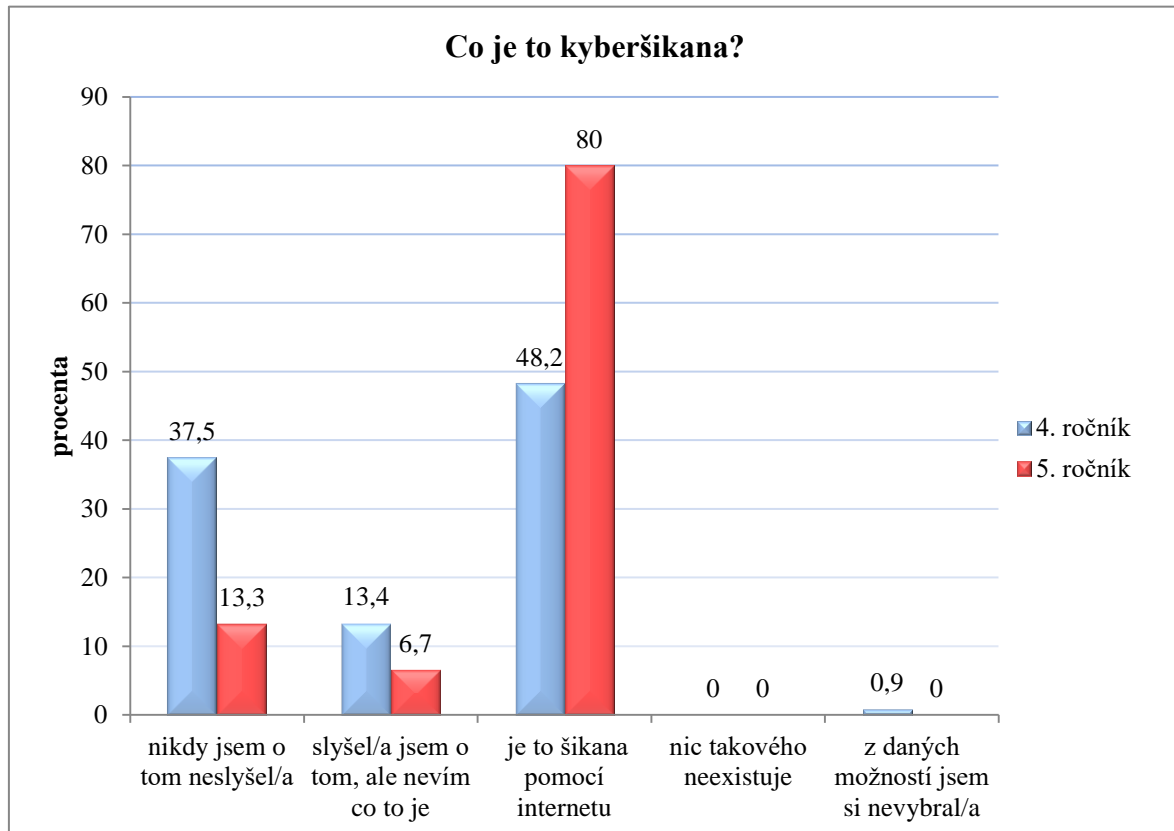
Záleží na tom jestli mu dá jenom facku nebo ho bije do krve.

U nás ve škole nikdo nikoho nešikaneje.

Otázka č. 15

Co je to kyberšikana?

- nikdy jsem o tom neslyšel/a
- slyšel/a jsem o tom, ale nevím co to je
- je to šikana pomocí internetu
- nic takového neexistuje
- z daných možností jsem si nevybral/a (napiš na volný řádek svoji vlastní odpověď)

Graf 16. Vyhodnocení položky č. 15 podle ročníků v procentech

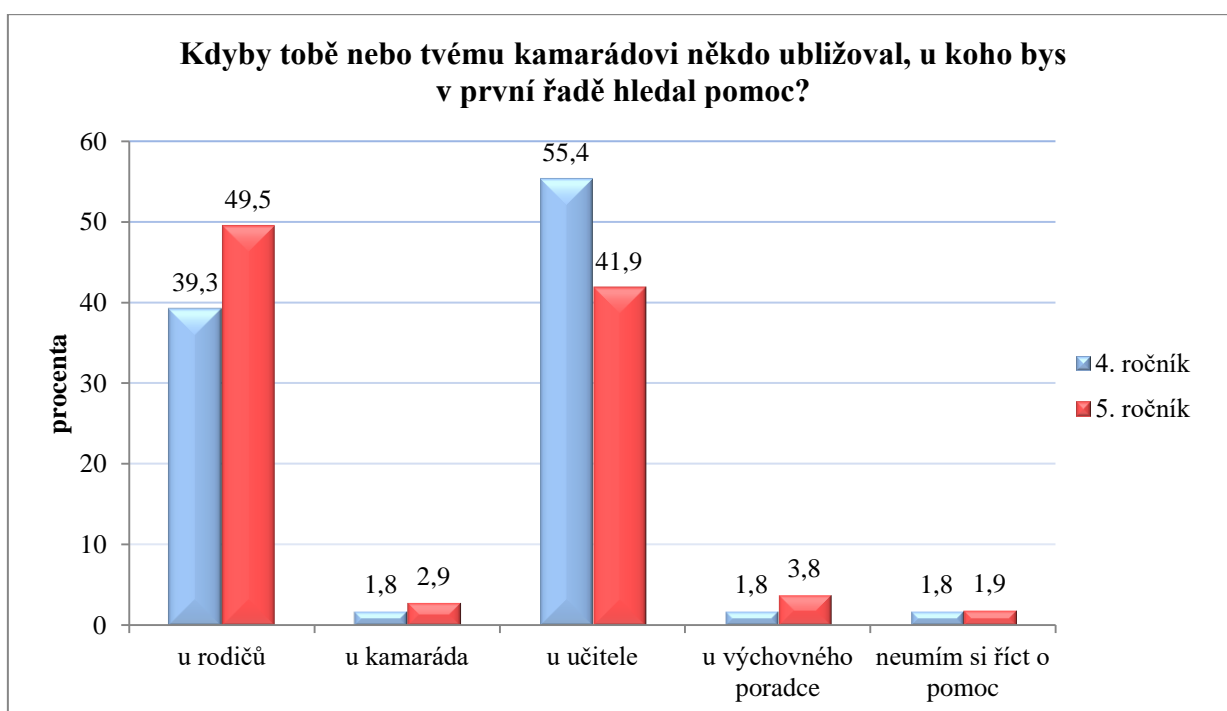
Z grafu je patrné, že téměř dvakrát více žáků 4. ročníků o kyberšikaně nikdy neslyšeli nebo o ní pouze slyšeli, ale neví, co to znamená. Žáci 5. ročníků mají o problematice kyberšikaně více informací a lépe se v ní orientují. Může tomu napomáhat fakt, že v 5. ročníku je součástí povinné výuky předmět Informatika, která žáky s pojmem kyberšikana seznamuje, upozorňuje je na možná rizika a také je učí, jak se proti ní bránit. Pouze jeden respondent si z daných odpovědí nevybral, jeho odpověď zní:

Větší děti se posmívají malým dětem a tak.

Otázka č. 16

Kdyby tobě nebo tvému kamarádovi někdo ubližoval, u koho bys v první řadě hledal pomoc?

- a) u rodičů
- b) u kamaráda
- c) u učitele
- d) u výchovného poradce
- e) neumím si říct o pomoc

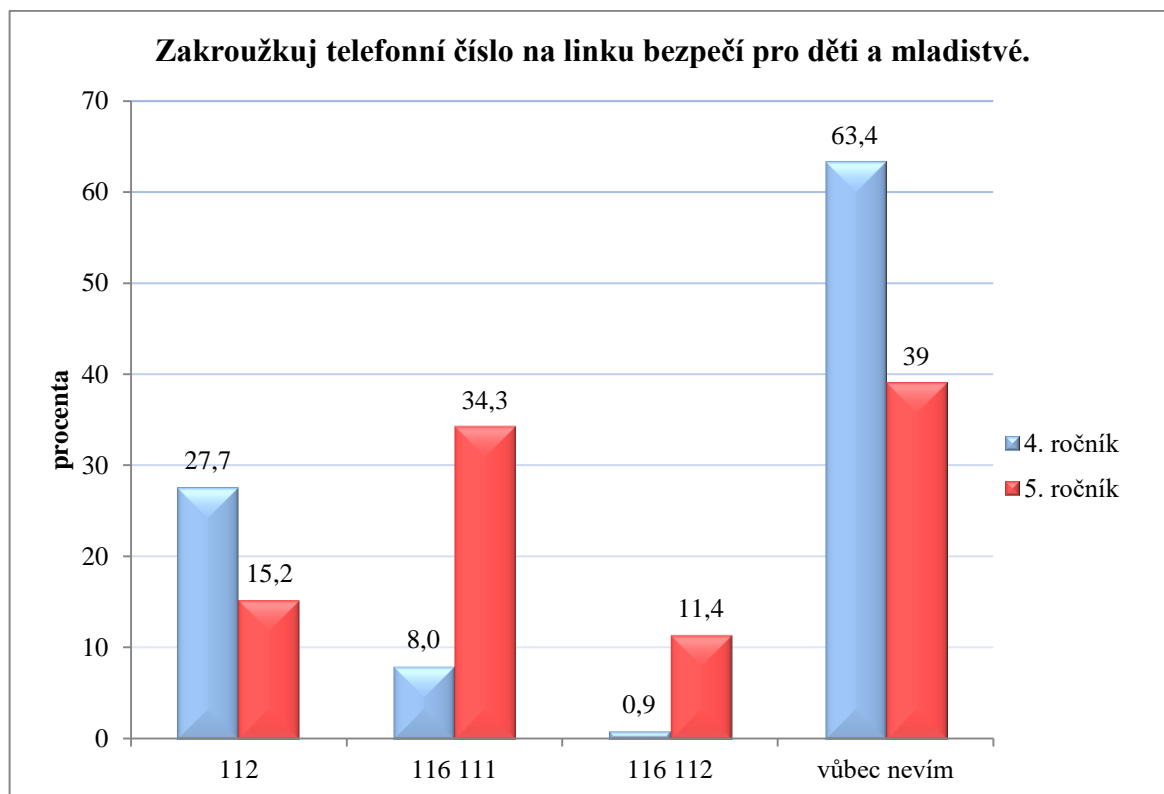
Graf 17. Vyhodnocení položky č. 16 podle ročníků v procentech

Nejčastějšími odpověďmi žáků 4. a 5. ročníků na tuto otázku byla odpověď, že pomoc by hledalo u rodičů nebo u učitele. 6 žáků odpovědělo, že by pomoc hledalo u výchovného poradce, 5 žáků u kamaráda a 4 žáci by o pomoc vůbec neuměli požádat. Možnost hledání pomoci a oslovení někoho dospělého by pravděpodobně záležela na tom, kde je jim (nebo jejich kamarádům) ubližováno – zda ve škole, doma, či venku. Alarmující je fakt, že někteří žáci by o pomoc vůbec požádat nedokázali.

Otázka č.17

Zakroužkuj telefonní číslo na linku bezpečí pro děti a mladistvé.

- a) 112
- b) 116 111
- c) 116 112
- d) vůbec nevím

Graf 18. Vyhodnocení položky č. 17 podle ročníků v procentech

U této položky je patrné, že většina žáků 4. a 5. ročníků vůbec netuší, jaké je telefonní číslo na linku bezpečí pro děti a mladistvé. Většinou si toto číslo zaměnili s číslem jednotného evropského čísla tísňového volání (celkem 47 žáků). Celkem 45 žáků odpovědělo správně,

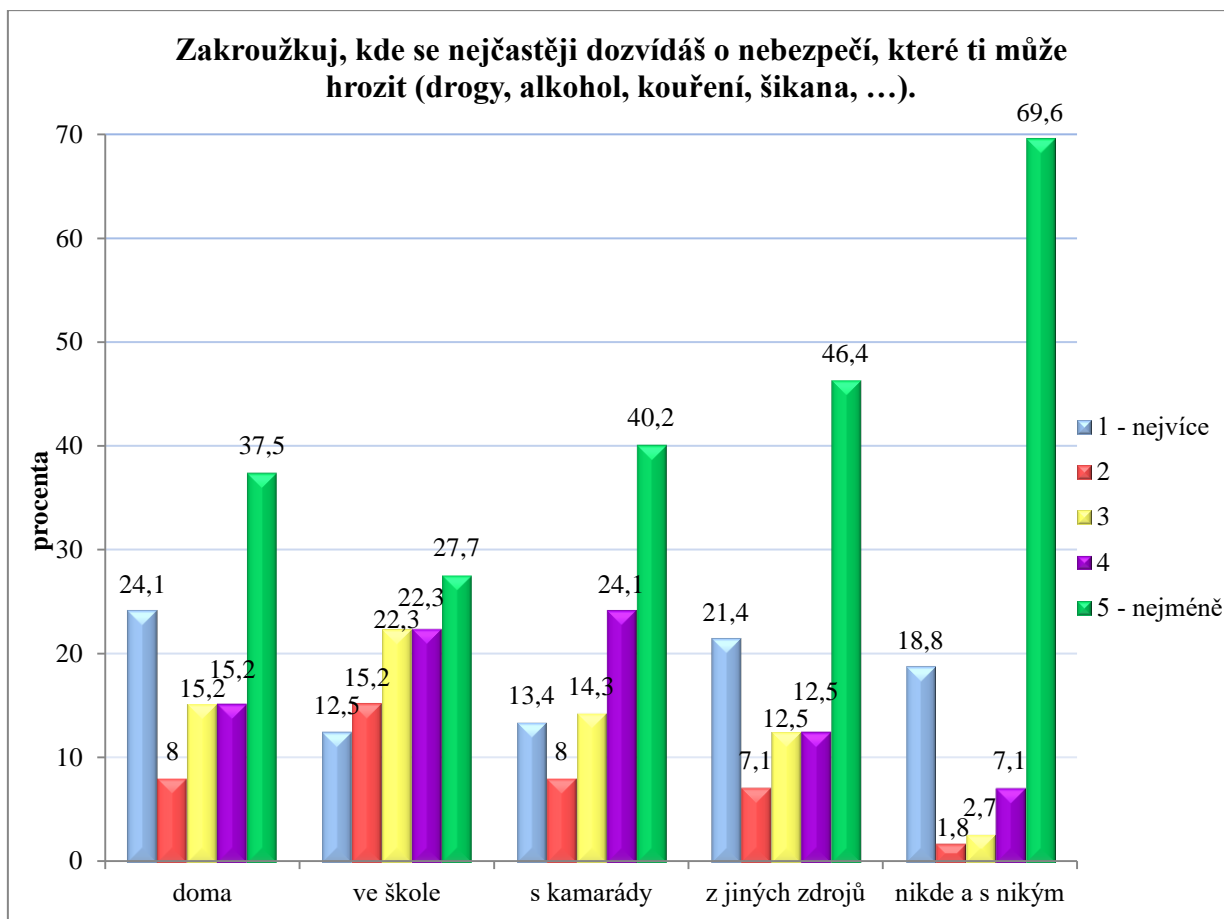
z toho bylo ale pouze 9 žáků 4. ročníků. Je tedy zřejmé, že s existencí linky bezpečí pro děti a mladistvé, s jejími možnostmi a využitím, stejně jako se znalostí jejího telefonního čísla je potřeba seznamovat děti již od nižších ročníků.

Otázka č. 18

Zakroužkuj, kde se nejčastěji dozvídáš o nebezpečí, které ti může hrozit (drogy, alkohol, kouření, šikana, ...). Zakroužkuj u každé odpovědi pouze jedno číslo – 1 je nejvíce a 5 je nejméně.

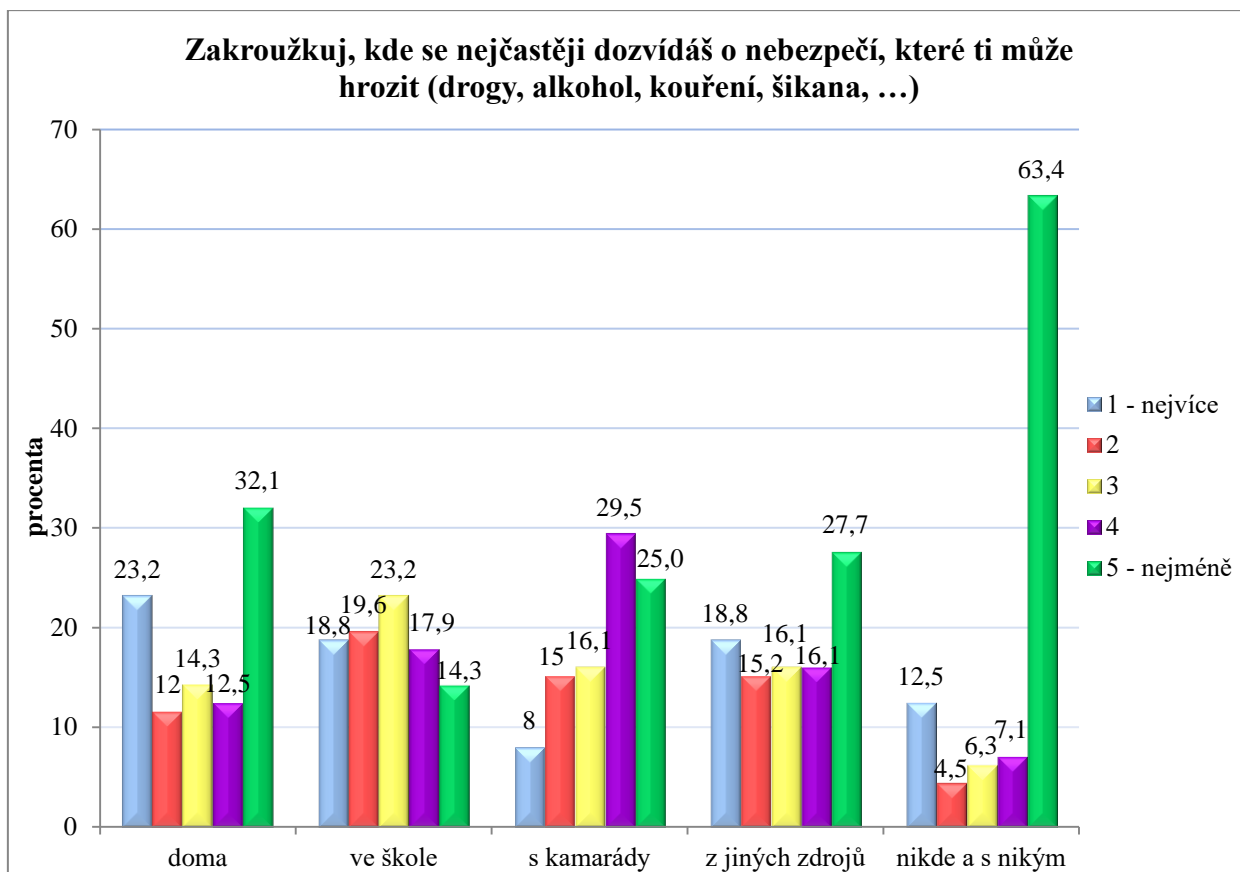
a) doma	1	2	3	4	5
b) ve škole	1	2	3	4	5
c) s kamarády	1	2	3	4	5
d) z jiných zdrojů	1	2	3	4	5
e) nikde a s nikým	1	2	3	4	5

Při vyhodnocování této škálové položky jsme vzhledem k většímu množství odpovědí a také pro větší přehlednost, rozdělili odpovědi žáků 4. a 5. ročníků do dvou tabulek a do dvou grafů. Jedna tabulka a jeden graf je určen pro 4. ročník, taktéž je tomu u ročníku pátého.

Graf 19.a. Vyhodnocení položky č. 18 v procentech – 4. ročník

Z uvedených dat vyplývá, že respondenti se nejčastěji o nebezpečí, které jim může hrozit, dozívají především ze tří zdrojů. Těmi jsou domov, jiné zdroje a kamarádi. Škola se v tomto směru řadí až na čtvrté místo, což je důvodem k zamyšlení, zda škola tato témata nepodceňuje nebo zda žáci informace, které jim škola o možném nebezpečí poskytuje, neberou na lehkou váhu. Překvapivá je odpověď „nikde a s nikým“, kterou použilo větší množství žáků. Pokud by tato odpověď byla skutečně pravdivá, pak by nekorespondovala se správnými odpověďmi žáků ve výzkumném šetření, které prokázalo, že žáci mají o většině nebezpečí velmi dobré povědomí.

Graf 19.b. Vyhodnocení položky č. 18 v procentech – 5. ročník

Z uvedených dat vyplývá, že se respondenti – podobně jako u žáků 4. ročníků – nejčastěji o nebezpečí, které jim může hrozit, dozvídají především ze tří zdrojů. Na rozdíl od 4. ročníku se jedná o domov, školu a jiné zdroje. Škola se v tomto směru tedy řadí již na místo třetí. Stejně vysoké procento jako ve 4. ročníku získala odpověď „nikde a s nikým“.

3.8 SHRUTÍ VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ

Hlavním cílem výzkumného šetření bylo zjistit, jaké povědomí mají žáci 4. a 5. ročníků primární školy o nebezpečí, které jim může hrozit venku, doma nebo ve škole. Tedy zda si uvědomují rizika, která jim hrozí a zda se s těmito riziky dokáží vypořádat adekvátním způsobem. Druhotným cílem bylo porovnat znalosti žáků obou ročníků. Předpokladem bylo, že žáci 5. ročníků budou mít o nebezpečí a s ním spojených rizicích více informací než žáci 4. ročníků. Výzkumu se zúčastnilo celkem 217 žáků čtvrtých a pátých ročníků dvou základních škol Moravskoslezského kraje a jedné základní školy Olomouckého

kraje. Z toho bylo 112 žáků čtvrtých ročníků (52 chlapců a 60 dívek) a 105 žáků pátých ročníků (48 chlapců a 57 dívek). Do výzkumu nebylo zahrnuto celkem 12 respondentů, kteří dotazník nevyplnili požadovaným způsobem (nezodpovězené otázky, vícečetné odpovědi, atd.). Celkově se na výzkumném šetření podílelo 100 chlapců a 117 dívek.

Komplexní výsledky výzkumu se většinou shodují s očekáváním. Výzkumný vzorek ukázal, že žáci si uvědomují nebezpečí, které jim může hrozit, a velmi dobře se orientují ve způsobech, jak se s ním vypořádat.

Výzkum ukázal, že žáci jsou si vědomi toho, jak by se zachovali v případě, když je na ulici osloví neznámý člověk, někdo cizí jim nabídne odvoz domů autem nebo někdo neznámý zazvoní u jejich dveří, pokud rodiče nejsou doma. Uvědomují si, že nemají věřit lidem, které neznají a také jak se mají v dané situaci zachovat. Jen velmi malé procento žáků zvolilo nevhodný způsob chování. V této oblasti se výsledky žáků 4. a 5. ročníků téměř shodují. U žáků 4. ročníků je vidět ještě určitá „naivita“ - někteří by přijali dárek od cizího člověka nebo se jím nechali svést, v případě, že by neznámý člověk zazvonil u jejich dveří, by raději předstírali, že nejsou doma než by zvolili jiný způsob reakce. Jedná se ale o velmi malé procento žáků.

V oblasti vnímání „intimity“ jsou vidět rozdíly mezi jednotlivými ročníky. Obecně jsou si žáci velmi dobře vědomi toho, kdo se jich může a nemůže intimně dotýkat, a co je, a co není přirozené. Rozdíl mezi jednotlivými ročníky je v tom, že u pátých ročníků dochází k posunu při vnímání doteku od rodičů. Zatímco čtvrtý ročník „preferuje“ dotek mámy a táty jako přirozenější, u pátého ročníku se tento rozdíl stírá. Zajímavé také bylo zjištění, jak žáci vnímají doteky od svých kamarádů. Odpovědi na podotázku, zda se jich smějí dotýkat kamarádi a zda je jim to příjemné, byly rozděleny na dvě poloviny. Polovina respondentů odpověděla, že se jich kamarádi smějí dotýkat někdy a polovina zase, že nikdy. Z toho lze vyzorovat, že současná generace má svým způsobem v oblasti kamarádství a jeho projevů posunuté hranice. To, co by dřív bylo považováno za nevhodné chování (dívký, které se vedou za ruce, objímají se, apod.) je dnes spatřováno jako norma, která ke kamarádství prostě patří. U žáků 5. ročníků je i v této oblasti rozdíl oproti jejich mladším spolužákům – mnohem méně žáků považuje dotek kamaráda za přirozený a vhodný.

Další oblastí výzkumu bylo zjišťování povědomí žáků o návykových látkách, mezi které patří drogy obecně, cigarety a alkohol. Bylo potěšující, co výzkum potvrdil. Tedy že žáci vědí, co je droga, jaký negativní dopad může mít kouření na naše zdraví, a že alkohol

není pouze prostředkem, který nám může zvednout náladu, ale také může způsobovat těžkou závislost. Co je alarmující, je fakt, že většina respondentů má již nějakou zkušenost s alkoholem a cestu k němu mu otevřeli právě rodiče. Jak jsem již zmínila výše, může to poukazovat na skutečnost, že alkohol je v naší společnosti brán jako přirozená a neodlučná součást různých rodinných setkání a je svým způsobem tolerován. V otázce kouření je vidět rozdíl mezi žáky 4. a 5. ročníků. První zkušenosti s kouřením v 5. ročníku má mnohem více žáků, což může naznačovat to, že s rostoucím věkem roste i touha po experimentu, odlišení se, nebo se ve větší míře projevuje podlehnutí tlaku vrstevníků.

V neposlední řadě výzkum prokázal, že v oblasti šikany a kyberšikany jsou žáci velmi dobře informováni. Vědí, co to šikana je, jak se jí účinně bránit a také si velmi dobře uvědomují, že není „normální“, pokud někdo jiný ubližuje druhému člověku. Žáci by si dokázali v takovém případě velice dobře poradit a vyhledat pomoc u dospělé osoby. Z výsledků vyplynulo, že žáci 5. ročníků mají ve velké míře lepší informace týkající se kyberšikany než žáci 4. ročníků. Lze předpokládat, že je to ovlivněno zařazením povinného předmětu Informatika v 5. ročníku, která žáky s pojmem kyberšikana seznamuje, upozorňuje je na možná rizika a také je učí, jak se proti ní bránit. Velké mezery se objevují jedině v orientaci na číslo Linky bezpečí pro děti a mladistvé. Většina žáků 4. a 5. ročníků vůbec totiž netuší, jaké je telefonní číslo na tuto linku. Většinou si toto číslo zaměnili s číslem jednotného evropského čísla tísňového volání. Je tedy zřejmé, že s existencí Linky bezpečí pro děti a mladistvé, s jejími možnostmi a využitím, stejně jako se znalostí jejího telefonního čísla je potřeba seznamovat děti již od nižších ročníků.

Informace o možném nebezpečí získávají žáci z několika zdrojů. Jsou jimi škola, rodina, kamarádi a jiné zdroje. Škola se řadí u 4. ročníků na místo čtvrté a u 5. ročníků na místo třetí. Rozdíly mezi preferencí jednotlivých zdrojů jsou ale velmi malé. Z toho je patrné, že v oblasti prevence, a nejen v ní, je velmi důležitá a podstatná spolupráce rodiny a školy.

V celkovém kontextu jsou žáci 4. a 5. ročníků velice dobře informováni o jednotlivých nebezpečích, se kterými se mohou setkat, a také znají způsoby chování v rizikových situacích. Výzkum neprokázal podstatné rozdíly v informovanosti žáků 4. a 5. ročníků s výjimkou oblasti informací o kyberšikaně.

Děti čelí náročným situacím téměř každý den. Doma, ve škole, online nebo mezi svými vrstevníky. Rodič nemůže své dítě ochránit na každém kroku. Stejně tak ani učitel svého žáka. Co ale mohou pro děti udělat, je vybavit je souborem dovedností, které jim pomáhají chránit se před různými formami nebezpečí. Odpovědnost zajistit, aby děti žily v bezpečném prostředí, je v první řadě na rodičích a pak také na jejich učitelích. Prakticky to není v jejich možnostech, neboť nelze být s dětmi neustále. Z tohoto důvodu je důležité naučit všechny děti myslet na sebe, umět zhodnotit situaci a následně převzít odpovědnost za vlastní bezpečnost. Právě prostřednictvím vzdělávání můžeme u dítěte rozvíjet schopnost vnímat a chápat osobní bezpečnost a naučit je efektivním strategiím chování.

Diplomová práce se zabývala problematikou osobního bezpečí u mladšího školního věku a jejím hlavním cílem bylo zjistit obecné povědomí dětí mladšího školního věku o otázkách osobního bezpečí, jaké jsou jejich vědomosti, znalosti a zkušenosti v této oblasti.

Prvním dílčím cílem práce bylo prozkoumat, ve kterých oblastech jednotlivých témat osobního bezpečí mají děti nedostatky ve vědomostech a znalostech, na co je potřeba se více zaměřit a čemu je potřeba se více věnovat.

Druhým dílčím cílem bylo zjistit, z jakých zdrojů děti nejvíce čerpají informace ohledně dané problematiky. Zda čerpají informace především od svých kamarádů nebo z různých internetových zdrojů, nebo zda škola a rodiče poskytují dětem dostatečnou informaci o této problematice. Pokud by tomu tak nebylo, je potřeba apelovat právě na učitele a rodiče, kteří s dětmi tráví podstatnou část jejich času.

V závěru své diplomové práce mohu konstatovat, že jak hlavní cíl, tak dílčí cíle byly splněny.

Rozhodující pro výběr tématu mé diplomové práce bylo především mé studium. Uvědomuji si, že jako budoucí pedagog působící na prvním stupni základní školy, se s problematikou osobního bezpečí budu setkávat velmi často, a proto je podstatné mít o této problematice všeobecný přehled, dostatek informací a také orientovat se v možnostech prevence. Při zpracování mé diplomové práce jsem měla možnost v rámci studia odborné literatury získat mnoho nových poznatků a informací, které budu moci hodnotně využívat ve svém budoucím povolání pedagoga.

Přínos může mít tato práce nejen pro mě samotnou, ale také pro mé budoucí žáky. Je důležité mít na paměti, že právě včasná a cílená prevence v oblasti osobního bezpečí může zabránit rozvinutí různých nebezpečných situací nebo eliminovat jejich negativní důsledky.

TIŠTĚNÉ DOKUMENTY

BENDL, Stanislav. *Prevence a řešení šikany ve škole*. Praha: ISV, 2003. Pedagogika (ISV). ISBN 80-86642-08-9.

CSÉMY, Ladislav a Hana SOVINOVÁ. *Kouření cigaret a pití alkoholu v České republice*. Praha: Státní zdravotní ústav, 2003. ISBN 80-7071-230-9.

ČAČKA, Otto. *Psychologie dítěte*. Tišnov: Sursum, 1997. ISBN 80-85799-03-0.

DVOŘÁK, Petr a Dušica ZIMOVÁ. *Anetka potřebuje pomoc ...* Praha: IV-Nakladatelství s.r.o., 2017.

GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. 4., rozš. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo UK, 2008. ISBN 978-80-223-2391-8.

CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Grada, 2007. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-1369-4.

KHOLOVÁ, Helena. *Život na Zemi 5: rozmanitost přírody, člověk a jeho zdraví*. Vyd. 2. Všeň: Alter, 2013. ISBN 978-80-7245-162-3.

KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování: [cesta k zastavení epidemie šikanování ve školách]*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-513-x.

KOLÁŘ, Michal. *Skrytý svět šikanování ve školách: příčiny, diagnostika a praktická pomoc*. Praha: Portál, 1997. Pedagogická praxe. ISBN 80-7178-123-1.

LOVASOVÁ, Lenka. *Šikana*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006. ISBN 80-86991-65-2.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Co děti nejvíc potřebují*. Vyd. 5. Praha: Portál, 2008. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 978-80-7367-504-2.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Vyd. 6. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0519-7.

NEŠPOR, Karel. *Vaše děti a návykové látky*. Praha: Portál, 2001. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-7178-515-6.

NEŠPOR, Karel, Ladislav CSÉMY a Hana PERNICOVÁ. *Jak předcházet problémům s návykovými látkami na základních a středních školách: příručka pro pedagogy*. Praha: Sportpropag, a.s., 1996.

NOVOTNÝ, Aleš. *Rozmanitost přírody: pro 4. ročník*. Vyd. 3. Všeň: Alter, 2014. ISBN 978-80-7245-223-1.

PIAGET, Jean a Bärbel INHELDER. *Psychologie dítěte*. Přeložila Eva VYSKOČILOVÁ. Praha: Portál, 2014. Klasici. ISBN 978-80-262-0691-0.

POKORNÝ, Roman. *Policejní pohádky*. Ilustrovala Šárka NOGOVÁ. Ostrava: Krajské ředitelství policie Moravskoslezského kraje, 2014. ISBN 978-80-260-7355-0.

PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. *Pedagogický slovník*. 6., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-647-6.

RENARKON, o.p.s. *Skripta: sociálně patologické jevy na školách*. Ostrava: RPIC-ViP s.r.o.

ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. Praha: Portál, 1995. Pedagogická praxe. ISBN 80-7178-049-9.

SKOPALOVÁ, Jitka. *Záblesky bezpečí dítěte*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010. ISBN 978-80-244-2567-2.

SKORUNKOVÁ, Radka. *Základy vývojové psychologie*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2013. ISBN 978-80-7435-253-9.

ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, Jitka. *Přehled vývojové psychologie*. 3., upr. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010. ISBN 978-80-244-2433-0.

ŠTIKOVÁ, Věra. *Já a můj svět: prvouka pro 2. ročník: učebnice*. 5. vyd. Ilustrovala Hana

ŠTIKOVÁ, Věra. *Já a můj svět: prvouka pro 3. ročník: pracovní sešit*. 5. vyd. Ilustrovala Hana BERKOVÁ, ilustrovala Andrea SCHINDLEROVÁ. Brno: Nová škola, 2014. Duhová řada. ISBN 978-80-7289-564-9.

ŠTIKOVÁ, Věra. *Já a můj svět: prvouka pro 3. ročník: učebnice*. 3. vyd. Ilustrovala Hana BERKOVÁ, ilustrovala Andrea SCHINDLEROVÁ. Brno: Nová škola, c2011-2013. Duhová řada. ISBN 978-80-7289-493-2.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vyd. 2., dopl. a přeprac. Praha: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2153-1.

ELEKTRONICKÉ DOKUMENTY

Desatero bezpečného Internetu [online]. Seznam, c1996-2017 [cit. 2017-03-19]. Dostupné z: <https://www.seznamsebezpecne.cz/desatero>

Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže (Dokument MŠMT č.j.: 21291/2010-28) [online]. Praha: MŠMT, 2010 [cit. 2017-04-01]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicke-dokumenty-doporuceni-a-pokyny?highlightWords=Metodick%C3%A9+doporu%C4%8Den%C3%AD+pro+prim%C3%A1rn%C3%AD+prevenci+rizikov%C3%A9ho+chov%C3%A1n%C3%AD+%C5%A1kol%C3%A1ch> - Přílohy 1, 4, 6, 7 a 13

Metodický pokyn ministryně školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikany ve školách a školských zařízeních [online]. Praha: MŠMT, 2016 [cit. 2017-04-01]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/38988/>

Mladší školní věk dítěte [online]. [cit. 2017-04-09]. Dostupné z: <http://www.naseinfo.cz/mladsi-skolni-vek-ditete-definice-vyvoj-a-chovani#ixzz4dGZZDTGs>

National Crime Prevention Council: Cyberbullying [online]. Gambriils: Národní rada pro prevenci kriminality, 2017 [cit. 2017-03-19]. Dostupné z: <http://www.ncpc.org/topics/cyberbullying>

Osobní bezpečí [online]. Adamov, 2011 [cit. 2017-04-09]. Dostupné z: <http://zsadamov-prevence.webnode.cz/osobni-bezpeci>

Osobní bezpečí [online]. [cit. 2017-04-09]. Dostupné z: www.old.ucebnice.fraus.cz/download/2757-ovrv6_uc_osobnibezpeci.pdf

Osobní bezpečí dětí [online]. Beroun, 2014 [cit. 2017-04-09]. Dostupné z: <http://www.3zsberoun.com/view.php?cislocclanku=2014091603>

Podklady k výuce témat ochrany člověka za běžných rizik a mimořádných událostí v základních školách [online]. Praha, 2013 [cit. 2017-04-09]. Dostupné z:

<http://clanky.rvp.cz/clanek/k/z/16451/PODKLADY-K-VYUCE-TEMAT-OCHRANY-CLOVEKA-ZA-BEZNYCH-RIZIK-A-MIMORADNYCH-UDALOSTI-V-ZAKLADNICH-SKOLACH.html>

Prevence sexuálního obtěžování a zneužívání ve škole [online]. 2015 [cit. 2017-04-09]. Dostupné z: <https://www.zkola.cz/zdz/temata/prevence/Stranky/Prevence-sexualniho-obtezovani-a-zneuzivani-ve-skole.aspx>

Prevent Cyberbullying [online]. Washington [cit. 2017-04-09]. Dostupné z: <https://www.stopbullying.gov/cyberbullying/prevention/index.html>

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání [online]. Praha: MŠMT, 2016 [cit. 2017-04-01]. Dostupné z: http://www.nuv.cz/uploads/RVP_ZV_2016.pdf<http://www.nuv.cz/t/rvp>

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání [online]. Praha, 2016 [cit. 2017-04-09]. Dostupné z: http://www.nuv.cz/uploads/RVP_ZV_2016.pdf

Upravený Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání platný od 1. 9. 2013 [online]. Praha, 2013 [cit. 2017-04-09]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/upraveny-ramcovy-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani>

6 SEZNAM TABULEK

Tabulka 1	Počet respondentů
Tabulka 2	Vyhodnocení položky č. 1
Tabulka 3	Vyhodnocení položky č. 2
Tabulka 4	Vyhodnocení položky č. 3
Tabulka 5. a	Vyhodnocení položky č. 4 – čtvrtý ročník
Tabulka 5. b	Vyhodnocení položky č. 4 – pátý ročník
Tabulka 6	Vyhodnocení položky č. 5
Tabulka 7	Vyhodnocení položky č. 6
Tabulka 8	Vyhodnocení položky č. 7
Tabulka 9	Vyhodnocení položky č. 8
Tabulka 10	Vyhodnocení položky č. 9
Tabulka 11	Vyhodnocení položky č. 10
Tabulka 12	Vyhodnocení položky č. 11
Tabulka 13	Vyhodnocení položky č. 12
Tabulka 14	Vyhodnocení položky č. 13
Tabulka 15	Vyhodnocení položky č. 14
Tabulka 16	Vyhodnocení položky č. 15
Tabulka 17	Vyhodnocení položky č. 16
Tabulka 18	Vyhodnocení položky č. 17
Tabulka 19. a	Vyhodnocení položky č. 18 – čtvrtý ročník
Tabulka 19. b	Vyhodnocení položky č. 18 – pátý ročník

7 SEZNAM GRAFŮ

Graf 1	Počet respondentů
Graf 2	Vyhodnocení položky č. 1 podle ročníků v procentech
Graf 3	Vyhodnocení položky č. 2 podle ročníků v procentech
Graf 4. a	Vyhodnocení položky č. 3 v procentech – 4. ročník
Graf 4. b	Vyhodnocení položky č. 3 v procentech – 5. ročník
Graf 5	Vyhodnocení položky č. 4 podle ročníků v procentech
Graf 6	Vyhodnocení položky č. 5 podle ročníků v procentech
Graf 7	Vyhodnocení položky č. 6 podle ročníků v procentech
Graf 8	Vyhodnocení položky č. 7 podle ročníků v procentech
Graf 9	Vyhodnocení položky č. 8 podle ročníků v procentech
Graf 10	Vyhodnocení položky č. 9 podle ročníků v procentech
Graf 11	Vyhodnocení položky č. 10 podle ročníků v procentech
Graf 12	Vyhodnocení položky č. 11 podle ročníků v procentech
Graf 13	Vyhodnocení položky č. 12 podle ročníků v procentech
Graf 14	Vyhodnocení položky č. 13 podle ročníků v procentech
Graf 15	Vyhodnocení položky č. 14 podle ročníků v procentech
Graf 16	Vyhodnocení položky č. 15 podle ročníků v procentech
Graf 17	Vyhodnocení položky č. 16 podle ročníků v procentech
Graf 18	Vyhodnocení položky č. 17 podle ročníků v procentech
Graf 19. a	Vyhodnocení položky č. 18 v procentech – 4. ročník
Graf 19. b	Vyhodnocení položky č. 18 v procentech – 5. ročník

8 SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

CHI	Children Helpline International
MPP	Minimální preventivní program
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
RVP	Rámcový vzdělávací program
RVP ZV	Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání
ŠVP	Školní vzdělávací program
z.s.	Zapsaný spolek
ZŠ	Základní škola

9 SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1 Dotazník po žáky

Příloha 2 Tabulky vyhodnocení položek

Příloha 1 – Dotazník pro žáky

DOTAZNÍK – OSOBNÍ BEZPEČÍ

*Milé děti, moc Vás prosím o vyplnění mého dotazníku. Každou otázku si pozorně přečtěte, a vždy zakroužkujte pouze jednu odpověď! Odpovídejte, prosím, pravdivě, nemusíte se bát, nikdo se nedozví, co jste napsali. Dotazník je anonymní – **nemusíte se podepisovat!***

Děkuji ☺ Dima Bawadekjiová

A) Do jakého chodíš ročníku?

- a) 4. ročník
- b) 5. ročník

B) Jakého jsi pohlaví?

- a) dívka
- b) chlapec

1) Víš, co máš dělat, když tě na ulici osloví cizí člověk, chce tě doprovodit domů a nabízí ti za to nějakou věc (sladkost, peníze)? Zakroužkuj, co bys udělal/a.

- a) vezmu si dárek a nechám se doprovodit domů
 - b) začnu volat o pomoc
 - c) dárek odmítnu a nebudu si ho všímat
 - d) vůbec nevím, co bych měl/a udělat
 - e) z daných možností jsem si nevybral/a (napiš na volný řádek, co bys tedy udělal/a)
-

2) Ujel ti autobus a neznámý člověk se nabídne, že tě odveze domů autem. Jak budeš reagovat?

- a) odmítnu
 - b) nechám se svést
 - c) pojedu, ale jenom s kamarádem/kamarádkou
 - d) vůbec nevím
 - e) z daných možností jsem si nevybral/a (napiš na volný řádek, jak bys zareagoval/a)
-

3) Představ si, že jsi doma sám/sama a najednou zazvoní neznámý člověk, který říká, že ho posílá máma nebo táta. Co uděláš?

- a) otevřu dveře a pustím ho dovnitř
 - b) řeknu mu, že nejdříve zavolám mámě a tátovi
 - c) budu dělat, že nejsem doma
 - d) vůbec nevím
 - e) z daných možností jsem si nevybral/a (napiš na volný řádek, co uděláš)
-

**4) Kdo si myslíš, že se může přirozeně dotýkat tvého těla tak, aby ti to bylo příjemné?
Zakroužkuj u každé odpovědi jedno číslo.**

a) každý

1 – vždy 2 – někdy 3 – nikdy

b) pan doktor, paní doktorka

1 – vždy 2 – někdy 3 – nikdy

c) máma a táta

1 – vždy 2 – někdy 3 – nikdy

d) kamarádi

1 – vždy 2 – někdy 3 – nikdy

5) Co si myslíš, že je droga?

a) látka, na které může být člověk závislý

b) látka, kterou používají narkomani

c) vůbec nevím

d) z daných možností jsem si nevybral/a (napiš na volný řádek svoji vlastní odpověď)

6) Jsi s kamarády venku a najdeš použitou injekční stříkačku. Co v tu chvíli uděláš?

a) vezmu ji a vyhodím do koše

b) nechám ji tam a nikomu nic neřeknu

c) nechám ji tam a řeknu o tom rodičům/učitelům

d) vůbec nevím, co bych měl/a udělat

e) z daných možností jsem si nevybral/a (napiš na volný řádek, co uděláš)

7) Zkoušel/a jsi už někdy kouřit?

a) ano

b) ne

8) Myslíš si, že je kouření škodlivé?

a) určitě ano

b) nikdy jsem o tom nepřemýšlel/a

c) určitě ne

d) ne, není, mí rodiče kouří a nemají žádný problém

9) Proč si myslíš, že je kouření škodlivé? Zakroužkuj jednu odpověď, s kterou nejvíce souhlasíš.

- a) v předchozí otázce jsem odpověděl/a, že kouření škodlivé není
 - b) člověk po tom „smrdí“
 - c) může to způsobit vážné nemoci
 - d) člověk může na následky kouření i umřít
 - e) vůbec nevím
 - f) z daných možností jsem si nevybral/a (napiš na volný řádek svoji vlastní odpověď)
-

10) Kdy jsi poprvé ochutnal/a alkohol?

- a) s kamarády
 - b) s rodiči (oslava narozenin, Silvestr)
 - c) ještě jsem ho neochutnal/a
 - d) zkusil jsem ho sám, potají
 - e) z daných možností jsem si nevybral/a (napiš na volný řádek svoji vlastní odpověď)
-

11) Myslíš si, že alkohol může být nebezpečný? Zakroužkuj jednu odpověď, s kterou nejvíce souhlasíš.

- a) ano, člověk na něm může být závislý
 - b) ano, když se člověk napije, může být agresivní a dělat špatné věci
 - c) ne, člověk je po něm jenom „veselý“
 - d) ano, alkohol může způsobovat různá onemocnění
 - e) ne, je to součást každé zábavy, večírku
 - f) z daných možností jsem si nevybral/a (napiš na volný řádek svoji vlastní odpověď)
-

12) Setkal ses už někdy s pojmem šikana? Co si myslíš, že to je?

- a) nikdy jsem o tom neslyšel/a
 - b) šikana je situace, když někdo silnější často a opakovaně ubližuje slabšímu
 - c) už jsem o tom slyšel/a, ale nevím přesně, co to je
 - d) z daných možností jsem si nevybral/a (napiš na volný řádek svoji vlastní odpověď)
-

13) Myslíš, že je správné, když je někomu bezdůvodně ubližováno?

- a) ne, není
 - b) je mi to jedno, není to moje věc, každý se musí umět bránit sám
 - c) ano, když si to zaslouží
 - d) z daných možností jsem si nevybral/a (napiš na volný řádek svoji vlastní odpověď)
-

14) Pokud jsi svědkem toho, že tvému spolužákovi někdo bezdůvodně ubližuje, jak se zachováš?

- a) nevšímám si toho
 - b) pokusím se jej bránit
 - c) oznámím to někomu dospělému (učiteli, rodiči, staršímu kamarádovi)
 - d) z daných možností jsem si nevybral/a (napiš na volný řádek, jak se zachováš)
-

15) Co je to kyberšikana?

- a) nikdy jsem o tom neslyšel/a
 - b) slyšel/a jsem o tom, ale nevím co to je
 - c) je to šikana pomocí internetu
 - d) nic takového neexistuje
 - e) z daných možností jsem si nevybral/a (napiš na volný řádek svoji vlastní odpověď)
-

16) Kdyby tobě nebo tvému kamarádovi někdo ubližoval, u koho bys v první řadě hledal pomoc?

- a) u rodičů
- b) u kamaráda
- c) u učitele
- d) u výchovného poradce
- e) neumím si říct o pomoc

17) Zakroužkuj telefonní číslo na linku bezpečí pro děti a mladistvé.

- a) 112
- b) 116 111
- c) 116 112
- d) vůbec nevím

18) Zakroužkuj, kde se nejčastěji dozvídáš o nebezpečí, které ti může hrozit (drogy, alkohol, kouření, šikana, ...). Zakroužkuj u každé odpovědi pouze jedno číslo – 1 je nejvíce a 5 je nejméně.

a) doma	1	2	3	4	5
b) ve škole	1	2	3	4	5
c) s kamarády	1	2	3	4	5
d) z jiných zdrojů	1	2	3	4	5
e) nikde a s nikým	1	2	3	4	5

Děkuji za vyplnění dotazníku! ☺

Příloha 2 - Tabulky vyhodnocení položek

Tabulka 1. Počet respondentů

Pohlaví	4. ročník		5. ročník	
	počet dětí	%	počet dětí	%
chlapci	52	46,4	48	45,7
dívky	60	53,6	57	54,3

Tabulka 2. Vyhodnocení položky č. 1

Odpověď	4. ročník		5. ročník	
	počet dětí	%	počet dětí	%
vezmu si dárek a nechám se doprovodit domů	2	1,8	0	0
začnu volat o pomoc	39	34,8	17	16,2
dárek odmítnu a nebudu si ho všímat	69	61,6	83	79,0
vůbec nevím, co bych měl/a udělat	0	0	0	0
z daných možností jsem si nevybral/a	2	1,8	5	4,8

Tabulka 3. Vyhodnocení položky č. 2

Odpověď	4. ročník		5. ročník	
	počet dětí	%	počet dětí	%
Odmítnu	106	94,6	99	94,3
nechám se svézt	1	0,9	0	0
pojedu, ale jenom s kamarádem/kamarádkou	2	1,8	0	0
vůbec nevím	0	0	1	1,0
z daných možností jsem si nevybral/a	3	2,7	5	4,8

Tabulka 4. Vyhodnocení položky č. 3

Odpověď	4. ročník		5. ročník	
	počet dětí	%	počet dětí	%
otevřu dveře a pustím ho dovnitř	2	1,8	0	0
řeknu mu, že nejdříve zavolám mámě a tátovi	43	38,4	48	45,7
budu dělat, že nejsem doma	66	58,9	51	48,6
vůbec nevím	0	0	1	1,0
z daných možností jsem si nevybral/a	1	0,9	5	4,8

Tabulka 5.a. Vyhodnocení položky č. 4 – čtvrtý ročník

4. ročník	Každý		pan doktor, paní doktorka		máma a táta		kamarádi	
	počet dětí	%	počet dětí	%	počet dětí	%	počet dětí	%
vždy	2	1,8	57	50,9	79	70,5	7	6,3
někdy	25	22,3	48	42,9	30	26,8	53	47,3
nikdy	85	75,9	7	6,3	3	2,7	52	46,4

Tabulka 5.b. Vyhodnocení položky č. 4 – pátý ročník

5. ročník	každý		pan doktor, paní doktorka		máma a táta		kamarádi	
	počet dětí	%	počet dětí	%	počet dětí	%	počet dětí	%
vždy	0	0	49	46,7	52	49,5	3	2,9
někdy	9	8,6	43	41,0	42	40,0	42	40,0
nikdy	96	91,4	13	12,4	11	10,5	60	57,1

Tabulka 6. Vyhodnocení položky č. 5

Odpověď	4. ročník		5. ročník	
	počet žáků	%	počet žáků	%
látka, na které může být člověk závislý	101	90,2	83	79,0
látka, kterou používají narkomani	8	7,1	15	14,3
vůbec nevím	2	1,8	3	2,9
z daných možností jsem si nevybral/a	1	0,9	4	3,8

Tabulka 7. Vyhodnocení položky č. 6

Odpověď	4. ročník		5. ročník	
	počet žáků	%	počet žáků	%
vezmu ji a vyhodím do koše	5	4,5	9	8,6
nechám ji tam a nikomu nic neřeknu	0	0	6	5,7
nechám ji tam a řeknu o tom rodičům/učitelům	101	90,2	72	68,6
vůbec nevím, co bych měl/a udělat	0	0	3	2,9
z daných možností jsem si nevybral/a	6	5,4	15	14,3

Tabulka 8. Vyhodnocení položky č. 7

Odpověď	4. ročník		5. ročník	
	počet dětí	%	počet dětí	%
ano	7	6,3	18	17,1
ne	105	93,8	87	82,9

Tabulka 9. Vyhodnocení položky č. 8

Odpověď	4. ročník		5. ročník	
	počet dětí	%	počet dětí	%
určitě ano	105	93,8	104	99,0
nikdy jsem o tom nepřemýšlel/a	3	2,7	1	1,0
určitě ne	2	1,8	0	0
ne, není, mí rodiče kouří a nemají žádný problém	2	1,8	0	0

Tabulka 10. Vyhodnocení položky č. 9

Odpověď	4. ročník		5. ročník	
	počet dětí	%	počet dětí	%
v předchozí otázce jsem odpověděl/a, že kouření škodlivé není	2	1,8	0	0
člověk po tom „smrdí“	4	3,6	1	1,0
může to způsobit vážné nemoci	35	31,3	26	24,8
člověk může na následky kouření i umřít	70	62,5	76	72,4
vůbec nevím	1	0,9	0	0
z daných možností jsem si nevybral/a	0	0	2	1,9

Tabulka 11. Vyhodnocení položky č. 10

Odpověď	4. ročník		5. ročník	
	počet dětí	%	počet dětí	%
s kamarády	0	0	2	1,9
s rodiči (oslava narozenin, Silvestr)	58	51,8	68	64,8
ještě jsem ho neochutnal/a	43	38,4	26	24,8
zkusil jsem ho sám, potají	5	4,5	5	4,8
z daných možností jsem si nevybral/a	6	5,4	4	3,8

Tabulka 12. Vyhodnocení položky č. 11

Odpověď	4. ročník		5. ročník	
	počet dětí	%	počet dětí	%
ano, člověk na něm může být závislý	38	33,9	36	34,3
ano, když se člověk napije, může být agresivní a dělat špatné věci	60	53,6	56	53,3
ne, člověk je po něm jenom „veselý“	2	1,8	3	2,9
ano, alkohol může způsobovat různá onemocnění	9	8,0	4	3,8
ne, je to součást každé zábavy, večírku	2	1,8	4	3,8
z daných možností jsem si nevybral/a	1	0,9	2	1,9

Tabulka 13. Vyhodnocení položky č. 12

Odpověď	4. ročník		5. ročník	
	počet dětí	%	počet dětí	%
nikdy jsem o tom neslyšel/a	2	1,8	1	1,0
šikana je situace, když někdo silnější často a opakovaně ubližuje slabšímu	105	93,8	102	97,1
už jsem o tom slyšel/a, ale nevím přesně, co to je	5	4,5	2	1,9
z daných možností jsem si nevybral/a	0	0	0	0

Tabulka 14. Vyhodnocení položky č. 13

Odpověď	4. ročník		5. ročník	
	počet dětí	%	počet dětí	%
ne, není	93	83	97	92,4
je mi to jedno, není to moje věc, každý se musí umět bránit sám	8	7,1	3	2,9
ano, když si to zaslouží	11	9,8	4	3,8
z daných možností jsem si nevybral/a	0	0	1	1,0

Tabulka 15. Vyhodnocení položky č. 14

Odpověď	4. ročník		5. ročník	
	počet dětí	%	počet dětí	%
nevšímám si toho	3	2,7	6	5,7
pokusím se jej bránit	25	22,3	29	27,6
oznámím to někomu dospělému (učiteli, rodiči, staršímu kamarádovi)	82	73,2	68	64,8
z daných možností jsem si nevybral/a	2	1,8	2	1,9

Tabulka 16. Vyhodnocení položky č. 15

Odpověď	4. ročník		5. ročník	
	počet dětí	%	počet dětí	%
nikdy jsem o tom neslyšel/a	42	37,5	14	13,3
slyšel/a jsem o tom, ale nevím co to je	15	13,4	7	6,7
je to šikana pomocí internetu	54	48,2	84	80,0
nic takového neexistuje	0	0	0	0
z daných možností jsem si nevybral/a	1	0,9	0	0

Tabulka 17. Vyhodnocení položky č. 16

Odpověď	4. ročník		5. ročník	
	počet dětí	%	počet dětí	%
u rodičů	44	39,3	52	49,5
u kamaráda	2	1,8	3	2,9
u učitele	62	55,4	44	41,9
u výchovného poradce	2	1,8	4	3,8
neumím si říct o pomoc	2	1,8	2	1,9

Tabulka 18. Vyhodnocení položky č. 17

Odpověď	4. ročník		5. ročník	
	počet dětí	%	počet dětí	%
112	31	27,7	16	15,2
116 111	9	8,0	36	34,3
116 112	1	0,9	12	11,4
vůbec nevím	71	63,4	41	39,0

Tabulka 19.a. Vyhodnocení položky č. 18 – čtvrtý ročník

4. ročník	doma		ve škole		s kamarády		z jiných zdrojů		nikde a s nikým	
	počet dětí	%	počet dětí	%	počet dětí	%	počet dětí	%	počet dětí	%
1 - nejvíce	27	24,1	14	12,5	15	13,4	24	21,4	21	18,8
2	9	8,0	17	15,2	9	8,0	8	7,1	2	1,8
3	17	15,2	25	22,3	16	14,3	14	12,5	3	2,7
4	17	15,2	25	22,3	27	24,1	14	12,5	8	7,1
5 - nejméně	42	37,5	31	27,7	45	40,2	52	46,4	78	69,6

Tabulka 19.b. Vyhodnocení položky č. 18 – pátý ročník

5. ročník	doma		ve škole		s kamarády		z jiných zdrojů		nikde a s nikým	
	počet dětí	%	počet dětí	%	počet dětí	%	počet dětí	%	počet dětí	%
1 - nejvíce	26	23,2	21	18,8	9	8,0	21	18,8	14	12,5
2	13	12,0	22	19,6	17	15,0	17	15,2	5	4,5
3	16	14,3	26	23,2	18	16,1	18	16,1	7	6,3
4	14	12,5	20	17,9	33	29,5	18	16,1	8	7,1
5 - nejméně	36	32,1	16	14,3	28	25,0	31	27,7	71	63,4

10 ANOTACE

Jméno a příjmení:	Dima Bawadekjiová
Katedra:	Primární a preprimární pedagogiky
Vedoucí práce:	Doc. PaedDr. Miluše Rašková, Ph. D.
Rok obhajoby:	2017

Název práce:	Problematika osobního bezpečí u dětí mladšího školního věku
Název v angličtině:	Personal safety issues with young school-age children
Anotace práce:	<p>Diplomová práce „Problematika osobního bezpečí u dětí mladšího školního věku“ se věnuje problematice osobního bezpečí u dětí primární školy. Teoretická část se skládá ze dvou kapitol. První kapitola charakterizuje dítě mladšího školního věku. V druhé kapitole je vysvětlena problematika osobního bezpečí a jeho prevence. Podrobně jsou rozebrána jednotlivá témata vztahující se k osobnímu bezpečí – chování dítěte při setkání s neznámým člověkem, sexuální obtěžování, návykové látky (s podkapitolami alkohol a tabák), šikana a kyberšikana.</p> <p>Závěrečná kapitola, empirická část, pomocí dotazníků mapuje povědomí dětí mladšího školního věku o možném nebezpečí, které jim může hrozit.</p>
Klíčová slova:	Mladší školní věk, osobní bezpečí, prevence osobního bezpečí, linka bezpečí, setkání s neznámým člověkem, sexuální obtěžování, návykové látky, alkohol, tabák, šikana, kyberšikana
Anotace v angličtině:	This diploma thesis, "Personal safety issues with young

	<p>school-age children ", concerns the personal safety of children in primary school. The theoretical part consists of two chapters. The first chapter describes the young school-age children. The second chapter explores the issues surrounding personal safety and prevention. This chapter thoroughly describes and discusses several of the most prominent issues related to personal safety - a child's behavior when meeting a stranger, sexual harassment, addictive substances (with subchapters alcohol and tobacco), bullying and cyberbullying.</p> <p>The final chapter, concerning the conducted empirical research, maps the awareness of primary school children regarding the dangers in their surroundings, through the use of questionnaires.</p>
Klíčová slova v angličtině:	Young school age, personal safety, prevention of personal safety issues, childline, meeting strangers, stranger danger, sexual harassment, addictive drugs, alcohol, tobacco, bullying, cyberbullying
Přílohy vázané v práci:	<ol style="list-style-type: none"> 1. Dotazník pro žáky 2. Tabulky vyhodnocení položek
Rozsah práce:	87 stran
Jazyk práce:	Čeština